

Fondator:

Institutul Național al Justiției

Certificatul de înregistrare nr.5505 din 08.11.2006

Redactor-șef:

Liubovi BRÎNZA, șef Direcție instruire și cercetare, INJ,
judecător, Judecătoria Centru, Chișinău

Responsabil de ediție:

Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ, judecător detașat,
Curtea Supremă de Justiție

Colegiul de redacție:

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar,
șef Catedră Teoria și Istoria Dreptului, USM

Victor MORARU, doctor în drept, profesor universitar, USM,
membru al Consiliului INJ, formator INJ

Sergiu BRÎNZA, doctor habilitat în drept, profesor universitar,
șef Catedră Drept Penal și Criminologie, USM, formator INJ

Valeria ȘTERBEȚ, doctor în drept,
judecător la Curtea Constituțională, formator INJ

Vasile CREȚU, doctor în drept, conferențiar universitar, USM,
membru al Consiliului Superior al Magistraturii

Elena BELEI, doctor în drept,
membru al Consiliului INJ, formator INJ

Iulia SÎRCU, judecător la Curtea Supremă de Justiție,
membru al Consiliului INJ

Eduard HARUNJEN, șef secție la Procuratura Generală,
membru al Consiliului INJ

Nina VASCAN, judecător la Curtea de Apel Chișinău,
membru al Consiliului INJ

Maria GHERVAS, judecător la Judecătoria Botanică, Chișinău,
membru al Consiliului INJ

Alexandra GHERASIM, șef Secție abilitați non-juridice,
relații cu publicul și editări, INJ

Olga PISARENCO, magistrat în drept,
consilier al Directorului executiv al INJ

Redactare:

Ariadna STRUNGARU

Foto:

Ștefan ISTRATI, Veaceslav MARTÎNENCO

Editură și tipar:

Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”

Datele Institutului:

MD 2004, Moldova, Chișinău

str. S. Lazo, 1

tel: 23-27-00; fax: 23-27-55

e-mail: inj-rm@mail.md

www.inj.md

Tiraj:

500 exemplare

*Redacția nu-și asumă responsabilitatea pentru opiniile
exprimate de autorii materialelor cuprinse în Doctrină*

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

SUMAR

CUVÎNT DESPRE COLEGI NOȘTRI	2
FORMAREA ÎNIȚIALĂ	6
Parcursul didactic al promoției a doua de absolvenți ai INJ	6
Secvențe de la festivitatea de înmînare a certificatelor de absolvire audienților INJ, promoția a doua	10
FORMAREA CONTINUĂ	16
COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ A INJ	23
AGENDĂ NORMATIVĂ	25
Recomandarea 1604 (2003) privind rolul Procuraturii în societatea democratică guvernată în baza principiului supremației Legii.....	25
SEDIUL INJ	27
DOCTRINĂ	28
Sergiu Brînza Despre necesitatea adoptării unei noi hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție dedicate practicii judiciare în cauzele referitoare la infracțiunile privind viața sexuală (Partea II)	28
Vitalie Stati Analiza răspunderii penale pentru infracțiunea de răpire a mijlocului de transport (art.1921 CP RM): aspecte teoretice și practice (Partea II).....	41
Gheorghe Baci Valoarea expertizei medico-legale pentru organele de drept	57
Василий Крецу Гражданская дееспособность физических лиц как объект судебной защиты	60
Матанат Аскерова Орхуская конвенция и законодательство Азербайджанской Республики о доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды	70
Тудор Осояну Гарантии равноправия сторон при рассмотрении судом вопроса о целесообразности предварительного заклучения на стадии уголовного преследования	79
Aforisme și maxime celebre	85
Prezentare de carte	86

Institutul Național al Justiției aduce sincere mulțumiri Programului Comun al Comisiei Europene și Consiliului Europei privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova pentru suportul financiar substanțial acordat la editarea Revistei INJ.

CUVÎNT DESPRE COLEGII NOȘTRI

*Rubrică susținută de Eugenia FISTICAN,
Director executiv al INJ, judecător detașat, Curtea Supremă de Justiție*

MEREU ÎN PAS CU LEGEA

Marcînd jubileul de 60 de ani, pentru activitate îndelungată, merite în muncă și succese deosebite în toate domeniile de activitate, procurorul Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al Institutului Național al Justiției, a fost decorat cu ordinul „Gloria muncii”. O distincție de merit celui ce o merită, binevenită pentru această personalitate, nume de referință în domeniul jurisprudenței.

488 DECRET privind conferirea Ordinului „Gloria Muncii” domnului Veaceslav DIDĂC

În temeiul art. 88 lit. a) din Constituția Republicii Moldova și al Legii cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova,

Președintele Republicii Moldova d e c r e t e a z ă:
Articol unic. – Pentru muncă îndelungată și prodigioasă

**PREȘEDINTELE INTERIMAR
AL REPUBLICII MOLDOVA**

Nr. 40-V. Chișinău, 5 noiembrie 2009.

în organele procuraturii, merite în consolidarea legalității și contribuție la formarea inițială și continuă a cadrelor care participă la înfăptuirea justiției, domnului Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al Institutului Național al Justiției, i se conferă Ordinul „Gloria Muncii”.

Mihai GHIMPU

Inteligent, cumpătat, bun profesionist, respectat de cei din sistem – așa îl cunosc colaboratorii și audienții Institutului Național al Justiției pe Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al acestei instituții.

După absolvirea, în anul 1973, a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova a fost angajat în organele Procuraturii în funcția de anchetator la Procuratura raionului Octombrie din or. Chișinău și timp de 34 de ani a continuat să activeze în acest sistem, ocupînd, în mare parte, funcții administrative – șef al unității de investigare a cauzelor excepționale a Procuraturii Republicane, șef al secției de supraveghere a respectării legilor de către organele de urmărire penală și cercetare penală din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, prim șef-adjunct al Direcției urmărire penală a Procuraturii Generale, șef al Centrului pentru pregătirea cadrelor Procuraturii, una dintre cele mai importante fiind funcția de adjunct al Procurorului General.

În tot acest timp a trebuit să reprezinte statul în activitatea de protecție a interesului public, de prevenire și combatere a infracțiunilor și de acordare a asistenței victimelor infracțiunii. Buna reputație, cunoștințele temeinice în domeniul jurisprudenței, calitățile morale excepționale l-au ajutat să-și îndeplinească cu dăruire obligațiunile.

Pentru Dumnealui „spiritul dreptății” nu este un slogan, ci un crez după care s-a ghidat în viața profesională pentru a se asigura că toți cei care încălcă legea poartă răspundere în fața societății. A fost convins că responsabilitatea în domeniul jurisprudenței este similară cu cea din domeniul medicinei. Or, respectarea normelor etico-deontologice față de sine omul o simte atunci cînd își încredințează viața și sănătatea celui care e în stare să-i acorde un ajutor calificat, iar „Jurămîntul” medicului a devenit model pentru astfel de legămînt și în domeniul jurisprudenței. În toate circumstanțele s-a străduit să-și respecte cu onoare și în mod conștiincios jurămîntul, să acționeze nu doar operativ, ci și uman, imparțial, onest.

HOTĂRÎREA PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA cu privire la confirmarea Colegiului Procuraturii Generale

Nr.171-XIV din 22.10.98

Monitorul Oficial al R.Moldova nr.100-102/618 din 12.11.1998

* * *

În temeiul art. 14 din Legea cu privire la Procuratură, Parlamentul adoptă prezenta hotărîre.

Art. 1. – Se confirmă Colegiul Procuraturii Generale în următoarea componență:

	Președinte - Procurorul General
CATANĂ Valeriu	
	Membri
BEJENARI Mihail	- șeful secției pentru contribuția exercitării justiției în instanțele de judecată pe cauze civile a Procuraturii Generale
BOBU Petru	- șeful secției organizare și control a Procuraturii Generale
DANIGHEVICI Anatolie	- procurorul raionului Călărași
DIACOV Ion	- procurorul municipiului Chișinău
DIDĂC Veaceslav	- adjunct al Procurorului General
HOLBAN Vladimir	- șeful secției pentru contribuția exercitării justiției în instanțele de judecată pe cauze penale a Procuraturii Generale
PASCARI Valeriu	- adjunct al Procurorului General
STOIANOGLO Alexandru	- Procurorul Găgăuziei
STURZA Vasile	- prim-adjunct al Procurorului General
ZAFȚON Nicolae	- șeful secției supraveghere a respectării legilor în Forțele Armate a Procuraturii Generale.

Art. 2. – Prezenta hotărîre intră în vigoare la data adoptării.

**PREȘEDINTELE
PARLAMENTULUI**

Dumitru DIACOV

Chișinău, 22 octombrie 1998.
Nr. 171-XIV.

Procurorul Veaceslav DIDĂC are un principiu, pe care îl aplică fără nici o excepție – de a vedea în fața sa, în orice situație, **Omul**, de a se pune în locul lui.

Pentru merite în muncă și succese deosebite în activitate a fost distins cu *Diploma de Onoare a Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM* și cu Insigna „*Lucrător de Onoare al Procuraturii*”.

Un educator are valențe de mentor atunci când reușește să pună în valoare individualitatea celui educat, iar domnul Veaceslav Didăc știe să o facă cu deosebită iscusință. Convins că formarea calităților individuale profesionale începe în aulele universitare, consideră că necesitatea de a le consolida trebuie să primeze pe parcursul întregii activități. Acestui crez i-a dat suflet activînd în calitate de șef al Centrului pentru pregătirea cadrelor Procuraturii de la constituirea lui în anul 2004. Acestui crez i-a imprimat dimensiuni în cadrul INJ, unde activează din martie 2007.

Aici dl Didăc se manifestă ca un specialist de excepție, fiind o persoană extrem de responsabilă pentru sectoarele de activitate ce-i sînt încredințate. Îl deosebesc maturitatea cunoștințelor. Participă în calitate de formator la cursurile de formare inițială și continuă organizate în cadrul INJ. Pentru cursurile predate – *Tactica criminalistică; Conducerea și efectuarea urmăririi penale de către procuror; Întocmirea actelor procedurale în faza urmăririi penale* – a editat suporturi de curs, elaborate în conformitate cu actele normative,

conceptele teoretice actuale, care s-au dovedit a fi deosebit de utile în procesul educațional.

Astfel, constatăm că duce o activitate mult ramificată în sfera înfăptuirii justiției. Desigur, cele vizate în aceste rînduri nu întregesc, ci doar conturează inconfundabila personalitate a dlui Veaceslav Didăc. Calități ce-l fac inconfundabil are destule.

Avem deplina certitudine că domeniul de activitate al omului legii Veaceslav Didăc rămîne unul enorm. Și realizările, dintre cele mai frumoase, nu se lăsă mult așteptate.

MARIA GHERVAS LA UN POPAS JUBILIAR

Prin timp să trecem cu tot ce-avem mai bun

La mijloc de ianuarie onorata noastră colegă, membru al Consiliului INJ Maria GHERVAS a mai adăugat un an, jubiliar, în Palmaresul admirabilei sale biografii.

Născută la 15 ianuarie, în toi de iarnă, când totul, îmbrăcat în alb, pare a fi în adormire. Chiar și localitatea de baștină, cu denumirea Morozeni, ar vrea să semnifice o inconveniență pentru un început de viață. Însă, cea căreia i s-a dat numele Maria răstoarnă astăzi cu vehemență această înșelătoare neconcordanță. Atîta căldură sufletească și energie emană această Femeie, atîta gingășie în ea, încît pare a întruchipa tot farmecul femeii miracol mult cîntate de Marele Eminescu (născut la aceeași dată calendaristică).

Și dacă e să pornim de la origini, Maria Ghervas este fiica lui Mihail și a Axeniei BIVOL. O familie cu cinci copii, pe care divinitatea i-a înzestrat cu calități deosebite. Părinții s-au făcut luntre și punte pentru a-și învăța copiii. Și le-a reușit. Condrat a devenit medic, Constantin și Maria – juriști, Parascovia – jurnalistă, Sergiu – agronom-silvicultor.

Maria și-a dezvoltat dragostea de carte în școală, pe care a absolvit-o cu medalie de aur. Aspirînd spre scopul rîvnit dintotdeauna – să devină jurist – nu a stat la răscruce de incertitudini. Susține în mod strălucit examenele de admitere la Universitatea de Stat din Moldova și devine studentă la Facultatea de Drept. În cei cinci ani de studii la facultate avansează în cunoașterea materiei, în special juridice, și cînd se văzu cu diplomă de jurist a trăit, poate, cele mai fericite clipe din viață.

După absolvire, în 1984, se încadrează în sistemul judecătoresc, unde la început exercită funcția de grefier, apoi de judecător, iar în 2001 este numită președinte al Judecătoriei Botanica, mun. Chișinău. I-a zîmbit norocul? Știm însă că norocul se găsește bine numai în casa unde se muncește. Astfel, punîndu-și în față ca instrument de lucru legea, s-a angajat într-un interminabil proces – de a face dreptate. E, poate, cea mai grea misiune pe care o are un judecător. Roadele muncii n-au întîrziat să vină. În scurt timp, Judecătoria Botanica a fost menționată ca una de frunte la toți indicii.

Pentru activitate prodigioasă, în 2001 i se decernează *Diploma de Onoare* a Consiliului Superior al Magistraturii.

E și firesc că în multe activitatea noastră tangențiază. Maria Ghervas este membru al Consiliului Institutului Național al Justiției. Și în această calitate s-a dovedit a fi reprezentant de referință al sistemului judecătoresc. În cadrul ședințelor, aprinse și controversate, ale Consiliului are cuvânt de spus, convinge asistența prin forța argumentului. O deosebesc activismul, profesionalismul, spiritul înalt al responsabilității, dorința de a-și aduce din plin contribuția la eficientizarea procesului de instruire la INJ. Îi purtăm respect pentru toate cîte a izbutit să le facă cu generozitate și mult suflet întru afirmarea instituției noastre.

Nu vom exagera afirmînd că este dotată cu calități alese, necompromisă prin nimic, onestă, capabilă a selecta esențialul de aparențe.

Aceleași rafinate calități le-a cultivat celor doi copii ai săi, Daniela și Lucian. Daniela, jurist în devenire, își face studiile la Universitatea București, Facultatea de Drept. Lucian învață la liceu. Sînt mîndria ei, care, deocamdată au nevoie de susținere, povăț. În afara oricărui îndoieli, grație unei educații alese, cu timpul își vor face și ei propriul nume. Împreună cu soțul, Iurie Ghervas, care s-a dedicat muncii asidue în organele Procuraturii, sînt pilonii verticalității sale. Verticalitate pe care și-a clădit-o prin muncă asiduă, eforturi deosebite.

Mulți ani înainte, stimată doamnă Maria Ghervas! Ani plini de bucurii, dragoste și împliniri. Să aveți mereu parte de satisfacția confluenței dintre cele dorite și cele realizate.

FORMAREA ÎNȚĂLĂ

PARCURSUL DIDACTIC AL PROMOȚIEI A DOUA DE ABSOLVENȚI AI INJ

Instruirea audienților s-a desfășurat în conformitate cu Planul de învățământ pentru cursurile de instruire inițială (1 octombrie 2008 – 31 martie 2010), aprobat prin Hotărârea Consiliului INJ, fiind luate în considerație performanțele instruirii promoției precedente, precum și evoluția legislației și a jurisprudenței.

Formarea inițială reprezintă instruirea specialiștilor cu studii juridice superioare și este, după caz, una dintre condițiile obligatorii pentru numirea în funcția de judecător sau de procuror. Beneficiarii ai instruirii inițiale sînt candidații la funcția de judecător și de procuror.

Formarea inițială oferită de INJ pune accentul pe domeniile prioritare stabilite prin documentele strategice și dinamica procesului legislativ. În procesul studiilor se insistă asupra cunoașterii aprofundate a legislației naționale, a documentelor europene și internaționale la care Republica Moldova este parte, a jurisprudenței instanțelor

judecătorești și a Curții Constituționale, a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Comunităților Europene, a dreptului UE. La fel, este foarte importantă obținerea cunoștințelor juridice aprofundate de drept național și internațional, precum și de procedură, fără a repeta cele studiate la facultate.

Programul de formare inițială prevede și studierea eticii și a deontologiei vizînd profesia de judecător sau de procuror, studierea unor limbi străine de circulație internațională; formarea abilităților de lucru la calculator, operarea în rețeaua Internet și Intranet; participarea la unele programe de cooperare cu instituțiile responsabile de formarea judecătorilor și a procurorilor din țările europene, precum și cu instituțiile judiciare internaționale (participarea la Concursul Themis, stagii în SUA etc.).

Stagiul practic are drept scop cunoașterea sistemului administrativ al instanței unde judecătorii și procurorii urmează să-și desfășoare activitatea, inițierea în tehnica pregătirii ședinței de judecată și în cea de soluționare a unui dosar, a modalității în care se realizează supravegherea și desfășurarea urmăririi penale, acomodarea acestora cu noul loc de muncă.

Stagiarii realizează, de regulă, următoarele activități:

- studiază dosarele,
- participă la ședințele de judecată;
- întocmesc acte specifice activității de urmărire penală, ordonanțe de declinare a competenței, cereri de apel etc.;
- participă la ședințele de judecată a cauzelor penale sau civile cu respectarea Regulamentului de ordine interioară a procuraturilor și a Regulamentului de ordine interioară a instanțelor judecătorești etc.

CONSILIUL INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI
DIN REPUBLICA MOLDOVA

СОВЕТ НАЦИОНАЛЬНОГО ИНСТИТУТА ЮСТИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

HOTĂRÎREA nr.3/2
din 10 martie 2010

Audiind informația prezentată de Veaceslav Didăc, director executiv adjunct al Institutului Național al Justiției
Ținând cont de Hotărîrea Consiliului Superior al Magistraturii nr.99/9 din 09.03.2010 și de Ordinul Procurorului General al Republicii Moldova nr.36-p din 26.01.2010

În conformitate cu prevederile art.7 din Legea privind Institutul Național al Justiției, nr.152-XVI din 08.06.2006, și ale pct.7.8. din Regulamentul privind formarea inițială și absolvirea, din 21.06.2007, Consiliul

HOTĂRĂȘTE:

1. Se aprobă Comisia pentru examenele de absolvire a cursurilor de formare inițială a candidaților la funcția de judecător, în următoarea componență:

Președinte:

Nina CERNAT – vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție

Membri:

Svetlana FILINCOVA – președintele Colegiului de calificare și atestare a judecătorilor de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii

Mircea ROȘIORU – procuror, șef-interimar al Secției judiciar-penale din cadrul Direcției judiciare a Procuraturii Generale

Vasile CREȚU – doctor în drept, conferențiar universitar (USM), membru al Consiliului Superior al Magistraturii

Sergiu BĂIEȘU – doctor în drept, conferențiar universitar (USM), președintele Comisiei de licențiere a profesiei de avocat

Secretar:

Veaceslav MARTÎNENCO – consultant în Secția instruire inițială, Direcția instruire și cercetare (INJ)

2. Se aprobă Comisia pentru examenele de absolvire a cursurilor de formare inițială a candidaților la funcția de procuror, în următoarea componență:

Președinte:

Igor SERBINOV – adjunct al Procurorului General

Membri:

Ruslan POPOV – procuror, șef-interimar al Direcției control al urmăririi penale a Procuraturii Generale

Valeriu DOAGĂ – judecător la Curtea Supremă de Justiție, Colegiul civil și de contencios administrativ

Dumitru ROMAN – doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

Valentin COVAL – șef Secție instruire inițială, Direcția instruire și cercetare (INJ), procuror detașat, Procuratura Generală

Secretar:

Dina MOVILEANU – consultant în Secția instruire continuă, Direcția instruire și cercetare (INJ)

3. Remunerarea activității membrilor Comisiilor pentru examenele de absolvire se va efectua în conformitate cu prevederile pct.2.4. din Regulamentul cu privire la organizarea concursului pentru suplinirea posturilor didactice și remunerarea muncii, din 06.06.2007.

4. Executarea prezentei hotărîri se pune în seama directorului executiv adjunct al Institutului Național al Justiției.

Președintele Consiliului

Natalia MOLDOVANU

Secretarul Consiliului

Maria GHERVAS

Perioada de desfășurare a examenelor de absolvire, 18–24 martie, a fost stabilită de Consiliul INJ, prin Hotărârea nr.1/5 din 22.01.2010.

Media aritmetică și media generală a notelor acumulate de candidații la funcțiile de judecător și de procuror a fost aprobată prin Ordinul nr.40/A.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI
DIN REPUBLICA MOLDOVA

MD-2004, mun. Chișinău, str. S.Lazo. 1
Tel./fax: 23 27 55

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ ЮСТИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

МД-2004, мун. Кишинев, ул. С.Лазо 1
Тел./факс: 23 27 55

ORDIN nr.40/A

10 martie 2010

mun. Chișinău

În vederea executării prevederilor pct.7.13. al Regulamentului privind formarea inițială și absolvirea, aprobat prin Hotărârea Consiliului Institutului Național al Justiției nr.2 din 21.06.2007, în temeiul art.9 alin.(4) lit.c) și art.17 alin.(6) din Legea privind Institutul Național al Justiției, nr.152-XVI din 08.06.2006,

ORDON:

1. Se aprobă media aritmetică, pînă la sutimi, a notelor acumulate de candidații la funcțiile de judecător și de procuror, toren-tul II (anii de studii 2008 - 2010), pentru semestrele I, II și IV de studii conform *Anexelor nr. 1 - 6*.
2. Se aprobă media generală a notelor acumulate de candidații la funcțiile de judecător și de procuror calculată pentru semes-trele I-IV de studii, conform *Anexelor nr.7 - 8*.
3. Audienții nominalizați se promovează la examenele de absolvire.
4. Ordinul urmează a fi adus la cunoștință audienților INJ.
5. Controlul asupra executării prezentului ordin se pune în sarcina domnului Valentin COVAL, șef Secție instruire inițială a Institutului Național al Justiției.

Director executiv adjunct

Veaceslav DIDÂC

Nivelul de asimilare a materialului, competențele, aptitudinile, asiduitatea și punctualitatea candidaților la funcțiile de judecător și de procuror sînt evaluate curent și în cadrul sesiunilor de la sfîrșitul semestrelor.

Conform art.17 alin.(3) din Legea privind Institutul Național al Justiției și prevederilor cuprinse în Capitolul VII al Regulamentului privind formarea inițială și absolvirea, după încheierea cursurilor în cadrul Institutului Național al Justiției, candidații la funcțiile de judecător și de procuror susțin examenele de absolvire, care constau din probe teoretice și practice, cu subiecte distincte pentru judecători și procurori, prin care se verifică însușirea cunoștințelor necesare exercitării funcției de judecător sau de procuror.

Examenele de absolvire pentru absolvenții Institutului s-au desfășurat în două etape: 1) *proba scrisă*, care constă din rezolvarea unui test teoretic multidiscplinar, incluzînd întrebări din cele 13 discipline de bază studiate de candidații la funcția de judecător în cadrul cursurilor de formare inițială și din 14 discipline studiate de candidații la funcția de procuror; 2) *proba orală*, care constă din verificarea cunoștințelor practice

la discipline ca: Dreptul civil, Dreptul penal, Dreptul procesual civil, Dreptul procesual penal, Procedura și practica CEDO și alte tratate obligatorii pentru Republica Moldova.

Examenele de absolvire a cursurilor de formare inițială au fost susținute în fața Comisiei pentru examenele de absolvire a cursurilor de formare inițială a candidaților la funcția de judecător și a Comisiei pentru examenele de absolvire a cursurilor de formare inițială a candidaților la funcția de procuror, în a căror componență au fost incluși procurori, judecători, reprezentanți ai Institutului, ai mediului academic, personalități notorii cu o bogată experiență practică în domeniu.

Rezultatele examenelor de absolvire sînt o dovadă elocventă a atitudinii serioase și responsabile din partea candidaților la funcțiile de judecător și de procuror față de pregătirea pentru examene și susținerea lor.

Astfel, potrivit bilanțului final, media generală obținută la examenele de absolvire de 4 candidați la funcția de judecător și de 2 candidați la funcția de procuror a constituit nota „10”. Aceștia sînt: Corina Cojocaru, Ana Cucerescu, Maria Gurduza, Arina Ialanji, Eugen Balan și Natalia Doroftei.

De rînd cu aceștia urmează a fi menționați și absolvenții Natalia Sîrbu, Svetlana Vițu, Igor Demciucin și Olesia Botezatu care au obținut la examenele de absolvire media generală „9,90 – 9,95”.

Nu mai puțin îmbucurătoare sînt rezultatele absolvenților: Natalia Doroftei, Olesia Botezatu, Eugen Balan, Corina Cojocaru, Maria Gurduza și Ana Cucerescu, ale căror cunoștințe au fost apreciate cu note cuprinse între 9,67 și 9,83.

De menționat că în atestatul de absolvire urmează să fie indicată media generală de absolvire a fiecărui absolvent al Institutului, care constă din media aritmetică a două note: media generală pe semestre și media examenelor de absolvire.

Absolvenții care vor participa la concursul pentru suplinirea funcției de judecător, respectiv, de procuror vor alege, în ordinea descrescătoare a mediei generale de absolvire, posturile de judecător, respectiv, de procuror scoase la concurs.

SECVENȚE DE LA FESTIVITATEA DE ÎNMÎNARE A CERTIFICATELOR DE ABSOLVIRE AUDIENȚILOR INJ, PROMOȚIA A DOUA

Discursul rostit de Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ

Stimată doamnă Președinte interimar al Curții Supreme de Justiție,

Stimate domnule Ministru al Justiției,

Stimate domnule Procuror General,

Stimate domnule Președinte al Consiliului Superior al Magistraturii,

Onorată asistență,

Dragi absolvenți!

Astăzi, aici, în sala de conferințe, urmează să fim martori oculari ai unui eveniment semnificativ pentru noi toți: înmînarea atestatelor absolvenților celei de-a doua promoții a Institutului Național al Justiției – candidați la funcțiile de judecător și de procuror.

Scurgerea timpului nu poate fi oprită. Parcă mai ieri, în această sală, cu 18 luni în urmă a fost lansat cursul de instruire pentru absolvenții de astăzi.

Au urmat 4 semestre extrem de încărcate, numeroase examene, multiple discuții și convorbiri cu practicieni din țară și de peste hotare, discuții care au ținut nu doar de materia dreptului, dar și privind abilitățile non-juridice, pe care le considerăm extrem de importante.

Or, nu va putea efectua o justiție eficientă un judecător sau un procuror care: nu va ști să asculte justițiabilii; nu va cunoaște principiile eticii și ale deontologiei profesionale, nu va ști cum să trateze corect, cu inteligență, participanții la proces în cadrul dezbaterilor judiciare; nu va avea coloana sa vertebrală pentru a rămîne imparțial la îndeplinirea actului de justiție.

Și nu numai.

În contextul aspirațiilor țării noastre de a adera la Uniunea Europeană, extrem de importantă este cunoașterea

cadrelor normative internaționale, inclusiv a Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, a jurisprudenței Curții Europene și a normelor de drept al UE, discipline incluse în Planul de învățămînt al INJ.

Încă anul trecut, la întîlnirea cu absolvenții primei promoții, Excelența Sa Terry Davis, Secretar General al Consiliului Europei, a remarcat: „Sper că, exercitînd funcția de judecător sau de procuror, întotdeauna veți ține cont de Articolul 6 al Convenției, care prevede dreptul la un proces echitabil. Pentru mine acesta este piatra de temelie a democrației și a statului de drept”.

Cum se poate spune mai bine?

E necesar doar să urmărim acest sfat și să ne pătrundem de înaltul simț al responsabilității pentru fiecare acțiune a noastră, să conștientizăm înalta misiune a corpului de judecători și de procurori de a sta la straja drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Conform Legii, Institutul Național al Justiției este o instituție publică autonomă, însă activitatea sa o coordonează, după caz, cu Consiliul Superior al Magistraturii, cu Procuratura Generală, cu Ministerul Justiției, Curtea Supremă de Justiție.

În acest context, folosindu-mă de ocazie, vreau să remarc buna colaborare pe care o avem cu aceste instituții și ne bucurăm că această colaborare are continuitate. Or, activitatea INJ este de neconceput în afara unei atare colaborări.

Exprimăm recunoștința noastră acestor autorități publice centrale, ai căror reprezentanți sînt prezenți aici în sală.

Dragi absolvenți!

Faptul că ați finalizat cu succes studiile la INJ nu este doar rezultatul propriilor eforturi. La aceasta a contribuit, în primul rând, armata de formatori ai INJ, care și-au împărtășit cu generozitate cunoștințele și vasta experiență în domeniu, formându-vă competențele și abilitățile necesare, în același rând – întreg corpul administrativ al Institutului, care v-a creat condiții optime pentru studii. În numele dumneavoastră, aduc tuturor sincere mulțumiri.

În mod special îmi exprim gratitudinea față de domnii Veaceslav DIDĂC și Valentin COVAL, de asemenea, față de doamna Liubovi BRÎNZA, care, fiind detașată la funcții administrative în cadrul INJ, s-au dedicat organizării procesului de instruire a celei de-a doua promoții și sperăm că vor continua să o facă și în viitor.

Din discursul vicepreședintelui Curții Supreme de Justiție Natalia MOLDOVAN, președintele Consiliului INJ

Stimați absolvenți, viitori judecători și procurori,

Am deosebită plăcere să adresez celor care au ales să slujească intereselor justiției cele mai sincere felicitări și urări de bine din partea Consiliului Institutului Național al Justiției și din partea mea personal, cu prilejul încheierii examenelor și absolvirii cursurilor de pregătire profesională.

Stimați viitori colegi!

A trecut încă o etapă din viața dumneavoastră. Ați finalizat studiile la Institutul Național al Justiției. Un an și jumătate a trecut foarte repede.

La absolvirea Universității toți ați primit specialitatea de jurist. Aici, în clădirea acestei instituții, după instruirea inițială, ați primit toate cele necesare pentru a suplini funcția de judecător și cea de procuror.

După traversarea etapei inițiale, unde fiecare și-a demonstrat calitățile și talentele sale de pregătire teoretică, ați ajuns la un moment important în viața dumneavoastră, moment care vă acordă posibilitatea de a vă realiza plenar potențialul de care dispuneți.

Activitatea de judecător și de procuror implică o mare răspundere civică și morală. De modul în care fiecare dintre dumneavoastră își va desfășura activitatea va depinde și succesul instituției în care veți activa și, în cele din urmă, al justiției în ansamblu.

Judecătorul nu judecă dosare, ci cauzele oamenilor, cu încărcătura lor de adevăr sau neadevăr, cu stări variate emoționale și sufletești. De aceea, persoanele care vor fi promovate în funcția de judecător vor trebui să judece având ca instrumente nu doar legea și mintea, dar și sufletul.

Cei care aspiră la funcția de procuror, de altfel ca și la cea de judecător, trebuie să aibă putere de a învinge cu demnitate toate greutățile, să inspire încredere, să constituie model pentru toți, astfel încât să li se poarte tot respectul.

Sîntem profund recunoscători membrilor Consiliului INJ, care, deși destul de solicitați la locul de muncă, s-au implicat activ în viața Institutului și au intervenit întotdeauna cu promptitudine la oportunitățile de modernizare a procesului de instruire.

Dar, colaborarea cu dumneavoastră nu se încheie aici. Vom monitoriza activitatea dvs. în instituțiile în care veți fi angajați și vă vom fi recunoscători, dacă ne veți înainta sugestii privind modalitățile de perfecționare a instruirii juridice în funcție de necesitățile practice.

Permiteți-mi ca în acest moment festiv să vă felicit și să vă urez reușite în noua carieră profesională, o carieră pe care să o construiți prin trudă, dedicație și devotament!

Țin să menționez că profesia de judecător și cea de procuror au un statut distinct în societate și exercitarea lor este de o complexitate deosebită.

La etapa contemporană, interesele justiției dictează, în primul rând, necesitatea de a genera în societate încredere în ea prin aplicarea corectă a legii. În mare măsură, aceasta depinde de capacitățile judecătorilor și ale procurorilor, de nivelul de pregătire profesională.

Menționez că promoția 2008-2010 a INJ s-a dovedit a fi una dinamică și flexibilă, cu o mai mare putere de adaptare la cerințele viitoarelor funcții și, sînt sigură, este pregătită pentru a răspunde intereselor justiției.

Sînt ferm convinsă că aceste 18 luni pline de emoții și idei, de discuții aprinse pe marginea tuturor problemelor ale dreptului, vor rămîne în memoria dumneavoastră o frumoasă amintire.

Mă folosesc de această ocazie și vă doresc să vă dezvoltați încontinuu nivelul profesional. Să lucrați cu multă răbdare și bunăvoință. În îndeplinirea misiunii de înaltă răspundere, în calitate de judecători sau de procurori, de la dumneavoastră să emane energie creatoare.

Multe succese, hărnicie, dăruire și curaj!

Din discursul Ministrului Justiției al Republicii Moldova Alexandru TĂNASE

Stimați absolvenți,

Veți merge în procuratură, veți merge în judecătorii și veți încerca, prin dinamismul și energia pe care o aveți, să dați un nou impuls dezvoltării sistemului judecătoresc și Procuraturii. S-au spus astăzi foarte multe despre respectarea drepturilor omului și despre independența justiției. Justiția ca entitate distinctă, palpabilă nu există, există oamenii care o fac, printre care și voi, cei care mâine veți îmbrăca mantia de judecător sau de procuror și veți merge să decideți soarta oamenilor. De cunoștințele pe care le aveți și de prestația voastră morală va depinde nemijlocit și calitatea actului de justiție, încrederea societății nu într-un judecător anume, dar în instituția justiției.

Chiar dacă, să zicem, omul a pierdut un proces, el trebuie să iasă din sala de judecată cu senzația că s-a făcut dreptate. Vă doresc ca, indiferent de poziția pe care o veți ocupa, oamenii cu care veți veni în contact în sala de judecată sau în biroul procuraturii să aibă senzația că faceți dreptate. Este un lucru extrem de important, și dacă ne va reuși să avem o justiție bună, o justiție performantă, Republica Moldova ca stat are viitor. Încă o dată vă doresc mult succes și multă asiduitate în tot ceea ce faceți.

Felicitări tuturor celor care au contribuit la formarea dumneavoastră profesională: profesorilor universitari,

formatorilor, tuturor felicitări cu această realizare – cu a doua lor promoție.

Mă folosesc de ocazie pentru a-mi exprima recunoștința față de Consiliul Europei și Uniunea Europeană, care, prin acțiunile Programului Comun, au fost alături de noi și ne ajută să depășim acele momente dificile prin care a trecut și trece Republica Moldova. Mulțumim tuturor, în persoana dlui Carsten MANHKE, pentru asistența și efortul depus de partenerii noștri europeni întru a susține reforma judiciară și de drept în Republica Moldova.

Multă sănătate și capul sus!

Din discursul Președintelui interimar al Curții Supreme de Justiție Raisa BOTEZATU

Onorată asistență,

Sîntem mulțumiți că INJ lansează a doua sa promoție, ceea ce înseamnă că Institutul activează și, după părerea noastră, activează nu rău. În orice caz, în procuratură el s-a afirmat deja, s-a prezentat la fel și în sistemul judecătoresc. Vreau să spun aici că fiecare din noi, fie judecător, fie procuror, trebuie să învețe, să studieze pe parcursul întregii activități. Activînd, fiecare are în față actul normativ, are legea, are Constituția, are Convenția. Și trebuie de verificat: dacă actul corespunde legii, dacă legea corespunde Constituției și dacă toate aceste acte corespund Convenției Europene sau altor tratate internaționale, care au prioritate față de legislația națională. Deci, va trebui să studiați încontinuu, pentru că nimeni nu știe ce dosar vine mâine în fața ta, în a cărui soluționare urmează să te implici, fie ca procuror, fie ca judecător. De aceea, încă o dată spun că aici ați învățat a studia, cu atît mai mult cît știți cum evoluează jurisprudența, inclusiv a Curții Europene.

S-a investit mult în dumneavoastră, nu doar material, și societatea așteaptă să faceți actul de justiție la nivelul cerut. Însuși procesul trebuie să deruleze în așa mod, încît persoana să înțeleagă că s-a făcut justiție, că s-a cercetat tot ceea ce urma să fie cercetat în conformitate cu legea

și că s-a dat apreciere la toate. Activitatea în calitate de procuror și de judecător este una nobilă, dar și foarte dificilă, de aceea sfatul meu este să vă căliți caracterul, pentru că veți întîlni diferite situații în care va trebui să decideți singuri. În fața noastră întotdeauna vin oameni vii, noi lucrăm cu oameni vii și fiecare vine cu problema lui, considerînd că a lui este cea mai importantă, iar noi trebuie să o soluționăm în strictă conformitate cu legea.

Vă doresc succese, tărie în ceea ce veți face, să opuneți rezistență la toate încercările de a fi influențați. Eu cred că deja aveți pregătirea necesară inițială, iar cea continuă va urma pe parcursul întregii vieți.

Din discursul Procurorului General Valeriu ZUBCO

Onorată asistență,

Este un moment foarte important pentru absolvenți, pentru profesorii care au lucrat cu ei, pentru administrația INJ. Vreau să dau o apreciere rezultatului muncii efectuate pe parcursul a 18 luni. Judecînd după rezultatele pe care le-ați obținut, am înțeles că a fost depusă o muncă enormă, un efort care merită să fie apreciat la justa lui valoare.

Dragi absolvenți!

Vreau să spun că vă așteaptă o cale lungă, în multe complicată, în care veți întâlni și greutăți, și bucurii, dar parcurgînd-o pe care va trebui să dați dovadă de corectitudine, obiectivitate, perseverență, să demonstrați că, într-adevăr, locul dumneavoastră este în sfera justiției – fie ca judecător, fie ca procuror. Intrînd în funcția de Procuror General mi-am propus să schimb imaginea Procuraturii și foarte mult mizez pe faptul că anume voi veți fi acele persoane care mă vor ajuta să fac acest lucru, pentru că societatea așteaptă multe de la noi. Sper să formați acel nucleu care va pune începutul schimbărilor ce se vor produce în cadrul procuraturilor.

Totodată, vreau să mă refer și la tinerii judecători care la fel sînt așteptați, pentru că reformele ce se prevăd în instanțele judecătorești sînt, ca și cele în Procuratură, reforme absolut necesare în planul reformelor instituționale, în planul reformelor politicii de cadre. Cred că v-ați gândit bine cînd ați decis să deveniți judecători sau procurori și

sînt convins că acea temelie care a fost pusă aici, la INJ, va fi primul pas în acumularea de noi și noi cunoștințe necesare pentru activitatea de judecător și cea de procuror.

În legătură cu acest eveniment, lansarea unei noi promoții, vreau să vă comunic că în cadrul Procuraturii se operează un șir de schimbări în ceea ce privește reforma instituțională – crearea de noi secții, cum ar fi: Secția combaterea torturii, Secția protecția minorilor și a drepturilor omului, Secția investigații și tehnologii informaționale. În același rînd, vor fi create procuraturi specializate la Curțile de Apel. Și anume în cadrul acestor secții, procuraturi specializate sînteți așteptați. Nu-mi rămîne decît să vă doresc succese, să vă realizați în plan profesional și, într-adevăr, să demonstrați că sînteți acele persoane care vin să schimbe imaginea Procuraturii, astfel încît aceasta să funcționeze conform principiilor promovate într-un Stat de Drept.

Din discursul Președintelui Consiliului Superior al Magistraturii Dumitru VISTERNICEAN

Stimați colegi,

Pot spune că această activitate de instruire am înfăptuit-o împreună – eu, ca membru al Comisiei de admitere, al Comisiei de contestare, ca formator, iar ulterior în calitate de Președinte al CSM. Obiectivele pe care vi le-ați propus venind la INJ – să vă pregătiți pentru a deveni judecător sau procuror – par a fi realizate, de aceea ne bucurăm și noi, cei care am fost în fața dumneavoastră în calitate de formatori. Am și eu aceleași tendințe de a face unele modificări în ce privește cadrul uman în sistemul judecătoresc, doar că procedura ce ține de sistemul judecătoresc este puțin mai complicată și mai de durată.

Va fi totul bine atunci cînd ceea ce ați acumulat la INJ veți realiza în practică, după principiul că interesele profesionale trebuie să fie mai presus decît interesele personale. Vă doresc să realizați din plin ceea ce v-ați dorit, alegînd profesia de judecător sau de procuror. Noi vom fi acei care vă vor promova și vă vor susține. Evenimentul zilei de azi este unul de festivitate pentru dumneavoastră, prin care trageți o linie la capitolul instruire. Dar, pînă vă veți afirma plenar ca specialiști în domeniul

respectiv, se vor impune ca necesare numeroase altele. Aceasta deoarece instruirea inițială se va dovedi a fi insuficientă. Va urma deci instruirea continuă, conjugată cu o autoinstruire permanentă, de aceea relațiile cu INJ vor rămîne în continuare reciproce. Poate veți deveni și formatori la INJ, poate veți fi acei care veți convinge alți colegi să urmeze cursurile organizate de INJ.

Va trebui să demonstrați că tot ce ați acumulat aici este de un real folos și pentru dumneavoastră, și pentru societate.

Vă doresc succes. Nu vă temeți de greutăți, deoarece ele întotdeauna pot fi depășite.

Din discursul Expertului rezident al Consiliului Europei Carsten MANHKE

Stimați absolvenți, onorată asistență,

Vreau să vă felicit cu prilejul absolvirii cursurilor de formare inițială și vreau să menționez că ambii actori implicați în procesul de instruire au motiv de a fi mândri: 1) audienții – că au acumulat pe parcursul a 18 luni cunoștințe necesare pentru activitatea ulterioară și 2) formatorii – că au mai format o generație de specialiști, judecători și procurori.

Sînt bucuros că la acest lucru au putut contribui într-o anumită măsură Consiliul Europei și Uniunea Europeană.

În continuare trebuie să fiți desemnați în funcții pentru care v-ați specializat, ca efortul să nu fi fost făcut în zadar.

În perioada de pregătire aici, la INJ, nu s-a insistat pe cunoașterea pe de rost a fiecărui regulament, a fiecărui act, a fiecărui document, ci, cu siguranță, ați învățat să simțiți spiritul legii, supremația legii, ați însușit cum să aplicați legea.

Deoarece sînteți în serviciul societății, societatea vă va oferi diferite împuterniciri și imunități, dar este important să înțelegeți că acestea vă vor fi oferite nu pentru

ca viața dumneavoastră să devină mai comodă și mai confortabilă, ci pentru a vă îndeplini atribuțiile și pentru a îndeplini justiția. De aceea, vreau să vă atenționez că atunci cînd îndepliniți justiția sînteți responsabili nu atît în fața legii, cît în fața societății.

Vă felicit încă o dată cu rezultatele obținute în pregătirea dumneavoastră și vă doresc succes în viitoarea activitate.

Din discursul sefului celei de-a doua promoții de audienți, candidați la funcția de judecător, Corina COJOCARU

Stimați formatori, onorată asistență,

Perioada formării inițiale în calitate de judecător astăzi a luat sfîrșit și la această etapă finală nu ne rămîne decît să formulăm ultimele concluzii, dînd o apreciere acestei activități. Considerăm că în perioada studiilor am acumulat cunoștințe foarte utile pentru exercitarea funcției de judecător.

Din partea audienților la funcția de judecător permițemi-mi să mulțumesc administrației INJ pentru buna organizare a studiilor, pentru căldura și înțelegerea cu care am fost tratați fiecare dintre noi. Aceasta se datorează și faptului că membrii administrației sînt practicieni din domeniul judiciar, care ne pot ajuta cu sfaturi utile, pot împărtăși din propria experiență.

Mulțumim formatorilor pentru că ne-au transmis cunoștințe temeinice în domenii ce țin de legislația națională, practica CEDO, deontologia judecătorului, ne-au format abilități necesare pentru exercitarea profesiei alese. Mulțumim tutorilor de practică care au fost alături de noi pe parcursul stagiului de practică și ne-au îndrumat.

În acest context, urmează a fi apreciat aportul INJ în vederea implicării audienților în lucrările numeroaselor seminare și conferințe, organizării diferitelor întâlniri

cu specialiști în domeniul dreptului – atît naționali, cît și internaționali, pentru a ne oferi posibilitatea de a cunoaște particularitățile aplicării dreptului.

Participînd la Concursul Themis, audienții INJ au acumulat din experiența altor școli de magistratură și au putut să împărtășească experiența de organizare a instruirii inițiale la noi, în Republica Moldova.

Mulțumim pentru tot ce ați făcut pentru noi, iar colegilor le urez mult succes, tenacitate și profesionalism în exercitarea funcției de judecător. Vă asigurăm că ne vom întoarce cu cel mai mare drag la INJ pentru instruirea continuă.

Din discursul sefului celei de-a doua promoții de audienți, candidați la funcția de procuror, Mihail PROCA

Stimați formatori, dragi colegi, onorată asistență,

Trăiesc clipe emoționante pentru mine, într-un fel diferit de ceilalți absolvenți prezenți aici.

Mă bucur să ne vedem atât de mulți cu acest fericit prilej. Este punctul final al celor 18 luni de studii în cadrul Institutului Național al Justiției, de formare inițială la funcția de procuror, al celor 18 luni de cunoaștere reciprocă. În perioada de timp respectivă am fost ghidați cu multă grijă și responsabilitate de conducerea și administrația Institutului – dna Eugenia Fistican, Director executiv, dl Veaceslav Didâc, director executiv adjunct, dna Liubovi Brînza, șef Direcție instruire și cercetare și de șefii de secții. Sînt persoanele cărora le aducem primele mulțumiri din partea promoției.

Este un moment de sfîrșit și de un nou început, o nouă viață ne așteaptă în față. Este momentul cînd cunoștințele și deprinderile practice acumulate și formate în cadrul Institutului vor fi aplicate în practică și vor legitima valoarea cîștigată aici. De acum nu vor mai fi note care să ne aprecieze mai mult sau mai puțin obiectiv valoarea, ci vor fi spețe, situații reale, în care deja noi vom da apreciere lucrurilor și oamenilor prin munca noastră, respectînd principiile legalității, supremației legii, drepturile și libertățile omului.

Institutul Național al Justiției este locul unde am învățat să gîndim, unde nu doar am obținut cunoștințe, ci am fost formați și ca oameni. Desigur, în rîndul oamenilor simpli sînt persoane care cunosc unii termeni legali, mulți pot înțelege unele prevederi legale, dar puțini pot înțelege toate principiile de aplicare ce stau în spatele acestora. Acesta este beneficiul nostru, al celor care am finalizat azi cursurile de formare inițială, și acesta este motivul pentru care trebuie să le fim recunoscători formatorilor care au depus eforturi în vederea pregătirii noastre profesionale.

Aducem sincere mulțumiri Procuraturii Generale care ne-a oferit posibilitatea efectuării stagiului de practică – expresia materială a cunoștințelor teoretice acumulate.

Colegilor le doresc să fie tari în ceea ce privește caracterul, duri în limita prescrisă de lege, să urmeze principiile transparenței și independenței, astfel formîndu-se ca profesioniști, impecabili din punctul de vedere al moralei și eticii profesionale.

Încă o dată mulțumesc tuturor, iar vouă, stimați colegi, vă urez mult spor în activitatea ulterioară – în exercițiul funcției de procuror.

FORMAREA CONTINUĂ*

CONSILIUL INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI
DIN REPUBLICA MOLDOVA

СОВЕТ НАЦИОНАЛЬНОГО ИНСТИТУТА ЮСТИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

*Coordonat
cu CSM, PG și MJ*

*Aprobat
prin Hotărârea Consiliului INJ
nr.1/6 din 22.01.2010*

PROGRAM de formare continuă pentru semestrul I al anului 2010*

Nr. crt.	Perioada	Denumirea activității	Categoria de participanți	Numărul de participanți	Responsabil de detașare/delegare	Responsabil de organizare
1	15 februarie	<i>Seminar zonal</i> „Aspecte de implementare a Legii nr.45 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie”	Judecători Procurori Avocați (Zona Bălți)	8/8/8	CSM, PG ABA/ROLI USAID	INJ, ABA/ROLI, USAID
2	15-16 februarie 2-3, 16-17 martie	<i>Seminar</i> „Tranziția practicilor judiciare din Moldova spre standardele europene”	Judecători	15/15/15	CSM	INJ, NORLAM
3	17-18 februarie 10-11, 22-23 martie	<i>Seminar</i> „Eficiența procesului de judecată” – Interacțiunea dintre procuror, avocat și judecător privind asigurarea examinării eficiente a cauzelor penale	Judecători Procurori Avocați	21/21/21	CSM, PG, BA	INJ, NORLAM
4	1, 2 martie	<i>Curs de instruire</i> „Traficul de ființe umane ca infracțiune și drepturile victimelor”	Judecători Procurori	12/12	CSM, PG	INJ, OSCE, UNODC
5	4-5 martie	<i>Seminar</i> „Libertatea de exprimare și accesul la informație. Art.10 CEDO”	Judecători	50	CSM	INJ, Programul Comun
6	9-10 martie	<i>Curs de instruire</i> „Investigarea și urmărirea penală a infracțiunilor ce țin de proprietatea intelectuală”	Judecători Procurori	20\20	CSM PG	INJ, Ambasada SUA
7	18,19 martie	<i>Curs de instruire</i> „Răspunderea penală a persoanelor juridice”	Judecători Procurori	25\20	CSM PG	INJ, Ambasada SUA, NORLAM
8	15-19 martie	<i>Curs de instruire</i> „Formare formatori în domeniul tehnicilor de audiere a copiilor victime-martori”	Judecători Procurori Polițiști	10	CSM, PG	INJ, Centrul Internațional „La Strada”
9	25-26, 29-30 martie	<i>Seminar</i> „Investigarea în conformitate cu standardele europene a plingerilor privind maltratarea/tortura”	Judecători Procurori	20\20	CSM, PG	INJ, Consiliul Europei

Lista de abrevieri:

INJ – Institutul Național al Justiției
CSM – Consiliul Superior al Magistraturii
PG – Procuratura Generală
BA – Baroul de Avocați
Centrul Internațional „La Strada” – Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”

NORLAM – Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova
UNODC – Biroul Națiunilor Unite pentru Combaterea Drogurilor și a Criminalității
ABA/ROLI – Asociația Avocaților Americani „Inițiativă pentru Supremația Legii”, Biroul din Moldova
USAID – Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională

*Agendele sesiunilor de formare continuă pot fi consultate pe site-ul www.inj.md la rubrica *Formare continuă*.

În perioada **februarie – martie 2010** au avut loc următoarele activități:

- **Seminar *Tranziția practicilor judiciare din Moldova spre standardele europene* (15-16 februarie, 2-3, 16-17 martie).** Organizat de Institutul Național al Justiției în parteneriat cu NORLAM.

Participanții la seminar – judecători din raioanele Republicii Moldova și din municipiul Chișinău – au fost salutați de Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, și de Dag BRATHOLE, expert NORLAM, judecător.

În procesul de instruire, moderatorii seminarului, experții NORLAM: Dag BRATHOLE, judecător, Bjorn LARSEN, procuror, Helle GULSETH, avocat, și Britt MELING, procuror, au pus accentul pe următoarele subiecte: • *pregătirea judecătorului, a procurorului și a avocatului apărării pentru ședința de judecată*; • *prezumția nevinovăției*; • *obiectivitatea acuzării în ședința de judecată*; • *egalitatea armelor*; *principiul contradictorialității*; • *structura sentinței*; • *motivarea sentinței*; *principii generale*; • *analiza exemplelor de sentință din Norvegia*; • *stabilirea pedepsei penale*.

Partea a doua a seminarului a fost axată pe simulări ale ședințelor de judecată.

La finele seminarului participanților le-au fost înmânate certificate de participare.

- **Seminar *Eficiența procesului de judecată* (17-18 februarie, 10-11, 22-23 martie).** Organizat de Institutul Național al Justiției în parteneriat cu NORLAM. În cadrul acestuia a fost abordată problema privind interacțiunea dintre procuror, avocat și judecător pentru asigurarea examinării eficiente a cauzelor penale.

Participanții la seminar – judecători, procurori și avocați – au fost salutați de Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, și de Bjorn LARSEN, expert NORLAM, procuror.

Moderatorii seminarului, experții NORLAM: Dag BRATHOLE, judecător, Bjorn LARSEN, procuror, Helle GULSETH, avocat, și Britt MELING, procuror, și-au axat activitățile de instruire pe următoarele subiecte:

• *aplicarea în practică a prezumției nevinovăției*; • *principiul contradictorialității procesului penal și aplicarea în practică a acestuia*; *egalitatea armelor*; • *drepturile omului – când, unde și cum se soluționează problemele legate de respectarea drepturilor omului în cadrul unui proces penal*; • *obiectivitatea acuzării în ședința de judecată*; • *ședința consecutivă – obligația părților de a evita orice tergiversări ale procesului de judecată*.

Seminarul s-a încheiat cu înmânarea certificatelor de participare.

- **Curs de instruire *Traficul de ființe umane ca infracțiune și drepturile victimelor* (1, 2 martie).** Organizat de Institutul Național al Justiției în colaborare cu Biroul Națiunilor Unite pentru Combaterea Drogurilor și a Criminalității (UNODC) și Misiunea OSCE în Moldova.

Participanții – judecători și procurori din raioanele Republicii Moldova și din municipiul Chișinău – au fost salutați de Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, Ecaterina POPA, șef Secție formare continuă a INJ, Eugenia BENIGNI, consilier la Programul Combaterea traficului de ființe umane și gender, Misiunea OSCE în Moldova, Eleonora GROSU, Coordonator Național, Biroul Națiunilor Unite pentru Combaterea Drogurilor și a Criminalității.

Moderatorii activităților de instruire: Eduard BULAT, șef Secție antitrafic la Procuratura Generală, Maria GHERVAS, judecător la Judecătoria Botanica, mun. Chișinău, Lidia GORCEAG, psiholog la Centrul de asistență și protecție al OIM, Ion OBOROCEANU, director al Centrului de Drept din Căușeni, și Alina BUDECI, manager de program la Centrul Internațional „La Strada”, și-au construit demersul didactic pe următoarele subiecte:

- depistarea și investigarea cazurilor de TFU;
- audierea victimelor și proceduri speciale;
- valoarea declarațiilor victimelor în cadrul probatoriului;
- probleme apărute la judecarea cazurilor de trafic de ființe umane în instanță;
- respectarea drepturilor victimelor la examinarea cazurilor în cadrul instanțelor judecătorești;
- protecția victimelor TFU;
- competența legală a ONG-urilor în asistența juridică a victimelor TFU;
- monitorizarea proceselor de judecată privind cauzele de trafic;
- cazul *Ranțev contra Rusiei și Ciprului (CEDO)* etc.

Au fost puse în discuție practicile pozitive de cooperare cu organele de drept, s-au efectuat studii de caz.

Participanților la curs li s-au distribuit câte un set de materiale suport, care abordează tematica cursului de instruire. Printre acestea se numără: *Traficul de ființe umane și egalitatea genurilor în Moldova: acte normative actualizate. Convenții, legi, hotărâri de Guvern.* – Chișinău, 2009; *Mihaela Vidaicu, Igor Dolea. Combaterea traficului de ființe umane (drept material și drept procesual). Seria: Suporturi de curs, cartea XXI.* – Chișinău, 2009; *Programul OSCE de monitorizare a proceselor de judecată în Republica Moldova. Raport final.* – OSCE/BIDDO, 2009, precum și alte materiale recent apărute.

La finele seminarului audienților le-au fost înmânate certificate de participare.

- **Seminare cu tematica privind *libertatea de exprimare și accesul la informație* (4-5 martie).** Organizate de către Directoratul General Drepturile Omului și Afaceri Juridice al Consiliului Europei, în cooperare cu Institutul Național al Justiției, cu suportul financiar al Comisiei Europene și Consiliului Europei.

În alocuțiunile de deschidere a lucrărilor seminarului Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, Mihai POALELUNGI, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, și Dumitru VISTERNICIAN, Președinte al Consiliului Superior al Magistraturii, au trasat următoarele obiective pentru această activitate de instruire:

- a ameliora înțelegerea standardelor Convenției Europene pentru Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului privind libertatea de exprimare;
- a garanta aplicarea bunelor practici în cauzele privitoare la libertatea de exprimare și la asigurarea accesului la informație.

Unul dintre subiectele prezentate în cadrul seminarului de experții Consiliului Europei Mihai POALELUNGI, judecător la CtEDO, și Gavin MILLAR, avocat regal în Regatul Unit, este cel prevăzut de **art.10.1 al CEDO – Dreptul la libertatea de exprimare**. • Cine poate beneficia de acest drept? • Ce activități sînt prevăzute de acest drept? – sînt doar unele din întrebările abordate în acest context.

Trezește discuții și întrebarea prin care este formulată titulatura **art.10.2 al CEDO – Cum poate fi justificată restricția libertății de exprimare?** Răspunsurile participanților la seminar au fost consolidate prin următoarele argumente:

- restricția este prevăzută de lege;
 - scopul legitim al acesteia este, în special, protecția „reputației și a drepturilor altora”, a informațiilor confidențiale și a „autorității, imparțialității puterii judecătorești”;
 - restricția este necesară într-o societate democratică;
 - potențează responsabilitățile persoanei care își exercită dreptul la libertatea de exprimare.
- Au fost tratate principalele probleme pe care le ridică restricțiile libertății de exprimare.

În partea a doua a seminarului a fost analizată succint **Jurisprudența Curții Europene în cauzele privind art.10 al CEDO**, la care Republica Moldova este parte; s-a examinat *Structura unei hotărâri judecătorești într-o cauză privind art.10*.

Raportarea din instanța de judecată și Relațiile cu publicul în cadrul judecătorilor au fost ultimele subiecte luate în discuție la seminar.

Participanților la seminar li s-au oferit câte un set de materiale recent publicate referitoare la temă, printre care și *Ghidul privind libertatea de exprimare: pentru judecători și jurnaliști din Republica Moldova*, apărut în 2010 (autor Gavin MILLAR Q.C, Marea Britanie).

□ **Inaugurarea cursului de formare continuă *Aplicarea legislației din domeniul proprietății intelectuale* (9-10 martie).** În cuvântul de deschidere, Eugenia FISTICAN, Director executiv al INJ, a salutat prezența la eveniment a Prim-ministrului Republicii Moldova Vladimir FILAT; a Excelenței Sale Asif J.CHAUDHRY, Ambasadorul Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova; a Directorului General al Agenției de Stat pentru Protecția Intelectuală Lilia BOLOCAN și a menționat că, odată cu dezvoltarea mecanismelor economiei de piață, proprietatea intelectuală a devenit o componentă importantă a dezvoltării economice, drepturile de proprietate intelectuală făcând obiectul de reglementare al unor legi noi, armonizate cu legislația internațională. Constituirea și consolidarea INJ a fost promovată la nivel internațional de către Consiliul Europei și susținută la nivel național. Deși este o instituție tânără, a reușit în această scurtă perioadă să stabilească relații de parteneriat cu diferite organisme internaționale, inclusiv cu Ambasada SUA, care a acordat un suport substanțial la instruirea în domeniul tehnologiilor informaționale, al deontologiei profesionale, în ceea ce privește administrarea activității instanței etc. Astăzi, Ambasadorul Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova, Excelența Sa Asif J.CHAUDHRY și un grup de experți americani sînt alături de noi pentru a ne susține în organizarea cursului „Aplicarea legislației în domeniul proprietății intelectuale”, fapt pentru care le sîntem profund recunoscători.

În alocuțiunea sa Prim-ministrul Vladimir FILAT a apreciat drept oportună și actuală problematica abordată, subliniind că „subiectul pus în discuție în cadrul acestui seminar este mult prea important pentru a putea fi lăsat și mai departe în poziția în care s-a aflat pînă în prezent”, deoarece dreptul proprietății intelectuale este în directă conexiune cu drepturile consumatorului. Aceste probleme au o rezonanță esențială și în dezvoltarea economiei Republicii Moldova, în asigurarea unei concurențe echitabile pe piața ei.

Referindu-se la fenomenul pirateriei, Ambasadorul SUA în Republica Moldova Asif J.CHAUDHRY a accentuat că acest tip de rapt este unul distructiv pentru societatea moldovenească și că este de responsabilitatea statului să-i protejeze pe cei creativi, pe cei care vin cu inovații. Furtul de proprietate intelectuală se produce și din vina titularilor acestei proprietăți care, de cele mai multe ori, preferă să piardă înmii decât să achite la stat o taxă minimă care le-ar asigura toate drepturile ce le revin.

Lilia BOLOCAN, Directorul General al Agenției de Stat pentru Protecția Intelectuală, a menționat că prin această acțiune se încearcă sensibilizarea specialiștilor în ceea ce privește protecția proprietății intelectuale. Raportorii și-au exprimat speranța că seminarul de formare continuă va face mai multă lumină în această problemă și starea de lucruri se va schimba spre bine, iar pentru aceasta este necesar de a elabora un plan de acțiuni și de a se respecta pas cu pas prevederile lui. Destinat judecătorilor, procurorilor și ofițerilor de urmărire penală, cursul de formare continuă s-a desfășurat timp de două zile. Experți în domeniu din SUA, Marea Britanie, Belgia, România și Republica Moldova au luat în dezbatere modul de aplicare a legislației în domeniul proprietății intelectuale. La final au fost înmîinate certificate de participare.

Eugenia Fistican și-a exprimat recunoștința față de Prim-ministrul Republicii Moldova, Vladimir FILAT și față de Excelența Sa Asif J.CHAUDHRY, Ambasadorul Statelor Unite ale Americii în Republica Moldova pentru bunăvoința și disponibilitatea de a se întîlni cu audienții INJ și de a vizita sediul Institutului, inclusiv aripa ce urmează a fi reconstruită.

- **Curs de instruire *Tehnica de audiere a copilului victimă-martor al traficului de copii și/sau al abuzului sexual comercial* (15-19 martie).** Organizat de Institutul Național al Justiției în parteneriat cu Centrul Internațional „La Strada”, cu Organizația „Vaiko Namas” din Lituania. Acest curs de formare a formatorilor se înscrie printre acțiunile care se desfășoară în cadrul Proiectului „Susținerea parteneriatului durabil de combatere a traficului de persoane în Republica Moldova”, Departamentul de Stat, SUA.

Participanții la curs – judecători, procurori și polițiști – au fost salutați de Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, și de Alina BUDECI, manager de proiect, Centrul Internațional „La Strada”.

Despre ***Cadrul legislativ al Republicii Moldova privind audierea minorilor*** a vorbit moderatorul Igor DOLEA, expert IRP, jurist.

Printre subiectele abordate de moderatorii Evaldas KARMAZA, expert „Vaiko Namas”, psiholog, și Gauda KARMAZA, manager de proiect, „Vaiko Namas”, se înscriu: • *practica internațională privind audierea copiilor*; • *principii generale de audiere a copiilor*; • *etapele audierii*; • *pregătirea procedurii de audiere*; • *pregătirea copilului pentru audiere*; • *tehnicele de audiere a copiilor*; • *etapa finală de audiere a copiilor*; • *etapa de evaluare a audierii*.

Participanților le-au fost distribuite materiale suport, iar pe parcursul instruirii au putut urmări secvențe video cu referire la tehnicile de audiere a copiilor, la modalitățile de audiere în camera specializată de audiere, utilizând aparataj de înregistrare video a mărturiilor copilului.

La finele cursului participanților le-au fost înmănat certificate de participare.

- **Curs de instruire *Răspunderea penală a persoanelor juridice* (18, 19 martie).** Organizat de Institutul Național al Justiției, Oficiul Consiliului juridic al Ambasadei SUA în Republica Moldova și Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova. La 18 martie a fost ținut pentru 25 de judecători, iar la 19 martie – pentru 20 de procurori.

La inaugurarea cursului au luat cuvântul Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, Sarah LUM, consilier juridic la Ambasada SUA în Republica Moldova, și Bjorn LARSEN, expert în cadrul Misiunii NORLAM, procuror.

În procesul de instruire, Bjorn LARSEN a descris succint conceptul și implicările practice, prezentând un exemplu de drept comparat – ***Cadrul juridic al Norvegiei privind răspunderea penală a persoanelor juridice***.

La curs, moderatoarea Linda SAMUEL, șef adjunct al Secției combaterea spălării banilor și confiscarea din Direcția Penală a Departamentului de Justiție al SUA, a examinat mai multe acte normative internaționale ce vizează standardele internaționale privind răspunderea penală a persoanelor juridice – Convenția ONU privind Combaterea Crimei Organizate Transfrontaliere; Convenția ONU împotriva Corupției; Convenția europeană privind spălarea banilor, depistarea, sechestrarea și confiscarea veniturilor provenite din activitatea infracțională, Recomandările FATF 40.

Viorel MORARI, șef secție în Procuratura Anticorupție, s-a referit la legislația și practica Republicii Moldova în domeniul răspunderii penale a persoanelor juridice, la tipurile de infracțiuni săvârșite de persoane juridice și la actele normative care reglementează răspunderea penală a persoanelor juridice.

Adam SAFWAT, șef adjunct al Secției Fraude din Direcția Penală a Departamentului de Justiție al SUA, a expus, în baza unei prezentări video, conceptele-cheie privind răspunderea penală a persoanelor juridice, precum și considerațiuni practice și strategice privind urmărirea penală a persoanelor juridice.

- **Seminare internaționale *Investigarea în conformitate cu standardele europene a plîngerilor privind maltratarea / tortura* (25-26, 29-30 martie).** Organizate de Consiliul Europei și Institutul Național al Justiției în cadrul Programului Comun al Consiliului Europei/Uniunii Europene ***Combaterea relexor tratamentelor și a impunității.***

La deschiderea seminarelor alocuțiuni de salut au rostit Veaceslav DIDĂC, director executiv adjunct al INJ, Bojena MALANCIUK, manager regional de proiect, Secția de perfecționare a cadrelor din Directoratul General Drepturile Omului și Afaceri Juridice, Consiliul Europei, și Anatolie MUNTEANU, Președinte al Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, Ombudsman, Directorul Centrului pentru Drepturile Omului.

La seminare au participat 40 de judecători și 40 de procurori din țară și din municipiul Chișinău.

În cadrul seminarelor experții internaționali: Erik SVANIDZE și Jim MURDOCH, consultanți regionali pe termen lung la Consiliul Europei în cadrul Programului Comun ***Combaterea relexor tratamentelor și a impunității***, au elucidat următoarele subiecte: • *Anchetarea cazurilor de maltratare*; • *Măsurile de precauție pentru prevenirea maltratărilor și importanța lor pentru anchetă*; • *Criterii de anchetă eficiente a cazurilor de maltratare (tortură)*; • *Exemple de aplicare a criteriilor de anchetă eficiente a cazurilor de maltratare: cele mai bune practici din țările membre ale Consiliului Europei*; • *Trecerea în revistă a jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului.*

În prezentările experților naționali: Raisa BOTEZATU, Președinte interimar al Curții Supreme de Justiție, formator INJ în domeniul CEDO, Eduard HARUNJEN, procuror, șef Secție control al urmăririi penale, Procuratura Generală, Tatiana RĂDUCANU, judecător la CSJ, ex-membru al Comitetului European pentru prevenirea torturii și a tratamentelor și pedepselor inumane sau degradante (CPT), formator INJ în domeniul CEDO, Luciana IABANGI, formator INJ în domeniul CEDO, și Viorel MORARI, procuror, formator INJ în domeniul CEDO, au fost abordate probleme actuale, precum: • *Practica judiciară a Curții Supreme de Justiție privind aplicarea Articolului 3 CEDO*; • *Erorile admise de către instanțele judecătorești naționale la*

aplicarea Articolului 3 CEDO; • *Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la unele chestiuni ce țin de aplicarea de către instanțele judecătorești a prevederilor Articolului 3 CEDO*; • *Rolul Procuraturii în combaterea torturii*; • *Obligațiile statului în prevenirea relexor tratamentelor*; • *Condamnările Republicii Moldova de către CtEDO privind ancheta neefectivă pe marginea plîngerilor de maltratare și privind sancționarea inadecvată a persoanelor care au aplicat tortura etc.*

La finele seminarului participanților le-au fost înmîinate certificate.

COOPERARE INTERNAȚIONALĂ

- **A cincea întrunire a *Comitetului de Coordonare a Programului Comun* (28 ianuarie).** În sala de conferințe a Institutului Național al Justiției s-a desfășurat a cincea întrunire a Comitetului de Coordonare a Programului Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene privind sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova. Evenimentul a fost organizat de către Directoratul General Drepturile Omului și Afaceri Juridice al Consiliului Europei, cu suportul financiar al Comisiei Europene și Consiliului Europei.

La întrunire au participat: Clementina BARBARO, Șef al Unității Legislație și Informare, Direcția Sporirea capacității în domeniul juridic și drepturile omului, Directoratul General Drepturile Omului și Afaceri Juridice al Consiliului Europei, manager de proiect al Programului Comun, Birute ABRATIENE, reprezentant special al Secretariatului General al Consiliului Europei în Moldova, Dr. Dirk LORENZ, ofițer politic în Secția Politică și Economică, Delegația Comisiei Europene în Republica Moldova, Carsten MANHKE, expert rezident al Consiliului Europei.

Au fost prezenți și reprezentanți ai organelor judiciare din Republica Moldova, beneficiari ai Programului Comun: Dumitru VISTERNICEAN, Președintele Consiliului Superior al Magistraturii, Oleg EFRIM, Viceministrul Justiției, Igor SERBINOV, adjunct al Procurorului General, membru al Consiliului Superior al Procurorilor și al Consiliului INJ, Gheorghe AMIHALACHIOAE, Președintele Baroului Avocaților din Republica Moldova, Valeriu DEVDEREA, Directorul Departamentului de executare, Leonid ANTOHI, consilier juridic național. Institutul Național al Justiției a fost reprezentat de Directorul executiv Eugenia FISTICAN.

La întrunire s-a discutat despre nivelul de implementare a Programului Comun către luna ianuarie 2010, fiind evaluate activitățile finalizate și analizate cele continue.

În partea a doua a întrunirii a fost examinat planul de implementare a Programului Comun în perioada finală (ianuarie-iunie 2010) și trasate perspectivele colaborării.

Eugenia FISTICAN a mulțumit reprezentanților Programului Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene pentru colaborare și sprijinul acordat, precum și pentru disponibilitatea de a consolida în continuare cooperarea în acest domeniu.

❑ ***O delegație de experți independenți din SUA în vizită la INJ (2 februarie).***

O echipă independentă de experți, angajați de USAID: Sue NELSON, expert în domeniul democrației și guvernării, conducătorul delegației; Steve ROPER, politolog, expert în domeniul politicii pentru Moldova, profesor universitar; Lawrence ROBERTSON, politolog, expert regional USAID; Caryn WILDE, consilier în probleme privind dezvoltarea de proiecte, USAID, Moldova, a efectuat o vizită de documentare la INJ. Scopul Misiunii în Republica Moldova este de a

evalua mai multe sectoare legate de guvernare și democrație (stat de drept, concurență, justiție, formare, pluralism etc.) pentru a dispune de informații ce vor sta la baza elaborării strategiilor și priorităților în programele de asistență ulterioară ale USAID.

INJ a fost reprezentat de Directorul executiv Eugenia FISTICAN, șefa Secției formare continuă Ecaterina POPA și șefa Secției abilități non-juridice, relații cu publicul și editări Alexandra GHERASIM. Eugenia FISTICAN a făcut o prezentare destul de amplă a procesului de formare inițială a candidaților la funcțiile de judecător și de procuror, a mediatorilor și a executorilor judecătorești și a strategiei de formare continuă a judecătorilor și procurorilor și a colaboratorilor instanțelor judecătorești.

Directorul executiv a reliefat statutul de instituție publică, depolitizată al INJ, care are, preponderent, misiunea de instruire didactico-formativă, inclusiv practică, și angajamentul de promovare a independenței justiției.

Trecînd în revistă activitățile organizate în parteneriat cu Ambasada SUA în Republica Moldova, ABA/ROLI, USAID, MGTC, Eugenia FISTICAN și-a exprimat recunoștința față de receptivitatea acestora de a accepta tematica cursurilor și seminarelor propusă de Institut, identificată de audienți drept necesară și utilă.

Conștientizînd responsabilitatea pe care și-a asumat-o Institutul în ceea ce privește aprofundarea cunoștințelor celor implicați în înfăptuirea justiției, colaborarea cu partenerii internaționali, care au aceleași aspirații de promovare a principiilor democratice ale unui Stat de Drept, se dovedește a fi prioritară în realizarea acestei responsabilități.

❑ ***Delegația Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului în vizită la INJ (11 februarie).***

O delegație a Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/ODIHR) a efectuat o vizită de documentare la Institutul Național al Justiției.

Din delegație au făcut parte: Denis PETIT, șef-adjunct al Departamentului Democratizare OSCE/ODIHR, Carsten WEBER, șef Secție Supremația Legii OSCE/ODIHR, Rita TAMM, consilier superior în domeniul Supremației Legii, Misiunea OSCE în Moldova, și Dinu MITCU, consilier juridic la Misiunea OSCE în Moldova.

Reprezentanții OSCE/ODIHR au avut drept scop să studieze și să analizeze politicile de stat actuale în domeniul drepturilor omului promovate în Republica Moldova, respectarea principiilor supremației legii, democratizării și nediscriminării, precum și să evalueze nivelul de implicare a OSCE/ODIHR în realizarea acestor politici în Moldova.

Un alt subiect discutat la întînire a vizat posibilitatea susținerii Institutului Național al Justiției în domeniul instruirii inițiale și continue a judecătorilor și procurorilor.

Un alt subiect discutat la întînire a vizat posibilitatea susținerii Institutului Național al Justiției în domeniul instruirii inițiale și continue a judecătorilor și procurorilor.

La această întînire, INJ a fost reprezentat de Eugenia FISTICAN, Director executiv, care a ținut să-și exprime recunoștința pentru susținerea metodologică și financiară acordată de OSCE în vederea racordării activității INJ la standardele internaționale și pentru disponibilitatea spre o colaborare eficientă în viitor.

AGENDĂ NORMATIVĂ

*Adoptată de Comisia permanentă
care acționează din numele Adunării Parlamentare,
la 27 mai 2003*

RECOMANDAREA 1604 (2003)

privind rolul Procuraturii în societatea democratică guvernată în baza principiului supremației Legii

1. Adunarea Parlamentară recunoaște și apreciază rolul esențial al procurorului în asigurarea securității și libertății în întreaga societate europeană: prin asigurarea supremației Legii, prin apărarea drepturilor și libertăților împotriva faptelor penalmente pedepsibile, prin asigurarea respectării drepturilor și libertăților persoanelor bănuite de sau acuzate de comiterea infracțiunilor și prin supravegherea funcționării corespunzătoare a organelor responsabile pentru cercetarea și urmărirea penală a infracțiunilor.

2. Adunarea consideră că obligația statelor de a proteja drepturile și libertățile prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) – ale cetățenilor aflați în aria de jurisdicție a acestor state, a condus la consecințe, care sînt aplicate în mod egal față de procurori și de persoane implicate în procesul de urmărire penală. În plus, respectarea principiilor democrației și supremației Legii necesită o separare efectivă a puterilor în stat, în particular între procurori (în funcție de agent administrativ fie al puterii executive, fie al puterii legislative) pe de o parte, și judecători, pe de altă parte.

3. Adunarea ține cont de Recomandarea Rec(2000)19 a Comitetului de Miniștri cu privire la rolul Procuraturii în sistemul de justiție penală și consideră că acest instrument reprezintă un text de referire minuțios, care poate fi folosit ca îndrumar pentru exercitarea operațiilor curente și a viitoarelor reforme privind Procuratura în toate statele membre ale Consiliului Europei. Adunarea Parlamentară menționează, în particular, recunoașterea în această Recomandare a necesității de a intensifica lupta atât împotriva infracțiunilor la nivel național, cît și împotriva celor la nivel internațional, și cheamă la sporirea cooperării internaționale în domeniul penal, în baza respectării depline a principiilor CEDO. Adunarea recomandă statelor membre să depună efort în vederea aplicării depline și imediate a instrumentului dat.

4. Adunarea consimte că, în Europa, care este din ce în ce mai interconectată și mobilă, în care cetățenii sînt tot mai mult expuși (direct sau indirect) sistemelor juridice și culturilor altor state, este important să fie atins un anumit nivel de armonizare a sistemelor de justiție penală ale statelor membre, astfel încît să păstreze eficiența lor în fața noilor provocări din partea criminalității organizate transnaționale, precum și respectarea din partea publicului general a principiului supremației Legii, încrederea în previzibilitatea aplicării acestui principiu. Deși anumite practici și tradiții naționale trebuie să fie recunoscute, în cazurile cînd anumite aspecte ale rolului diferitelor procuraturi naționale dau temeuri pentru dubii, asemenea cazuri pot fi, în mod corespunzător, tratate la nivel european în cadrul Consiliului Europei.

5. În acest sens, Adunarea salută formarea Conferinței Procurorilor Generali din Europa, care va fi ideală pentru a juca rolul central dinamic și important în sintetizarea diferitelor culturi și a experienței procuraturilor din toate statele membre ale Consiliului Europei. Cu această experiență la bază și în calitate de un forum larg și specializat de discuție, acest organ dispune de un potențial enorm pentru a formula și examina propuneri, pentru a oferi consultații, a compara circumstanțele diferitelor țări și a identifica cele mai bune practici, spre marele avantaj al activităților Consiliului Europei organizate în acest domeniu. Așadar, Adunarea consideră că acest organ merită să fie instituit pe bază permanentă, la un nivel cu Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE), și că, în acest scop, trebuie să i se acorde resurse corespunzătoare.

6. Reieșind din răspunsurile la un chestionar date de statele membre, Adunarea consideră că următoarele particularități, caracteristice practicilor naționale ale unor state membre, generează preocupări în ce privește compatibilitatea lor cu principiile de bază ale Consiliului Europei:

- i. poliția este responsabilă pentru exercitarea urmăririi penale;
- ii. procurorul este responsabil pentru, sau are rol de intermediar în, pretențiile inițiale legate de hotărîrea privind aplicarea arestului;

- iii. suspendarea hotărârii judecătorești privind eliberarea persoanei deținute ca rezultat al recursului depus de procuror;
 - iv. luarea hotărârii privind pornirea automată a urmăririi penale imediat după stabilirea bazei probante și
 - v. variate responsabilități, care nu se referă la domeniul dreptului penal, îndeplinite de procurori.
7. În legătură cu astfel de preocupări, Adunarea face guvernelor statelor membre următoarele recomandări:
- i. este necesar ca responsabilitatea pentru exercitarea urmăririi penale să fie asumată de un organ separat și independent de poliție;
 - ii. este necesară trimiterea imediată, directă și automată a hotărârii privind detenția spre examinare la instanța judecătorească competentă, astfel asigurându-se corespunderea deplină cu Articolul 5, paragraful 3, al CEDO;
 - iii. recursul depus de Procuratură nu trebuie să aibă efect de suspendare, fie generală sau automată, unica excepție fiind cazul în care instanța judecătorească constată că factorii determinați obiectiv, care indică la detenție preventivă, sînt clar stabiliți (de exemplu, în cazul în care instanța judecătorească de nivel mai jos a dispus eliberarea doar cu condiția aplicării unei forme mai ușoare de constrîngere și există o hotărîre judecătorească ulterioară aparte privind suspendarea ordinului de eliberare);
 - iv. interesele justiției în privința examinării eficiente și efective a cauzelor, precum și interesele atît ale inculpatului, cît și ale părții vătămate, sînt cel mai bine deservite de un sistem, care prevede elementul de discreție la pornirea urmăririi penale. În acest sens, Adunarea se referă la Recomandarea nr. R (87) 18 a Comitetului de Miniștri privind simplificarea justiției penale și consideră că *principiul oportunității urmăririi penale* trebuie să fie adoptat universal și
 - v. în ceea ce privește responsabilitățile, care nu țin de domeniul dreptului penal, este esențial ca:
 - a) orice funcție a procurorului în domeniul protecției generale a drepturilor omului nu trebuie să conducă la conflicte de interese sau să fie privită ca un obstacol de persoanele care încearcă să obțină protecția drepturilor lor din partea statului;
 - b) separarea efectivă a puterilor de stat între ramurile guvernamentale să fie respectată în cazurile de repartizare a îndatoririlor suplimentare procurorilor, cu condiția respectării independenței absolute a Procuraturii de diferite intervenții la nivel de cazuri individuale din partea vreunei din ramurile guvernamentale și
 - c) împuternicirile și responsabilitățile procurorilor să se limiteze la urmărirea penală a cauzelor penale și la rolul general în apărarea intereselor publice prin intermediul sistemului de justiție penală, iar pentru exercitarea altor funcții să fie formate organe separate, efective și plasate corespunzător.

În plus:

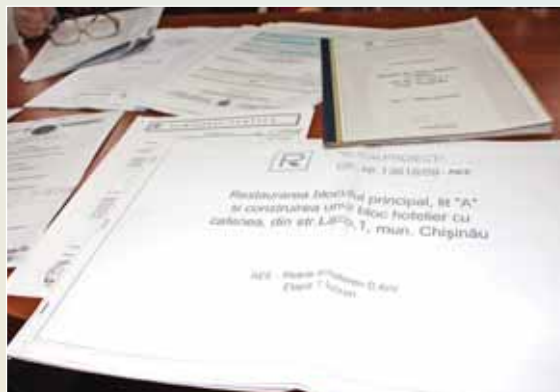
- vi. Recomandările Comitetului de Miniștri nr. R (87) 18 și Rec(2000)19 trebuie să fie implementate prompt, deplin și efectiv.
8. Adunarea, așadar, recomandă ca Comitetul de Miniștri:
- i. să continue eforturile sale în asigurarea implementării efective și cu desăvîrșire a Recomandărilor nr. R (87) 18 și Rec(2000)19 în toate statele membre;
 - ii. să susțină activitățile importante ale Conferinței Procurorilor Generali din Europa, în particular, în procesul de instituire a organului vizat pe bază permanentă, la un nivel cu CCJE, și cu resurse corespunzătoare;
 - iii. să instruiască organele relevante – cu implicarea directă a Conferinței Procurorilor Generali din Europa – pentru efectuarea unui studiu minuțios, în scopul întocmirii unei recomandări pentru statele membre referitoare la acele aspecte ce țin de rolul procurorului, care nu sunt vizate în Recomandarea Rec(2000)19, cu acordarea atenției deosebite recomandărilor Adunării Parlamentare prevăzute în paragraful 7, sub-paragrafele i-v de mai sus. Acest studiu, de asemenea, trebuie să includă propunerea ca *principiul oportunității urmăririi penale* să fie aprobat de toate statele membre.

Traducere neoficială

SEDIUL INJ

PERSPECTIVA DE A AVEA LUMINĂ SIGURĂ

Una dintre multiplele probleme cu care s-a confruntat INJ odată cu trecerea în propriul sediu a fost și problema aprovizionării cu curent electric. Fiind instalat cu peste 50 de ani în urmă, cablul subteran s-a dovedit a fi deteriorat, cu mai multe uniri. Deoarece pelicula exterioară a firului a fost supusă procesului coroziv, organizațiile care prestează servicii de reparație refuzau repararea cablului. În urma expertizării cablului de furnizare prin măsurări de laborator și a verificării metrologice s-a constatat existența multiplelor rupturi la fază, căderea tensiunii pînă la 180 W cu variații frecvente, fapt ce putea duce la ieșirea din funcțiune a utilajului computerizat și la alte consecințe grave. Această situație a impus debransarea completă a clădirii de la cablul subteran și conectarea temporară a instituției la linia electrică aeriană.

În scopul asigurării aprovizionării corespunzătoare cu curent electric, de către Î.S. „Ruralproiect” a fost elaborat un proiect coordonat cu mai mult de 20 instituții de profil. În baza condițiilor tehnice expuse în proiect, a fost anunțată licitația publică corespunzătoare. Câștigător a fost declarată „Compania Electrică” S.A., care în toamna anului 2009 a început lucrările de montare a noului cablu în conformitate cu Avizul de racordare, eliberat de Î.C.S. „Union Fenosa” S.A., prin care a fost modificată categoria de alimentare cu energie electrică. De menționat că actuala capacitate de livrare a energiei electrice a fost majorată pînă la 250 kw,

astfel acoperindu-se integral necesarul de curent electric atît pentru actualul sediu, inclusiv în partea ce urmează a fi reconstruită, cît și pentru blocul hotelier cu cafeana, al cărui proiect de construcție INJ îl are deja elaborat din anul 2008.

Î.C.S. RED UNION FENOSA S.A.

AVIZ DE RACORDARE

Nr. **M40202008030003** din **24.12.2009** valabil pînă la **24.12.2010**
 Reconstrucția obiectului existent. Mărirea puterii N.L.C 2257480.
 Divizare în două etape: Etapa 1 =82 kW, Etapa 2=168 kW conform scr. 25619 din 22/12/2009

Solicitantul (Abonatul): *INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI*

Adresa locului de consum: *Bulucani, Lazo Serghel, 1 tel. 22-81-86, 0-794-00-139*

Obiectul de racordare: *Institut.*

Categoria de fiabilitate: *II (doi)*

Condiții referitor la sursa autonomă de alimentare cu energie electrică: *Lipsește*

Punctul de racordare: *ID-0.4 kV, PT-8 nou, instalarea la ambele secții panouri de tip IIIQ-94*

Tensiunea nominală în punctul de racordare: *0,4 kV*

Puterea contractată: *Etapa 1 =82 kW Etapa 2=168 kW*

Institutul Național al Justiției aduce mulțumiri Întreprinderii cu Capital Străin „Union Fenosa” S.A., Institutului de Stat de Proiectare „Ruralproiect” și Societății pe Acțiuni „Compania Electrică”, precum și tuturor celor care au contribuit la soluționarea acestei probleme de importanță strategică pentru asigurarea unei funcționalități durabile a instituției naționale, căreia îi revine sarcina de a fi garant al promovării standardelor profesionale în justiție.

În prezent am depășit emoțiile de a rămîne fără lumină, pe care le-am trăit la ceremonia de inaugurare oficială a INJ din noiembrie 2007 și pe care le-am retrăit de fiecare dată cînd organizăm conferințe internaționale, simpozioane, întruniri.

DOCTRINĂ

Sugestii pe marginea hotărârilor Plenului Curții Supreme de Justiție

Sergiu BRÎNZA

doctor habilitat în drept,
profesor universitar

formator INJ

DESPRE NECESITATEA ADOPTĂRII UNEI NOI HOTĂRÎRI EXPLICATIVE A PLENULUI CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE DEDICATE PRACTICII JUDICIARE ÎN CAUZELE REFERITOARE LA INFRAȚIUNILE PRIVIND VIAȚA SEXUALĂ (Partea II)

This article comprehends other important arguments encouraging the idea on adopting a new explanatory resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Moldova, describing the judicial practice in the penal cases regarding the sexual offences. Especially, there are intended different solutions on some controversial aspects concerning the qualification of the sexual offences, inclusively the delimitation from other deeds: the qualification of the act of constraint with the aim of sexual rapport performance, followed by the victim's decease just before the beginning of the sexual rapport; the delimitation of the offence of human trafficking, committed throughout rape (lett.g) par.(2) art.165 PC RM), of the offence of incest (art.201 PC RM), of infantile trafficking, accompanied by violent sexual abuses (lett.b) par.(2) art.206 PC RM), of infantile pornography (art.208¹ PC RM), of the offence of sexual hercelment from the other sexual offences etc. At the end of the study, there is posted the project of the new explanatory resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Moldova, about the judicial practice in the penal cases regarding the sexual offences.

Datorită amendamentelor operate la 18.12.2008, și-au pierdut actualitatea unele recomandări din cadrul Hotărârii Plenului nr.17/2005. Ne referim la recomandările din pct.10 și 13 ale hotărârii menționate. Totuși, considerăm necesară utilizarea potențialului acestor recomandări în vederea interpretării legii penale în vigoare.

• Astfel, în **pct.10** al Hotărârii Plenului nr.17/2005 sînt interpretate prevederile abrogate de la lit.d) alin.(2) art.171 CP RM, în care era stabilită răspunderea pentru violul săvîrșit prin drogarea sau otrăvirea prealabilă intenționată a victimei. În legătură cu aceasta, luînd în considerație cele menționate la lit.k) alin.(1) art.77

CP RM, nu ar fi de prisos ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, drept completare a explicațiilor vizînd profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, să fie formulată următoarea recomandare: „Săvîrșirea infracțiunii cu folosirea preparatelor medicamentoase sau a altor preparate chimico-farmacologice, pentru drogarea sau otrăvirea prealabilă intenționată a victimei, urmează a fi luată în considerație la agravarea pedepsei”.

• În **pct.13** al Hotărârii Plenului nr.17/2005 sînt supuse interpretării dispozițiile abrogate de la lit.g) alin.(2) art.171 și de la lit.e) alin.(2) art.172 CP RM. Adică, a celor în care era stabilită răspunderea pentru violul sau acțiunile violente cu caracter sexual, însoțite de amenințarea cu moartea ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. În context, recomandăm ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, drept completare a explicațiilor vizînd constrîngerea psihică a victimei, să fie formulată următoarea recomandare: „Constrîngerea psihică se poate exprima, inclusiv, în amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. O asemenea circumstanță urmează a fi luată în considerație la agravarea pedepsei”.

• În **pct.11** al Hotărârii Plenului nr.17/2005 se conțin explicații privitoare la contaminarea intenționată cu o boală venerică sau cu maladia SIDA în urma violului ori a acțiunilor violente cu caracter sexual (lit.e) alin.(2) sau lit.c) alin.(3) art.171 / lit.d) alin.(2) sau lit.b) alin.(3) art.172 CP RM).

În general, aceste explicații prezintă suficientă valoare interpretativă. Totuși, pentru o mai multă precizie, propunem formularea următoarei explicații cu caracter de completare în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală: „Contaminarea victimei cu o altă boală decît cea venerică exclude aplicarea circumstanței agravante analizate. Noțiunea de boală venerică nu trebuie identificată cu noțiunea de boală transmisă pe cale sexuală. Iată de ce, transmiterea hepatitelor virale B, C, D etc., prin săvîrșirea violului sau

a acțiunilor violente cu caracter sexual, nu poate antrena aplicarea agravantei stabilite la lit.e) alin.(2) art.171 sau la lit.d) alin.(2) art.172 CP RM”.

• Dintr-o altă perspectivă, în **pct.12** al Hotărîrii Plenului nr.17/2005 se stabilesc recomandări referitoare la violul însoțit de torturarea victimei (lit.f) alin.(2) art.171 CP RM). Nu avem obiecții de esență nici cu privire la aceste recomandări. Doar că acestea vor trebui extrapolate asupra prevederii de la lit.g) alin.(2) art.172 CP RM vizînd acțiunile violente cu caracter sexual, însoțite de torturarea victimei. Calitatea legii penale este cea care comportă neajunsuri de această dată. La concret, avem rezerve față de oportunitatea utilizării la lit.f) alin.(2) art.171 / lit.g) alin.(2) art.172 CP RM a termenului „torturare”. Acest termen are o încărcătură semantică precisă – cea pe care legiuitorul o fixează în art.309¹ „Tortura” din Codul penal. La lit.f) alin.(2) art.171 CP RM / lit.g) alin.(2) art.172 CP RM se prevede răspundere nu pentru violul / acțiunile violente cu caracter sexual însoțite de tortură în sensul art.309¹ CP RM. Alta este conjunctura supusă reglementării.

La fel, este necesară concretizarea momentului de apariție a intenției de a realiza torturarea, în contextul infracțiunii specificate la lit.f) alin.(2) art.171 CP RM / lit.g) alin.(2) art.172 CP RM.

De aceea, venim cu recomandarea ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație cu caracter de precizare: „La lit.f) alin.(2) art.171 și la lit.g) alin.(2) art.172 CP RM, prin „torturare” se are în vedere deosebita cruzime sau realizarea infracțiunii din motive sadice. În cazul dat, intenția de a realiza torturarea trebuie să apară înainte de începerea raportului sexual, a actului de homosexualitate sau a satisfacerii poftei sexuale în forme perverse. Dacă însă ea apare după consumarea violului neagravată sau a acțiunilor violente cu caracter sexual neagravate, nu va putea fi făcută calificarea conform lit.f) alin.(2) art.171 CP RM sau lit.g) alin.(2) art.172 CP RM. Soluția de calificare va fi alta: art.171 (cu excepția lit.f) alin.(2)), eventual și lit.e) alin.(2) art.151 sau lit.f) alin.(2) art.152 CP RM. Respectiv, art.172 (cu excepția lit.g) alin.(2)), eventual și lit.e) alin.(2) art.151 sau lit.f) alin.(2) art.152 CP RM”.

• În **pct.14** al Hotărîrii Plenului nr.17/2005 se conțin explicații privitoare la circumstanța agravantă stabilită la lit.a) alin.(3) art.171 CP RM vizînd săvîrșirea infracțiunii de viol asupra persoanei care se află în grija (îngrijirea), sub ocrotirea, protecția, la educarea sau tratamentul făptuitorului. Înainte de toate, menționăm că aceste explicații vor trebui extrapolate asupra prevederii de la lit.a¹) alin.(3) art.172 CP RM,

vizînd acțiunile violente cu caracter sexual, săvîrșite în aceleași circumstanțe.

Dar, ceea ce este mai important, considerăm imperioasă fixarea unor reguli de calificare care ar privi săvîrșirea violului de către părintele victimei. Or, părintele este cel care asigură grija, ocrotirea și educarea copilului său. În același timp, părintele, care realizează raportul sexual asupra victimei, are calitatea specială a subiectului infracțiunii de incest (art.201 CP RM). În concluzie, propunem ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație: „Violul, săvîrșit de către părintele victimei, se califică în baza lit.a) alin.(3) art.171 și art.201 CP RM. Acțiunile violente cu caracter sexual, săvîrșite de către părintele victimei, se califică în baza lit.a¹) alin.(3) art.172 CP RM”.

• În **pct.15 și 17** ale Hotărîrii Plenului nr.17/2005 sînt supuse interpretării circumstanțele agravante stabilite la lit.d)-f) alin.(3) art.171 / lit.c)-e) alin.(3) art.172 CP RM. Se au în vedere ipotezele cînd violul sau acțiunile violente cu caracter sexual:

- au cauzat din imprudență o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății;
- au provocat din imprudență decesul victimei;
- au provocat alte urmări grave.

La o atentă examinare a respectivelor recomandări, se poate remarca necesitatea de a le aduce modificări și completări. Astfel, în primul rînd, oricare din urmările sus-nominalizate sînt determinate cauzal fie de constrîngerea fizică sau psihică, fie de însuși raportul sexual (de actul de homosexualitate sau de satisfacerea poftei sexuale în forme perverse). Iată de ce, venim cu recomandarea ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație cu caracter de precizare: „Circumstanțele agravante, prevăzute la lit. d),e) alin.(3) art.171 sau la lit.c),d) alin.(3) art.172 CP RM, nu se aplică dacă, după săvîrșirea violului sau a acțiunilor violente cu caracter sexual, victima este lăsată în primejdie, în rezultat producîndu-se din imprudență vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori decesul victimei. În acest caz, calificarea se va face conform alin.(1) art.171 sau alin.(1) art.172 și lit.a) sau b) alin.(2) art.163 CP RM”.

Sub un alt aspect, în mod regretabil, în Hotărîrea Plenului nr.17/2005 nu există nici o explicație care să se refere la calificarea faptei de constrîngere în scopul realizării raportului sexual, a actului de homosexualitate sau a satisfacerii poftei sexuale în forme perverse, urmate de

decesul victimei înainte de începerea acestor acțiuni, ipoteză care generează controverse și polemici în teoria dreptului penal.

În contrast, la lit.d) pct.24 al Hotărârii Plenului nr.7/1994, era formulată o explicație care nu-și are analog în cadrul hotărârii similare, care funcționează la moment: „Acțiunile persoanei, care a încercat să violeze victima care, salvându-se de vinovat, a încercat, de exemplu, să treacă de la balcon pe scara de incendiu, dar a căzut și a decedat, urmează să fie calificate în baza art.15 și alin.(5) art.102 CP RM (se are în vedere tentativa la violul ce a avut urmări extrem de grave, în contextul Codului penal din 1961 – *n.a.*)”. În doctrina penală autohtonă s-a argumentat următoarea soluție: „În ipoteza *de lege lata*, sîntem nevoiți să optăm pentru calificarea conform art.27 și lit.e) alin.(3) art.171 (sau art.27 și lit.d) alin.(3) art.172) CP RM. Deși această soluție de calificare nu este perfectă, ea este preferabilă soluției de calificare conform lit.e) alin.(3) art.171 (sau lit.d) alin.(3) art.172) CP RM. Aceasta deoarece ea nu încalcă dispoziția de la alin.(2) art.3 CP RM, conform căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă”¹.

Pentru că susținem această soluție, propunem formularea următoarei explicații în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală: „În cazul *constrîngerii în scopul realizării raportului sexual, a actului de homosexualitate sau a satisfacerii poftei sexuale în forme perverse, urmate de decesul victimei înainte de începerea acestor acțiuni, calificarea se face conform art.27 și lit.e) alin.(3) art.171 sau art.27 și lit.d) alin.(3) art.172 CP RM*”.

• O altă controversă este cea generată de una din explicațiile din **pct.15** al Hotărârii Plenului nr.17/2005: „Dacă în timpul violului sau al acțiunilor violente cu caracter sexual, victimei i-a fost cauzată vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, acțiunile făptuitorului urmează a fi calificate prin concurs de infracțiuni, în baza art.151 și, respectiv, 171 sau a art.172 CP RM”. Nici soluția dată, nici oricare altă soluție, pe care ne-ar pune-o la dispoziție legea penală în vigoare, nu poate fi una perfectă. Or, soluția, pe care ne-o sugerează instanța supremă, are ca efect tragerea de două ori la răspundere penală pentru aceeași constrîngere fizică. De aceea, alegem o alternativă, care, deși nu este nici ea perfectă, este favorabilă făptuitorului: aplicarea doar a art.171 sau a art.172 CP RM, fără invocarea art.151 CP RM. Cu această ocazie, precizăm că noțiunea „alte urmări grave” (lit.f) alin.(3) art.171/lit.e) alin.(3) art.172 CP RM) nu cuprinde ipoteza vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății. În

caz contrar, s-ar echivala, după gradul de pericol social, vătămarea intenționată gravă cu vătămarea gravă săvîrșită din imprudență. Fiind dezvoltată, această idee ar putea duce la concluzii și mai absurde: că noțiunea „alte urmări grave”, specificată la art.171 sau la art.172 CP RM, cuprinde și cazul omorului intenționat. Și atunci nu mai e decît un pas pînă la soluția ineptă, care de-a lungul anilor le este recomandată instanțelor judecătorești în pct.17 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cazurile despre omorul premeditat”, nr.9 din 15.11.1993²: a califica omorul însoțit de viol atît conform normei care stabilește răspunderea pentru omorul însoțit de viol, cît și conform normei care stabilește răspunderea pentru violul ce a avut urmări (extrem de) grave. Soluția este ineptă, pentru că făptuitorul a cauzat moartea o singură dată, iar din calificare rezultă că el ar fi cauzat-o de două ori.

În consecință, venim cu recomandarea ca în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație: „Se aplică doar art.171 sau art.172 CP RM, fără invocarea art.151 CP RM, în cazul în care, în timpul violului sau al acțiunilor violente cu caracter sexual, victimei i-a fost cauzată vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății”. Această explicație ar trebui privită ca un substituent de felul său al explicației din pct.15 al Hotărârii Plenului nr.17/2005: „Dacă în timpul violului sau al acțiunilor violente cu caracter sexual, victimei i-a fost cauzată vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, acțiunile făptuitorului urmează a fi calificate prin concurs de infracțiuni, în baza art.151 și, respectiv, 171 sau 172 CP RM”.

• Bineînțeles, nu mai corespunde legii penale în vigoare explicația din **pct.16** al Hotărârii Plenului nr.17/2005: „Dacă în procesul violului sau al săvîrșirii acțiunilor violente cu caracter sexual s-a comis intenționat și omorul victimei, acțiunile făptuitorului se califică în baza lit.i) alin.(3) art.145 CP RM”. Nu mai există în legea penală o dispoziție în care răspunderea pentru omor ar fi agravată pentru săvîrșirea acestei fapte alături de viol. Prin urmare, propunem formularea următoarei explicații în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală: „În cazul în care, în procesul violului sau al săvîrșirii acțiunilor violente cu caracter sexual, s-a comis intenționat omorul victimei, acțiunile făptuitorului se califică în baza art.145 și art.171 sau 172 CP RM”.

• În **pct.17** al Hotărârii Plenului nr.17/2005 se stabilește: „În sensul prevederilor de la lit.f) alin.(3) art.171 și lit.e) alin.(3) art.172 CP RM, prin „alte urmări grave” se înțelege: sinuciderea; pierderea capacității de naștere normală (fără cezariană); graviditatea extrauterină; pierderea capacității de a duce o viață sexuală normală; apariția gravidității în cazul contraindicațiilor medicale pentru naștere sau întreruperea sarcinii etc.” Într-o publicație anterioară³ am argumentat pe larg, de ce, în ipoteza descrisă, doar sinuciderea victimei infracțiunii, atunci când făptuitorul manifestă intenție față de această urmare, merită a fi reținută în vederea agravării răspunderii pentru viol sau acțiunile violente cu caracter sexual. Din aceste considerente, venim cu propunerea ca în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație: „În sensul prevederilor de la lit. f) alin.(3) art.171 și lit.e) alin.(3) art.172 CP RM, prin „alte urmări grave” se înțelege sinuciderea victimei, față de care făptuitorul manifestă intenție”.

• Interpretării art.173 RM îi este consacrat **pct.18** al Hotărârii Plenului nr.17/2005. Nu întotdeauna explicațiile corespunzătoare reușesc să acumuleze potențial suficient, care să se ridice la nivelul așteptărilor destinatarilor și beneficiarilor legii penale.

În acest sens, considerăm că constrângerea, ca expresie a faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM, trebuie deosebită de fapta de hărțuire sexuală (care nu este incriminată în legea penală a Republicii Moldova). Pe cale de consecință, propunem formularea următoarei explicații în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală: „În cazul hărțuirii sexuale (care nu atrage răspundere penală conform legii penale a Republicii Moldova), persoana este determinată (uneori foarte insistent) să întrețină benevol actul sexual, iar făptuitorul nu-și pune ca scop să-l întrețină contrar voinței acestei persoane. Persoana hărțuită sexual are întotdeauna libertatea de a decide să accepte sau nu actele sexuale propuse. Chiar dacă este nevoită să suporte o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare sau insultătoare. Atunci însă când persoana este nevoită să urmeze varianta de conduită impusă de făptuitor, neavând alternativă, va trebui considerată victimă a infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM”. De fapt, această explicație va fi o dezvoltare a unei alte recomandări, pe care am formulat-o anterior: „În sensul art. 171, 172 și 173 CP RM, prin „constrângere” se înțelege limitarea libertății de acțiuni și de manifestare a voinței victimei, astfel încât ea își pierde capacitatea de a-și dirija acțiunile”.

Sub un alt aspect, propunem formularea unei explicații, având un caracter de clarificare, în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală: „Prin „alte acțiuni cu caracter sexual” (noțiune folosită în dispoziția art.173 CP RM) se înțelege „satisfacerea poftei sexuale în forme perverse”. Ne convingem de aceasta, dacă apelăm la varianta inițială a textului Codului penal: noțiunea „alte acțiuni cu caracter sexual” a fost folosită în locul noțiunii „satisfacerea poftei sexuale în forme perverse” în art.172 CP RM. Substituirea dată a fost una de formă, fără a avea vreo influență asupra înțelesului noțiunii. De fapt, s-a revenit la noțiunea „satisfacerea poftei sexuale în forme perverse”, utilizată în art.103¹ CP RM din 1961. Nimic mai mult.

În altă privință, în pct.18 al Hotărârii Plenului nr.17/2005 se oferă explicații cu privire la momentul consumativ al infracțiunii de constrângere la acțiuni cu caracter sexual: „Infracțiunea prevăzută la art.173 CP RM se consideră consumată din momentul avansării cerințelor de intrare într-un raport sexual, de săvârșire a actului de homosexualism, lesbianism sau a altor acțiuni cu caracter sexual, întărind aceste cerințe prin constrângerea corespunzătoare. La calificarea faptelor, nu contează dacă făptuitorul a săvârșit sau nu raportul sexual, actul de homosexualism, lesbianism sau alte acțiuni cu caracter sexual. Însă, această împrejurare trebuie luată în considerație la individualizarea pedepsei. Totodată, dacă constrângerea a dus la raportul sexual, la actul de homosexualism sau lesbianism cu o persoană care se știa cu certitudine că nu a atins vârsta de 16 ani, faptele săvârșite urmează a fi calificate prin concurs în baza art.173 și 174 CP RM”.

Astfel, se poate remarca că legiuitorul a construit de o asemenea manieră componența de infracțiune specificată la art.173 CP RM, încât infracțiunea trebuie considerată consumată nu din momentul începerii raportului sexual, a practicării homosexualității sau a săvârșirii altor acțiuni cu caracter sexual. Infracțiunea trebuie considerată consumată din momentul avansării cererii de realizare a acțiunii cu caracter sexual corespunzătoare, care este însoțită de constrângerea prin șantaj sau de constrângerea prin profitarea de dependența victimei.

În scopul asigurării unei mai eficiente interpretări a dispoziției art.173 CP RM, venim cu recomandarea ca în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație: „Doar atunci poate fi aplicat art.173 CP RM, când, la momentul descris mai sus, făptuitorul urmărește scopul de realizare a raportului sexual, a actului de

homosexualitate sau a altor acțiuni cu caracter sexual. Dacă scopul este altul, de regulă, răspunderea penală nu poate fi aplicată. Oricum, chiar dacă se va aplica cu titlu de excepție, se va aplica nu conform art.173 CP RM, dar în baza lit.c) alin.(2) art.150 (cînd are loc determinarea la sinucidere a unei persoane care se află într-o dependență față de făptuitor) sau art.189 (cînd cererea cu caracter patrimonial însoțește amenințarea cu răspîndirea unor știri defăimătoare despre victimă) din Codul penal”. Această precizare privind momentul consumativ al infracțiunii specificate la art.173 CP RM va permite efectuarea unei delimitări mai adecvate în raport cu unele fapte infracționale adiacente.

• **Pct.19** al Hotărîrii Plenului nr.17/2005 conține explicații referitoare la infracțiunea prevăzută la art.174 CP RM.

Deoarece dispoziția acestui articol a suferit modificări considerabile, este nevoie ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea recomandare: „În sensul art.174 CP RM, noțiunea „orice alte acte de penetrare vaginală sau anală” trebuie interpretată în felul următor:

- 1) nu se referă la raportul sexual;
- 2) nu se identifică, ci doar se intersectează cu sintagma „satisfacerea poftei sexuale în forme perverse” / „alte acțiuni cu caracter sexual” și cu termenul „homosexualitate”;
- 3) presupune penetrarea (pătrunderea) cu conotații sexuale;
- 4) se concretizează doar în penetrarea vaginală sau anală;
- 5) nu se poate concretiza în penetrare bucală”.

Fără a ne repeta, vom spune că argumentele în sprijinul unei astfel de interpretări le-am prezentat într-o publicație anterioară.⁴ Totuși, în mod deosebit, vom evidenția următorul aspect: nu se raportează la noțiunea „orice alte acte de penetrare vaginală sau anală” actele de penetrare bucală (introducerea de către o persoană de sex masculin a membrului viril în cavitatea bucală a unei persoane de sex feminin; actele oralo-genitale între persoane de sex masculin). Este regretabil că tocmai asemenea acte de penetrare au rămas în afara sferei de aplicare a art.174 CP RM. Este bizară și reproșabilă concepția legiuitorului de a nu recunoaște pericolul social al actelor de penetrare bucală, săvîrșite în privința persoanelor care nu au atins vîrsta de 16 ani. Nedumerește că asemenea acte sînt diferențiate absolut artificial și illogic de actele de penetrare vaginală sau anală săvîrșite în privința persoanelor care nu au atins vîrsta de 16 ani. Aceasta pentru că, în asemenea situații artificiale diferențiate, victimele minore suportă aceleași repercusiuni de ordin psihosocial. Totuși, chiar dacă

nu-și găsește justificare, litera legii, așa cum e concepută în art.174 CP RM, urmează a fi respectată. Pînă la o eventuală modificare a art.174 CP RM.

În altă ordine de idei, amintim că la alin.(2) art.174 CP RM este stabilit un caz de liberare de răspundere penală: „Persoana care a săvîrșit fapta prevăzută la alin.(1) nu este pasibilă de răspundere penală dacă este la nivel apropiat cu victima în ceea ce privește vîrsta și dezvoltarea fizică și psihică”. În urma analizei acestei prevederi legale, venim cu propunerea ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație: „Dispoziția de la alin.(2) art.174 CP RM este aplicabilă numai dacă sînt întrunite cumulativ trei condiții:

- 1) făptuitorul și victima sînt la nivel apropiat în ceea ce privește vîrsta;
- 2) făptuitorul și victima sînt la nivel apropiat în ceea ce privește dezvoltarea fizică;
- 3) făptuitorul și victima sînt la nivel apropiat în ceea ce privește dezvoltarea psihică.

Dacă lipsește măcar una din aceste condiții, făptuitorul nu va putea beneficia de liberarea de răspundere penală”.

• **Pct.20** al Hotărîrii Plenului nr.17/2005 conține explicații privind infracțiunea prevăzută la art.175 CP RM.

În primul rînd, se menționează că „sub incidența art.175 CP RM se află acțiunile cu caracter sexual (altele decît raportul sexual, homosexualismul sau lesbianismul) care au fost comise cu consimțămîntul victimei”. Această recomandare necesită actualizare și revizuire. Astfel, este nevoie ca în proiectul noii hotărîri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea recomandare: „Sub incidența art.175 CP RM se află acțiunile cu caracter sexual, altele decît raportul sexual, homosexualitatea, satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, precum și orice alte acte de penetrare vaginală sau anală.

Acțiunile perverse nu pot presupune constrîngere fizică sau psihică, nici constrîngere prin șantaj, nici profitarea de dependența victimei ori de imposibilitatea acesteia de a se apăra sau de a-și exprima voința. Orice asemenea constrîngere explicită sau implicită asupra victimei depășește limitele componentei de infracțiune specificate la art.175 CP RM. Deci, necesită calificare suplimentară, după caz, conform art. 151, 152, 155 sau altor articole din Codul penal.

Totodată, sub incidența art.175 CP RM intră nu doar acele acțiuni ale făptuitorului, care sînt realizate cu consimțămîntul victimei. La fel, intră acțiunile săvîrșite prin

amenințarea de a-i distruge sau deteriora bunurile (de exemplu, de a-i rupe hainele), sau prin orice alt gen de constrângere, cu excepția celei specificate la art.171-173 CP RM”.

În alt context, acțiunile perverse, prevăzute la art.175 CP RM, comportă anumite asemănări cu infacțiunea de pornografie infantilă (art.208¹ CP RM) și cu fapta specificată în art.90 al Codului contravențional. Deci, este necesară identificarea criteriilor de delimitare în raport cu aceste fapte.

Din aceste considerente, venim cu propunerea ca în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea explicație: „Acțiunile perverse, presupunând discuțiile cu caracter obscen și cinic, purtate cu victima, audierea de către făptuitor și victimă a înregistrărilor cu conținut pornografic, vizionarea imaginilor de orice gen cu același conținut, lecturarea literaturii cu conținut pornografic etc., trebuie deosebite de infracțiunea de pornografie infantilă (art.208¹ CP RM). Deosebirea constă în aceea că, în cazul infracțiunii prevăzute la art.175 CP RM, victima nu poate fi protagonistul reprezentărilor pornografice. Ea are un cu totul alt rol: de spectator, ascultător, cititor, privitor, martor al reprezentărilor, înregistrărilor, creațiilor cu caracter pornografic.

La fel, acțiunile perverse urmează a fi deosebite de comercializarea sau difuzarea produselor pornografice, acțiuni specificate în art.90 al Codului contravențional. Deosebirea dintre cele două fapte constă în motivul infracțiunii. De regulă, în cazul acțiunilor contravenționale prevăzute în art.90 al Codului contravențional, interesul material este motivul ce-l ghidează pe făptuitor. Nu năzuința de a-l iniția pe minor în detaliile vieții sexuale, nu năzuința de a-și satisface necesitățile sexuale”.

• Încheiem analiza noastră cu propunerea unor criterii de delimitare a traficului de ființe umane, săvârșit prin folosirea violului (lit.g) alin.(2) art 165 CP RM), precum și a traficului de copii, însoțit de abuz și violență sexuală (lit.b) alin.(2) art 206 CP RM), în raport cu unele infracțiuni privind viața sexuală. La concret, este nevoie ca în proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală, să fie formulată următoarea recomandare: „Aplicarea răspunderii în baza lit.g) alin.(2) art.165 CP RM, pentru traficul de ființe umane, săvârșit prin folosirea violului, exclude calificarea suplimentară conform art.171 CP RM.

În sensul prevederii de la lit.b) alin.(2) art.206 CP RM, prin „abuz și violență sexuală” se înțelege oricare din următoarele acțiuni: viol, acțiuni violente cu caracter se-

xual, constrângerea la acțiuni cu caracter sexual, raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, acțiuni perverse. Traficul de copii, însoțit de abuz și violență sexuală (lit.b) alin.(2) art 206 CP RM), nu necesită calificare suplimentară conform art. 171-175 CP RM”. Precizăm că recomandările date au ca suport regula fixată la art.118 CP RM, în conformitate cu care calificarea infracțiunilor în cazul concurenței dintre o parte și un întreg se efectuează în baza normei care cuprinde în întregime toate semnele faptei prejudiciabile săvârșite.

* * *

• În continuare propunem atenției Proiectul noii hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, dedicate practicii judiciare în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală.

Proiect

HOTĂRÎREA Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală

Generalizînd practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală și urmînd scopul interpretării și aplicării corecte și uniforme a normelor care reglementează răspunderea penală pentru săvîrșirea infracțiunilor respective, în temeiul lit.c) art.2, lit.c) art.16 din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție, Plenul prin prezenta hotărîre oferă următoarele explicații:

1. La soluționarea cauzelor penale referitoare la infracțiunile, prevăzute la articolele 171-174 CP RM, instanțele de judecată vor ține cont că, în sensul legii penale, are importanță interpretarea următoarelor noțiuni:

- a) raportul sexual reprezintă un act sexual normal (sub aspect fiziologic), care constă în introducerea membrului viril în vagin sau în vestibulul vaginului;
- b) homosexualitatea reprezintă actul sexual dintre persoane avînd aceeași apartenență sexuală;
- c) satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse reprezintă un act sexual nefiresc (sub aspect fiziologic) dintre persoane avînd apartenență sexuală diferită.

2. În sensul art.171, 172 și 173 CP RM, prin „constrîngere” se înțelege limitarea libertății de acțiuni și de manifestare a voinței victimei, astfel încît ea își pierde capacitatea de a-și dirija acțiunile.

Constrîngerea fizică reprezintă aplicarea violenței fizice asupra persoanei (lovirea victimei, imobilizarea

brațelor și a întregului corp, legarea etc.), pentru a înfrânge rezistența fizică a acesteia și pentru a face astfel posibilă realizarea raportului sexual sau a actului de homosexualitate, ori satisfacerea poftei sexuale în forme perverse. În cazul în care constrângerea fizică se exprimă în imobilizarea brațelor sau a întregului corp ori în legare, este necesară calificarea suplimentară conform art.166 CP RM.

Constrângerea psihică este înfrângerea sau paralizarea voinței victimei, care se exprimă în amenințarea aplicării imediate a violenței fizice, dacă victima nu se va conforma cerințelor făptuitorului. Constrângerea psihică se poate exprima inclusiv în amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. O asemenea circumstanță urmează a fi luată în considerație la agravarea pedepsei.

Ceea ce contează în ipoteza constrângerii fizice și constrângerii psihice, exercitate asupra victimei, este că raportul sexual, homosexualitatea sau satisfacerea poftei sexuale în forme perverse se realizează fără consimțământul victimei. Nu este important dacă rezistența victimei a fost sau nu ușor înfrântă. Constrângere va exista chiar și atunci când, dându-și seama că în condițiile create orice rezistență ar fi inutilă și chiar periculoasă pentru viața sau sănătatea ei, victima nu opune nici o rezistență făptuitorului. În același timp, în cazul în care victima nu opune rezistență, din conduita ei trebuie să rezulte refuzul categoric de a realiza raportul sexual, homosexualitatea sau satisfacerea poftei sexuale în forme perverse.

De regulă, nu atrage răspundere penală determinarea la raportul sexual, la homosexualitate sau la satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, prin promisiuni de căsătorie, prin promiterea de beneficii materiale sau de angajare la muncă, prin substituirea unei alte persoane ori prin alte asemenea procedee. Ca excepție, se aplică art.174 CP RM în cazul în care astfel de procedee sînt aplicate în cazul raportului sexual ori al altor acte de penetrare vaginală sau anală, comise cu o persoană despre care se știa cu certitudine că nu a împlinit vârsta de 16 ani.

3. Imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința se exprimă în incapacitatea victimei de a opune rezistență făptuitorului ori de a înțelege adecvat semnificația acțiunilor săvîrșite asupra victimei, din cauza nefuncționării totale sau parțiale a conștiinței ori a stării sale fizice sau psihice precare.

În ipoteza profitării de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, răspunderea în baza art.171 sau 172 CP RM poate fi aplicată numai dacă sînt îndeplinite cumulativ următoarele două cerințe: 1) la momentul săvîrșirii faptei, făptuitorul își dă seama de situația dificilă a victimei; 2) făptuitorul folosește

prilejul pentru a întreține cu victima un raport sexual sau un act de homosexualitate, ori de a-și satisface pofta sexuală în forme perverse.

Nu poate fi aplicată răspunderea în baza art.171 sau 172 CP RM pentru realizarea raportului sexual sau a actului de homosexualitate, ori pentru satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, profitînd de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința (lipsind și constrângerea fizică sau psihică), dacă sînt îndeplinite cumulativ următoarele două condiții:1) starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința nu este preexistentă realizării raportului sexual sau actului de homosexualitate ori satisfacerii poftei sexuale în forme perverse; 2) starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința este consecința acțiunilor făptuitorului.

Trebuie considerat complice la infracțiunea, prevăzută la art.171 sau 172 CP RM, acea persoană care numai a creat starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința, fără a profita ulterior de starea în cauză, ajutînd însă, prin contribuția sa, pe cel care realizează raportul sexual sau actul de homosexualitate ori care își satisface pofta sexuală în forme perverse, profitînd de starea pe care a creat-o complicele.

Examinînd împrejurările în sensul dacă victima s-a aflat sau nu în imposibilitatea de a se apăra ori de a-și exprima voința, instanțele judecătorești urmează să țină cont de probele acumulate, incluzînd raportul corespunzător al expertului, în cazul în care, pentru stabilirea stării fizice sau psihice a victimei, există necesitatea efectuării expertizei judiciare.

La evaluarea circumstanțelor săvîrșirii violului sau a acțiunilor violente cu caracter sexual asupra persoanei care se află în stare de ebrietate, instanțele judecătorești trebuie să reiasă din faptul că prezența imposibilității victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința este confirmată numai atunci când ebrietatea, provocată de consumul alcoolului, al substanțelor narcotice, psihotrope sau al altor substanțe cu efecte similare, avea un astfel de grad, încît lipsea victima de puțința de a opune rezistență făptuitorului ori de a înțelege adecvat semnificația acțiunilor săvîrșite asupra sa. În dependență de caz, consumul alcoolului sau al substanțelor narcotice, psihotrope sau al altor substanțe cu efecte similare se va stabili printr-o expertiză corespunzătoare.

Săvîrșirea infracțiunii cu folosirea preparatelor medicamentoase sau a altor preparate chimico-farmacologice, pentru drogarea sau otrăvirea prealabilă intenționată a victimei, urmează a fi luată în considerație la agravarea pedepsei.

Starea de imposibilitate a victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința poate avea un caracter permanent sau provizoriu. În cazul în care această stare are un car-

acter provizoriu, este important ca ea să coincidă cu momentul realizării raportului sexual sau al actului de homosexualitate, ori al satisfacerii poftei sexuale în forme perverse.

4. Infracțiunea de viol se consideră consumată din momentul începerii raportului sexual, adică din momentul introducerii depline sau parțiale a membrului viril în cavitatea vaginală. Pentru a considera violul consumat, nu este obligatorie confirmarea deflorării sau a gravidității victimei de sex feminin sau a făptuitoarei. Aceste explicații privesc în egală măsură infracțiunea prevăzută la art.174 CP RM, referitor la modalitatea de raport sexual altul decât violul.

Infracțiunea prevăzută la art.172 CP RM se consideră consumată dacă au fost traversate următoarele limite: a) buzele, care delimitează cavitatea bucală – în cazul actului de felație asupra victimei; b) partea anterioară a membrului viril – în cazul actului de felație a victimei asupra făptuitorului; c) labiile mari (sau labiile mici, în funcție de particularitățile individuale) – în cazul penetrării vaginale altei decât raportul sexual; d) sfincterul exterior al rectului – în cazul penetrării anale. Explicațiile de la literele c) și d) privesc în egală măsură infracțiunea prevăzută la art. 174 CP RM, referitor la modalitatea de orice alte acte de penetrare vaginală sau anală (altele decât raportul sexual).

Faptele îndreptate nemijlocit spre realizarea raportului sexual sau a actului de homosexualitate, ori spre satisfacerea poftei sexuale în forme perverse (dezbrăcarea victimei, imobilizarea ei, aplicarea violenței față de ea pentru a-i înfrânge rezistența etc.), dar care nu au condus la începerea acțiunilor cu caracter sexual, menționate mai sus, din cauze ce nu depind de voința făptuitorului, formează tentativa la infracțiunile prevăzute de art.171 și 172 CP RM. Faptele date pot constitui tentativa la aceste infracțiuni numai dacă au fost întreprinse în scopul realizării raportului sexual sau a actului de homosexualitate, ori al satisfacerii poftei sexuale în forme perverse. Dacă acțiunile făptuitorului au fost exercitate în alte scopuri, faptele săvârșite nu pot fi calificate conform art.171 sau 172 CP RM, ci potrivit art.151, 152, 155, 287 sau altor articole din Codul penal ori potrivit art.78, 354 sau altor articole din Codul contravențional).

Va exista tentativă de viol dacă făptuitorul nu a putut realiza raportul sexual din cauze psihofiziologice de moment (de exemplu, imposibilitatea introducerii membrului viril din cauza lipsei de erecție sau a reacției de vaginism).

Impotența de procreare (incapacitatea de a insemina, de a fi tată) nu elimină bărbatul din sfera subiecților infracțiunii de viol.

5. Renunțarea de bunăvoie de a săvârși infracțiunile prevăzute de art.171 sau 172 CP urmează a fi considerată

temei de liberare de răspundere penală pentru aceste infracțiuni. În acest caz, persoana poate purta răspundere doar pentru fapta prejudiciabilă săvârșită efectiv, cu condiția că ea conține elementele constitutive ale unei infracțiuni.

Nu se consideră renunțare de bunăvoie la săvârșirea violului sau a acțiunilor violente cu caracter sexual refuzul de a continua acțiunile prejudiciabile, care este determinat de cauze independente de voința făptuitorului.

6. În cazul infracțiunii de viol, victima poate fi nu doar o persoană de sex feminin, dar și o persoană de sex masculin. Este important ca victima violului să aibă o altă apartenență sexuală decât autorul infracțiunii. În cazul violului săvârșit de două sau mai multe persoane, victima trebuie să aibă o altă apartenență sexuală decât persoana care realizează raportul sexual. În raport cu persoana care realizează constrângerea fizică sau psihică, apartenența sexuală poate fi aceeași.

În cazul infracțiunii prevăzute la art.172 CP RM, presupunând realizarea actului de homosexualitate, victima trebuie să aibă aceeași apartenență sexuală cu autorul infracțiunii. În cazul în care o astfel de faptă este săvârșită de două sau mai multe persoane, victima trebuie să aibă aceeași apartenență sexuală cu persoana care realizează actul de homosexualitate. În raport cu persoana care realizează constrângerea fizică sau psihică, apartenența sexuală poate fi diferită.

În cazul infracțiunii prevăzute la art.172 CP RM, presupunând satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, victima trebuie să aibă o altă apartenență sexuală față de autorul infracțiunii. În cazul în care o astfel de faptă este săvârșită de două sau mai multe persoane, victima trebuie să aibă o altă apartenență sexuală față de persoana care își satisface pofta sexuală în forme perverse. În raport cu persoana care realizează constrângerea fizică sau psihică, apartenența sexuală poate fi aceeași.

7. Se aplică răspunderea în baza lit.a) alin.(2) art.171 sau lit.a) alin.(2) art.172 CP RM, dacă făptuitorul a comis anterior alt viol sau alte acțiuni violente cu caracter sexual, cu condiția că acesta nu a fost condamnat pentru vreuna din aceste fapte și că nu a expirat termenul de prescripție.

Prevederea de la lit.a) alin.(2) art.171 CP RM este aplicabilă atunci când se atestă succesiunea a două sau a mai multor infracțiuni identice prevăzute la alin.(1) art.171 CP RM. De asemenea, prevederea de la lit.a) alin.(2) art.172 CP RM este aplicabilă atunci când se atestă succesiunea a două sau a mai multor infracțiuni identice prevăzute la alin.(1) art.172 CP RM.

În același timp, prevederea de la lit.a) alin.(2) art.171 CP RM nu este aplicabilă atunci când se atestă succesiunea a două sau a mai multor infracțiuni identice pre-

văzute la alin.(2) sau (3) art.171 CP RM. De asemenea, prevederea de la lit.a) alin.(2) art.172 CP RM nu este aplicabilă atunci când se atestă succesiunea a două sau a mai multor infracțiuni identice prevăzute la alin.(2) sau (3) art.172 CP RM. În astfel de cazuri, aceste infracțiuni se califică de sine stătător, conform regulilor concursului de infracțiuni.

La săvârșirea a două sau a mai multor violuri sau acțiuni violente cu caracter sexual, pentru care este prevăzută răspunderea la diferite alineate ale art.171 sau 172 CP RM, cele comise se califică de sine stătător, conform regulilor concursului de infracțiuni. Calificarea se face după aceleași reguli, dacă violurile sau acțiunile violente cu caracter sexual se încheie la etape diferite ale activității infracționale, precum și dacă făptuitorul apare în roluri juridice diferite în cadrul violurilor sau al acțiunilor violente cu caracter sexual.

Dacă, în contextul infracțiunii prevăzute la art.171 sau 172 CP RM, raporturile sexuale, actele de homosexualitate sau satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse s-au realizat cu două sau cu mai multe victime, în prezența aceleiași intenții infracționale, cele săvârșite reprezintă o infracțiune unică prelungită. Totodată, dacă, în contextul infracțiunii prevăzute la art.171 sau 172 CP RM, raporturile sexuale, actele de homosexualitate sau satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse s-au realizat cu două sau cu mai multe victime, iar după fiecare astfel de acțiune apare o altă intenție de a comite o acțiune identică cu același caracter, atunci trebuie aplicată dispoziția de la lit.a) alin.(2) art.171 sau, după caz, lit.a) alin.(2) art.172 CP RM.

8. Răspunderea pentru violul sau acțiunile violente cu caracter sexual, săvârșite cu bună-știință asupra unui minor ori asupra unei persoane despre care se știa cu certitudine că nu a atins vârsta de 14 ani, poate surveni numai dacă făptuitorul cunoștea cu certitudine vârsta victimei (din maniera de conduită a acesteia, din aspectul ei exterior sau din alte surse).

Eroarea de fapt cu privire la vârsta victimei, posibilă în anumite cazuri speciale și în împrejurări concrete specifice, în care făptuitorul și-a putut eventual forma convingerea că victima are depășită vârsta de 14 sau 18 ani, atunci când aceasta este dovedit, exclude imputarea circumstanței agravante prevăzute la lit.b) alin.(2) art.171 sau la lit.b) alin.(2) art.172 / lit.a) alin.(3) art.171 sau la lit.a) alin.(3) art.172 CP RM (vârsta victimei este cu puțin sub 14 sau 18 ani, iar, datorită proceselor de accelerare, arată mai în vârstă). Aceasta nu înseamnă însă că făptuitorul nu va răspunde pentru infracțiunea corespunzătoare în formă neagravată sau în prezența altor circumstanțe agravante, a căror prezență nu poate fi pusă la îndoială.

Dacă făptuitorul consideră eronat că victima nu a împlinit majoratul (deși în realitate aceasta are împlinită, la momentul săvârșirii infracțiunii, vârsta de 18 ani), cele săvârșite urmează a fi calificate conform art.27 și lit.b) alin.(2) art.171 / art.27 și lit.b) alin.(2) art.172 CP RM.

Reguli similare de calificare se aplică în cazul erorii cu privire la victima infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.171 / lit.a) alin.(3) art.172 CP RM.

9. Răspunderea pentru violul sau acțiunile violente cu caracter sexual, săvârșite cu bună-știință asupra unei femei gravide, poate surveni numai dacă făptuitorul cunoștea cu certitudine despre graviditatea victimei (din surse medicale, datorită unor relații de familie sau de serviciu, datorită faptului că sarcina era evidentă etc.).

Dacă făptuitorul presupune, în mod întemeiat, că victima nu este gravidă, iar aceasta nu corespunde realității, nu-i poate fi imputată circumstanța agravantă prevăzută la lit.b¹) alin.(2) art.171 sau lit.b¹) alin.(2) art.172 CP RM. Aceasta nu înseamnă însă că făptuitorul nu va răspunde pentru infracțiunea corespunzătoare în formă neagravată sau în prezența altor circumstanțe agravante, a căror prezență nu poate fi pusă la îndoială.

Dacă făptuitorul consideră eronat că victima este gravidă (deși în realitate nu este așa), cele săvârșite urmează a fi calificate conform art.27 și lit.b¹) alin.(2) art.171 / art.27 și lit.b¹) alin.(2) art.172 CP RM.

10. Răspunderea în baza lit.c) alin.(2) art.171 / lit.c) alin.(2) art.172 CP RM poate fi aplicată în oricare din următoarele trei ipoteze:

- a) infracțiunea este săvârșită în coautorat;
- b) infracțiunea este săvârșită de o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu o persoană care nu întrunește aceste semne;
- c) infracțiunea este săvârșită de o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care cu bună-știință nu este pasibilă de răspundere penală.

Ca viol sau acțiuni violente cu caracter sexual, săvârșite de două sau de mai multe persoane, sînt calificate nu doar acțiunile persoanelor care au realizat raportul sexual sau actul de homosexualitate, ori și-au satisfăcut pofta sexuală în forme perverse, dar și acțiunile persoanelor, care, prin aplicarea constrîngerii fizice sau psihice față de victimă, au făcut posibilă săvârșirea acțiunii sexuale respective.

La concret, trebuie calificată conform lit.c) alin.(2) art.171 / lit.c) alin.(2) art.172 CP RM fapta persoanei care aplică constrîngerea fizică sau psihică nemijlocit înainte ca cealaltă persoană să realizeze raportul sexual (actul de homosexualitate sau satisfacerea poftelor sexuale în forme perverse). Dacă, în această ipoteză, din cau-

ze independente de voința făptuitorilor care acționează de comun acord, nu s-a reușit să se realizeze raportul sexual (actul de homosexualitate sau satisfacerea poftei sexuale în forme perverse), atunci ambii făptuitori trebuie să răspundă potrivit art.27 și lit.c) alin.(2) art.171/ art.27 și lit.c) alin.(2) art.172 CP RM.

Dacă, în procesul de creare intenționată a condițiilor pentru săvârșirea infracțiunii, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiunea nu-și va produce efectul, atunci fapta îi va fi calificată conform art.26 și 171 / art.26 și 172 CP RM. Dacă acest făptuitor cunoștea că pregătește infracțiunea care va fi săvârșită de două sau de mai multe persoane, atunci calificarea acțiunilor lui trebuie făcută conform art.26 și lit.c) alin.(2) art.171 / art.26 și lit.c) alin.(2) art.172 CP RM.

În aceleași condiții, dacă infracțiunea își va produce efectul, contribuția prealabilă a făptuitorului respectiv – catalogată, de exemplu, ca înlăturare de obstacole – urmează a fi calificată în conformitate cu alin.(5) art.42 și lit.c) alin.(2) art.171 / alin.(5) art.42 și lit.c) alin.(2) art.172 CP RM. Adică, drept complicitate la infracțiunea corespunzătoare săvârșită de două sau de mai multe persoane (alte două sau mai multe persoane decât complicele).

Dacă între făptuitori a existat o înțelegere prealabilă, iar raportul sexual (actul de homosexualitate sau satisfacerea poftei sexuale în forme perverse) îl săvârșesc pe rând, atunci trebuie aplicată răspunderea în baza lit.c) alin.(2) art.171 / art.26 și lit.c) alin.(2) art.172 CP RM, indiferent dacă în momentul săvârșirii infracțiunii era prezent un singur făptuitor sau toți cei între care a fost stabilită înțelegerea prealabilă.

Violul sau acțiunile violente cu caracter sexual, săvârșite de două sau de mai multe persoane, trebuie deosebite de complicitatea la aceste infracțiuni, când faptele comise sînt calificate potrivit alin.(5) art.42, raportat la art.171 sau 172 CP RM. Complicele la viol sau acțiunile violente cu caracter sexual este persoana care: a atras victima într-un loc dinainte convenit cu autorul infracțiunii, comod pentru săvârșirea infracțiunii; a pus la dispoziție mijlocul său de transport, în scopul săvârșirii infracțiunii; a pregătit mijloacele necesare aducerii victimei în imposibilitate de a se apăra ori de a-și exprima voința; a săvârșit în mod benevol cu victima un raport sexual, un act de homosexualitate, sau și-a satisfăcut în mod benevol poftea sexuală în forme perverse, creînd imediat condițiile pentru comiterea violului sau a acțiunilor violente cu caracter sexual de către alte persoane, cu care a intrat în înțelegere prealabilă etc. De asemenea, schimbarea poziției victimei sau dezbrăcarea ei în procesul săvârșirii raportului sexual (actului de homosexualitate sau satisfacerii poftei sexuale în forme perverse), cînd se profită de imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-și ex-

prima voința, constituie complicitate la infracțiunile prevăzute la art.171 sau 172 CP RM.

11. Prin contaminarea intenționată cu o boală venerică sau cu maladia SIDA în urma violului ori a acțiunilor violente cu caracter sexual se are în vedere transmiterea agenților acestor boli pe cale sexuală. Tipul bolii venerice (sifilisul, șancrul moale, blenoragia, boala Nicolas-Favre etc.) nu are însemnătate la calificarea faptei conform lit.e) alin.(2) art.171 sau lit.d) alin.(2) art.172 CP RM.

În același timp, contaminarea victimei cu o altă boală decît cea venerică exclude aplicarea circumstanței agravante analizate. Noțiunea de boală venerică nu trebuie identificată cu noțiunea de boală transmisă pe cale sexuală. Iată de ce, transmiterea hepatitelor virale B, C, D etc., prin săvârșirea violului sau a acțiunilor violente cu caracter sexual, nu poate antrena aplicarea agravantei stabilite la lit.e) alin.(2) art.171 sau la lit.d) alin.(2) art.172 CP RM.

Este obligatoriu ca făptuitorul să cunoască că suferă de o boală venerică sau de maladia SIDA. El trebuie să manifeste intenția, directă sau indirectă, față de contaminarea cu o boală venerică sau cu maladia SIDA.

Aplicarea răspunderii în baza lit.e) alin.(2) art.171 sau a lit.d) alin.(2) art.172 CP RM exclude calificarea suplimentară conform art.211 sau 212 CP RM.

12. La lit.f) alin.(2) art.171 și la lit.g) alin.(2) art.172 CP RM, prin „torturare” se are în vedere deosebita cruzime sau realizarea infracțiunii din motive sadice (de exemplu, victima este supusă șocurilor electrice, este suspendată de mîini, este cauterizată cu agenți termici sau chimici etc.). Infracțiunea săvârșită cu bună-știință în prezența unor persoane apropiate victimei trebuie, de asemenea, calificată potrivit lit.f) alin.(2) art.171 sau lit.g) alin.(2) art.172 CP RM. În cazul unei asemenea calificări, este necesar să se stabilească că făptuitorul a avut intenția de a realiza torturarea victimei.

Intenția de a realiza torturarea trebuie să apară înainte de începerea raportului sexual, a actului de homosexualitate sau a satisfacerii poftei sexuale în forme perverse. Dacă însă ea apare după consumarea violului neagravate sau a acțiunilor violente cu caracter sexual neagravate, nu va putea fi făcută calificarea conform lit.f) alin.(2) art.171 CP RM sau lit.g) alin.(2) art.172 CP RM. Soluția de calificare va fi alta: art.171 (cu excepția lit.f) alin.(2)), eventual și lit.e) alin.(2) art.151 sau lit.f) alin.(2) art.152 CP RM. Respectiv, art.172 (cu excepția lit.g) alin.(2)), eventual și lit.e) alin.(2) art.151 sau lit.f) alin.(2) art.152 CP RM.

13. În sensul prevederilor de la lit.a) alin.(3) art.171 și lit.a¹) alin.(3) art.172 CP RM, victima se află în grija făptuitorului atunci cînd acesta are obligația

contractuală sau morală de a acorda victimei asistența socială, ori, în virtutea relațiilor de rudenie, are îndatorirea legală de a îngriji victima.

Victima se află sub ocrotirea făptuitorului atunci când ultimul are calitatea de tutore sau de curator în raport cu victima, sau când făptuitorul și-a asumat în fapt sarcina de a ocroti un minor.

Victima se află sub protecția făptuitorului în cazul în care este privată în mod legal de libertate (de exemplu, se află într-o instituție de reeducare), iar cel care a săvârșit violul are obligația de a o păzi și supraveghea.

Victima se află la educarea făptuitorului atunci când acesta face parte din rîndul cadrelor didactice sau al personalului pedagogic, fie că este o persoană angajată de către părinții victimei, pentru educarea și instruirea acesteia.

Victima se află la tratamentul făptuitorului atunci când acesta din urmă face parte din personalul medical, aplicînd îngrijirea medicală față de victimă în instituțiile medicale sau la domiciliu.

Violul, săvârșit de către părintele victimei, se califică în baza lit.a) alin.(3) art.171 și art.201 CP RM. Acțiunile violente cu caracter sexual, săvârșite de către părintele victimei, se califică în baza lit.a¹) alin.(3) art.172 CP RM.

14. Violul sau acțiunile violente cu caracter sexual, care au cauzat din imprudență o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății, se califică numai conform lit.d) alin.(3) art.171 sau lit.c) alin.(3) art.172 CP RM. În aceste cazuri nu este necesară calificarea suplimentară potrivit art.157 CP RM. Violul sau acțiunile violente cu caracter sexual, care au provocat din imprudență decesul victimei, se califică numai conform lit.e) alin.(3) art.171 sau lit.d) alin.(3) art.172 CP RM. În aceste cazuri nu este necesară calificarea suplimentară potrivit art.149 CP RM.

Circumstanțele agravante, prevăzute la lit.d),e) alin.(3) art.171 sau la lit.c),d) alin.(3) art.172 CP RM, nu se aplică dacă, după săvârșirea violului sau a acțiunilor violente cu caracter sexual, victima este lăsată în primejdie, în rezultat producîndu-se din imprudență vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori decesul victimei. În acest caz, calificarea se va face conform alin.(1) art.171 sau alin.(1) art.172 și lit.a) sau b) alin.(2) art.163 CP RM.

În cazul constrîngerii în scopul realizării raportului sexual, a actului de homosexualitate sau a satisfacerii poftei sexuale în forme perverse, urmate de decesul victimei înainte de începerea acestor acțiuni, calificarea se face conform art.27 și lit.e) alin.(3) art.171 sau art.27 și lit.d) alin.(3) art.172 CP RM.

Se aplică doar art.171 sau 172 CP RM, fără invocarea art.151 sau 152 CP RM, în cazul în care, în timpul vi-

olului sau al acțiunilor violente cu caracter sexual, victimei i-a fost cauzată vătămarea intenționată gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății.

În cazul în care, în procesul violului sau al săvârșirii acțiunilor violente cu caracter sexual, s-a comis intenționat omorul victimei, acțiunile făptuitorului se califică în baza art.145 și art.171 sau 172 CP RM.

În sensul prevederilor de la lit.f) alin.(3) art.171 și lit.e) alin.(3) art.172 CP RM, prin „alte urmări grave” se înțelege sinuciderea victimei, față de care făptuitorul manifestă intenție.

15. În contextul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM, constrîngerea prin șantaj se exprimă în amenințarea cu divulgarea informațiilor care, devenind cunoscute, pot prejudicia onoarea și demnitatea victimei sau a persoanelor apropiate ei ori pot fi cauza alte urmări nedorite. Conținutul unor asemenea informații despre victimă poate privi: practicarea prostituției; boala venerică a acesteia; consumul de substanțe narcotice sau psihotrope; săvârșirea unor fapte ilegale; infidelitatea conjugală etc. Totodată, la calificare nu are importanță dacă aceste informații sînt mincinoase sau veridice.

Dependența materială a victimei față de făptuitor se atestă în următoarele situații: victima se află la întreținerea totală sau parțială a făptuitorului; de făptuitor depinde îmbunătățirea sau înrăutățirea stării materiale a victimei; debitorul depinde de creditor; părinții nepuțincoși depind de copiii capabili de muncă etc.

Dependența de serviciu are loc în cazurile cînd victima ocupă o funcție subordonată făptuitorului sau se supune controlului de serviciu.

Dependența de altă natură a victimei de făptuitor este dependența dintre pacient și medic, sau cea dintre bănuț (învinuit) și ofițerul de urmărire penală, sau cea dintre sportiv și antrenor etc.

În cazul hărțuirii sexuale (care nu atrage răspundere penală conform legii penale a Republicii Moldova), persoana este determinată (uneori foarte insistent) să întrețină benevol actul sexual, iar făptuitorul nu-și pune ca scop să-l întrețină contrar voinței acestei persoane. Persoana hărțuită sexual are întotdeauna libertatea de a decide să accepte sau nu actele sexuale propuse. Chiar dacă este nevoită să suporte o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare sau insultătoare. Atunci însă cînd persoana este nevoită să urmeze varianta de conduită impusă de făptuitor, neavînd alternativă, va trebui considerată victimă a infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM.

Prin „alte acțiuni cu caracter sexual” (noțiune folosită în dispoziția art.173 CP RM) se înțelege „satisfacerea poftei sexuale în forme perverse”.

Infrațiunea prevăzută la art.173 CP RM se consideră consumată din momentul avansării cerințelor de realizare a unui raport sexual, a unui act de homosexualitate sau a altor acțiuni cu caracter sexual, întărind aceste cerințe prin constrângerea corespunzătoare. La calificarea faptelor, nu contează dacă făptuitorul a realizat sau nu raportul sexual, actul de homosexualitate sau alte acțiuni cu caracter sexual. Însă, această împrejurare trebuie luată în considerație la individualizarea pedepsei. Totodată, dacă constrângerea a dus la realizarea raportului sexual, a actului de penetrare vaginală sau anală cu o persoană despre care se știa cu certitudine că nu a atins vârsta de 16 ani, faptele săvârșite urmează a fi calificate prin concurs în baza art.173 și 174 CP RM.

Doar atunci poate fi aplicat art.173 CP RM, când, la momentul descris mai sus, făptuitorul urmărește scopul de realizare a raportului sexual, a actului de homosexualitate sau a altor acțiuni cu caracter sexual. Dacă scopul este altul, răspunderea penală, de regulă, nu poate fi aplicată. Oricum, chiar dacă se va aplica cu titlu de excepție, se va aplica nu conform art.173 CP RM, dar în baza lit.c) alin.(2) art.150 (când are loc determinarea la sinucidere a unei persoane care se află într-o dependență față de făptuitor) sau art.189 (când cererea cu caracter patrimonial însoțește amenințarea cu răspîndirea unor știri defăimătoare despre victimă) din Codul penal.

16. Se aplică art.174 CP RM în cazul în care, în privința unei persoane care nu a împlinit vârsta de 16 ani, se realizează raportul sexual altul decât violul sau orice alte acte de penetrare vaginală sau anală. Acestea pot fi realizate cu consimțământul victimei sau în lipsa consimțământului acesteia (de exemplu, prin amenințarea de a-i distruge sau a-i deteriora victimei bunurile, sau prin orice alt gen de constrângere explicită sau implicită (desigur, cu excepția celei specificate în textul art.171-173 CP RM)).

În sensul art.174 CP RM, noțiunea „orice alte acte de penetrare vaginală sau anală” trebuie interpretată în felul următor:

- 1) nu se referă la raportul sexual;
- 2) nu se identifică, ci doar se intersectează cu sintagma „satisfacerea poftei sexuale în forme perverse” / „alte acțiuni cu caracter sexual” și cu termenul „homosexualitate”;
- 3) presupune penetrarea (pătrunderea) cu conotații sexuale;
- 4) se concretizează doar în penetrarea vaginală sau anală;
- 5) nu se poate concretiza în penetrare bucală.

Raportul sexual, altul decât violul sau orice alte acte de penetrare vaginală sau anală, săvârșite cu o persoană de vîrstă fragedă, al carei consimțământ nu are valoare juridică, deoarece nu înțelege semnificația celor ce i

se întîmplă, se califică nu conform art.174 CP RM, ci potrivit lit.b) alin.(3) art.171 sau lit.a) alin.(3) art.172 CP RM.

Victima infrațiunii prevăzute la art.174 CP RM poate fi numai persoana care la momentul săvîrșirii infrațiunii nu a atins vârsta de 16 ani. Este obligatoriu ca făptuitorul să nu presupună, ci să știe cu certitudine că, la momentul comiterii infrațiunii, victima nu a atins vârsta de 16 ani. Această certitudine se poate datora cunoașterii anterioare a victimei, aspectului exterior al acesteia, manierei de conduită a victimei etc.

Dispoziția de la alin.(2) art.174 CP RM este aplicabilă numai dacă sînt întrunite cumulativ trei condiții:

- 1) făptuitorul și victima sînt la nivel apropiat în ceea ce privește vârsta;
- 2) făptuitorul și victima sînt la nivel apropiat în ceea ce privește dezvoltarea fizică;
- 3) făptuitorul și victima sînt la nivel apropiat în ceea ce privește dezvoltarea psihică.

Dacă lipsește măcar una din aceste condiții, făptuitorul nu va putea beneficia de liberarea de răspundere penală.

17. Sub incidența art.175 CP RM se află acțiunile cu caracter sexual, altele decât raportul sexual, homosexualitatea, satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, precum și orice alte acte de penetrare vaginală sau anală (de exemplu, dezgolirea corpului sau a organelor genitale ale făptuitorului în prezența victimei; dezgolirea corpului sau a organelor genitale ale victimei, însoțită de contemplarea, pipăirea acestora; realizarea raportului sexual sau a actului de homosexualitate ori satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, în condiții anume ca victima să poată urmări aceste acțiuni; discuțiile cu caracter obscen și cinic purtate cu victima referitor la viața sexuală; audierea împreună cu victima a înregistrărilor cu caracter pornografic; vizionarea împreună cu victima a imaginilor de orice gen cu același conținut; lecturarea împreună cu victima a literaturii cu conținut pornografic etc.).

Acțiunile perverse nu pot presupune constrângere fizică sau psihică, nici constrângere prin șantaj, nici profitarea de dependența victimei ori de imposibilitatea acesteia de a se apăra sau de a-și exprima voința. Orice asemenea constrângere explicită sau implicită asupra victimei depășește limitele componenței de infrațiune specificate la art.175 CP RM. Deci, necesită calificare suplimentară, după caz, conform art.151, 152, 155 sau altor articole din Codul penal.

Totodată, sub incidența art.175 CP RM intră nu doar acele acțiuni ale făptuitorului, care sînt realizate cu consimțământul victimei. La fel, intră acțiunile săvârșite prin amenințarea de a-i distruge sau deteriora bunurile

(de exemplu, de a-i rupe hainele), sau prin orice alt gen de constrângere, cu excepția celei specificate la art.171-173 CP RM.

Victimă a infracțiunii prevăzute la art.175 CP RM poate fi numai persoana care la momentul săvârșirii infracțiunii nu a împlinit vârsta de 16 ani. Este obligatoriu ca făptuitorul să nu presupună, ci să știe cu certitudine că la momentul comiterii infracțiunii victima nu a atins vârsta de 16 ani.

Infracțiunea prevăzută la art.175 CP RM se consideră consumată din momentul începerii acțiunilor perverse.

Acțiunile perverse, presupunând discuțiile cu caracter obscen și cinic, purtate cu victima, audierea de către făptuitor și victimă a înregistrărilor cu conținut pornografic, vizionarea imaginilor de orice gen cu același conținut, lecturarea literaturii cu conținut pornografic etc. trebuie deosebite de infracțiunea de pornografie infantilă (art.208¹ CP RM). Deosebirea constă în aceea că, în cazul infracțiunii prevăzute la art.175 CP RM, victima nu poate fi protagonistul reprezentărilor pornografice. Ea are un cu totul alt rol: de spectator, ascultător, cititor, privitor, martor al reprezentărilor, înregistrărilor, creațiilor cu caracter pornografic.

La fel, acțiunile perverse urmează a fi deosebite de comercializarea sau difuzarea produselor pornografice, acțiuni specificate în art.90 al Codului contravențional. Deosebirea dintre cele două fapte constă în motivul infracțiunii. De regulă, în cazul acțiunilor contravenționale prevăzute în art.90 al Codului contravențional, interesul material este motivul ce-l ghidează pe făptuitor. Nu năzuința de a-l iniția pe minor în detaliile vieții sexuale, nu năzuința de a-și satisface necesitățile sexuale.

18. Aplicarea răspunderii în baza lit.g) alin.(2) art.165 CP RM, pentru traficul de ființe umane, săvârșit prin folosirea violului, exclude calificarea suplimentară conform art.171 CP RM.

În sensul prevederii de la lit.b) alin.(2) art.206 CP RM, prin „abuz și violență sexuală” se înțelege oricare din următoarele acțiuni: viol, acțiuni violente cu caracter sexual, constrângerea la acțiuni cu caracter sexual, raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, acțiuni perverse. Traficul de copii, însoțit de

abuz și violență sexuală (lit.b) alin.(2) art.206 CP RM), nu necesită calificare suplimentară conform art.171-175 CP RM.

19. Judecarea cauzelor penale referitoare la infracțiunile privind viața sexuală se desfășoară, de regulă, în ședință închisă, cu respectarea prevederilor art.18 CPP. Hotărârea de a judeca cauza în ședință închisă trebuie argumentată, fiind respectate normele procedurii judiciare.

Este interzis ca în ședința de judecată să se facă abuz de aspectele care nu au legătură cu cauza și care injosesc onoarea și demnitatea părții vătămate. Președintele ședinței este obligat să reacționeze și să curme cu promptitudine comportamentul netacticos al persoanelor participante în ședința de judecată.

20. La întocmirea hotărârilor judecătorești urmează să fie evitate expresii ofensatoare și descrierea vulgară a acțiunilor. Este inadmisibil să fie redată amănunțit detaliile cazului și să fie comentată fapta. Descrierea desfășurată a circumstanțelor cauzei se va conține în procesul-verbal al ședinței de judecată.

21. În legătură cu adoptarea prezentei hotărâri, se abrogă Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală”, nr.17 din 7.11.2005.

Referințe:

- ¹ V.Stati. *Despre practica aplicării răspunderii penale pentru infracțiunile privind viața sexuală. Considerente de ordin teoretic și practic* // Revista Națională de Drept, 2007, nr.8, p.16-21.
- ² Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p.304-312.
- ³ *A se vedea:* S.Brînză, V.Stati. *Calificarea infracțiunilor privind viața sexuală: controverse și soluții* // Revista Națională de Drept, 2007, nr.5, p.2-10.
- ⁴ *A se vedea:* S.Brînză. *Comentariul unor prevederi ale Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr.17 din 7.11.2005 „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală”: infracțiunile prevăzute la art.173-175 CP RM* // Revista Institutului Național al Justiției, 2009, nr.1, p.38-46.

Sugestii pe marginea hotărîrilor Plenului Curții Supreme de Justiție

Vitalie STATI
doctor în drept,
conferențiar universitar

ANALIZA RĂSPUNDERII PENALE PENTRU INFRAȚIUNEA DE RĂPIRE A MIJLOCULUI DE TRANSPORT (art.192¹ CP RM): ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE (Partea II)

In the framework of this article, there are examined the subjective part, the subject and the aggravated circumstances of the offence of stealing the mean of transportation. It is proven that in order to apply art.192¹ PC RM, the deficiency of the intention of misappropriation (circumvention) must be taken into account. If the offender follows the intention of misappropriation (circumvention) the mean of transportation we'll apply, where appropriate art.186, 187, 188, 189 or art.191 PC RM. It is argued about the right application of art.192¹ PC RM in case of abandonment of the mean of transportation. Hereinafter, there are explained the qualification procedures of the perpetrated, in case when the mean of transportation is returned back to the victim in exchange for a remuneration. As well, we laid down the qualification principles in case of destruction or deterioration of the stolen mean of transportation. The study undergoes a examination of the aggravated prevented at par.(2) and (3) art.192¹ PC RM. And finally, is presented the resolution project of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Moldova regarding the judicial practice in the penal cases concerning the offence of stealing the mean of transportation.

În continuare, va fi cercetată **latura subiectivă** a infracțiunii prevăzute la art.192¹ CP RM.

Înainte de toate, vom consemna că răpirea mijlocului de transport este săvârșită cu intenție directă. Faptul că infracțiunea analizată este o infracțiune formală, alături de faptul că intenția este calificată de un scop special, exclud posibilitatea evoluării intenției indirecte în cazul răpirii mijlocului de transport. Deci, săvârșind răpirea mijlocului de transport, făptuitorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sale, o prevede și dorește săvârșirea ei.

În cele mai frecvente cazuri, ca motive ale infracțiunii în cauză apar: dorința de a face o plimbare cu mijlocul de transport, dorința de a demonstra abilitățile de conducere a mijlocului de transport, năzuința de a folosi mijlocul de transport la săvârșirea unei alte infracțiuni etc. Nu se exclude nici interesul material ca motiv al

infracțiunii specificate la art.192¹ CP RM (de exemplu, atunci când făptuitorul urmărește să se elibereze de cheltuielile de transport, sau când făptuitorul urmărește extragerea unor câștiguri materiale, utilizând mijlocul de transport pentru prestarea unor servicii de transport, sau când răpirea mijlocului de transport este săvârșită la comandă, în schimbul unei remunerații materiale etc.). Oricum, prezența interesului material nu presupune prezența obligatorie a scopului de sustragere. Așa cum și scopul de sustragere nu condiționează prezența obligatorie a interesului material. Astfel că interesul material poate fi atestat și în cazul infracțiunilor care presupun lipsa scopului de sustragere, cum este răpirea mijlocului de transport.

În acest plan, nu putem să nu fim de acord cu S.Brînză, care susține: „...dacă făptuitorul a urmărit interesul material la săvârșirea omorului, iar acest interes s-a realizat, răspunderea se va aplica în conformitate cu lit. b) alin.(2) art.145 și cu o altă normă din Codul penal. Când spunem „o altă normă din Codul penal”, avem în vedere, de cele mai dese ori, o normă care stabilește răspunderea pentru una din infracțiunile contra patrimoniului (de exemplu, furt, jaf, tilhărie, șantaj etc.). Însă, norma penală respectivă poate stabili răspunderea și pentru o infracțiune care nu face parte din grupul celor contra patrimoniului. Ne referim la: sustragerea sau extorcarea substanțelor narcotice sau psihotrope (art.217⁴ CP RM); profanarea mormintelor, presupunând însușirea obiectelor ce se află în mormînt sau pe el (art.222 CP RM); răpirea mijlocului de transport (art.273 CP RM) (sublinierea ne aparține – *n.a.*); răpirea mijlocului de transport cu tracțiune animală, precum și a animalelor de tracțiune (art.274 CP RM); sustragerea documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor, prevăzută la art.360 CP RM; jefuirea celor căzuți pe cîmpul de luptă (art.389 CP RM) etc. Nu toate aceste infracțiuni presupun scopul de cupiditate. Dar acesta nici nu este obligatoriu. Interesul material poate să implice sau să nu implice scopul de cupiditate”¹ Acum, întrucît răpirea mijlocului de transport este o infracțiune contra patrimoniului, devine evident că interesul material poate fi atestat și în cazul infracțiunilor care presupun lipsa scopului de sustragere. Așa cum este răpirea mijlocului de transport.

Problema privind **scopul infracțiunii** este una de semnificație cardinală în cazul infracțiunii prevăzute la art.192¹ CP RM. Tocmai de rezolvarea acestei probleme depinde **delimitarea exactă a infracțiunii analizate de sustragerea mijlocului de transport**.

În acest plan, în pct.2 al Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.23 din 28.06.2004 se menționează că „nu formează componenta de sustragere faptele ilegale

care sînt îndreptate nu spre însușirea, ci spre folosința temporară a bunurilor. Folosința temporară a bunurilor o va aprecia instanța de judecată, ținînd seama că făptuitorul nu urmărește scopul de cupiditate, deoarece nu dorește să treacă bunurile în stăpînirea sa definitivă. În funcție de circumstanțele cauzei, asemenea fapte pot fi calificate conform art.196, 238, 273 (*a se citi* – 192¹ – *n.a.*), 274 (*a se citi* – 192² – *n.a.*) etc. ale Codului penal”. Într-adevăr, în dispoziția art.192¹ CP RM (ca și în dispozițiile art.192² și 275 CP RM), este prezentă sintagma „fără scop de însușire”. De fapt, se are în vedere sintagma „fără scop de sustragere”. Ne dăm seama de aceasta din varianta în limba rusă a textului art.192¹ și 192² CP RM, în care se utilizează sintagma „без цели хищения”. În continuare, pentru a nu nesocoti voința legiuitorului, dar, totodată, pentru a scoate în evidență traducerea defectuoasă din limba rusă în limba romînă, vom utiliza formula de compromis „fără scop de însușire (sustragere)”.

Din cele relevate mai sus rezultă că nu art.192¹ CP RM, dar normele cu privire la sustragere se aplică în cazul în care făptuitorul își realizează scopul de însușire (sustragere). De exemplu, într-o speță, *V.S. a fost condamnat în baza art.123¹ CP RM din 1961, pentru sustragerea în proporții deosebit de mari din avutul proprietarului. În fapt, în iunie 1999, a sustras pe ascuns dintr-un garaj de pe str. Nicolae Dimo, mun. Chișinău, automobilul aparținînd lui V.A., cauzînd victimei daune cifrate la 55000 lei.*² Într-un alt asemenea caz, *R.G. a fost condamnat în baza alin.(1) art.195 CP RM. În fapt, P.L. i-a încredințat lui R.G. automobilul său, pentru a presta servicii de taximetrie. Abuzînd de încrederea acordată, în iunie 2003 R.G. a însușit automobilul încredințat și l-a înstrăinat pentru piese de schimb unei alte persoane, cauzînd astfel victimei un prejudiciu de 25000 lei.*³

Așadar, care este înțelesul noțiunii „fără scop de însușire (sustragere)” în contextul infracțiunii de răpire a mijlocului de transport? Pentru a răspunde la această întrebare, vom menționa că, în opinia lui S.Brînză, „esența „folosinței temporare” (despre care se vorbește în pct.2 al Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.23 din 28.06.2004 – *n.a.*) constă în aceea că bunurile sînt luate pentru un timp anumit, și anume – pentru o perioadă nesemnificativă de timp sau pentru un timp strict determinat”⁴.

Pentru a oferi răspunsul exhaustiv la întrebarea formulată mai sus, este cazul să relevăm înțelesul noțiunii „scop de însușire (sustragere)”, opusă noțiunii „fără scop de însușire (sustragere)”.

Astfel, în doctrina penală s-au profilat două accepțiuni ale sensului noțiunii „scop de însușire (sustragere)”. Într-o primă accepțiune, scopul de însușire (sustragere) presupune că făptuitorul urmărește să obțină, pe cale

ilegală, posibilitatea reală de a poseda, folosi și dispune de bunurile victimei ca și cum acestea ar fi bunurile făptuitorului.⁵ În cea de-a doua accepțiune, scopul de însușire (sustragere) presupune că făptuitorul urmărește să treacă bunurile: 1) în folosul său; 2) în folosul altor participanți la infracțiune; 3) în folosul altor persoane care se află cu făptuitorul în anumite relații cu caracter personal sau patrimonial.⁶

Sușinem prima dintre accepțiunile specificate mai sus. Este lipsit de relevanță în al cui folos urmează să fie trecute bunurile sustrate. Este la discreția făptuitorului să dispună așa cum își dorește de bunurile care au aparținut victimei. Esențial este că făptuitorul se comportă de parcă ar fi proprietarul acelor bunuri, arogîndu-și rolul pe care trebuie să-l îndeplinească victima. Prin comportamentul său, făptuitorul demonstrează că a trecut bunurile în stăpînirea sa definitivă. Nu pentru o perioadă nesemnificativă de timp sau pentru un timp strict determinat. Dorința de a dispune de bunurile victimei, mai puțin dorința de a poseda sau de a folosi aceste bunuri, este în măsură să mărturisească cel mai pregnant despre prezența scopului de însușire (sustragere), opus scopului de folosință temporară.

Așadar, în concluzie, noțiunea „fără scop de însușire (sustragere)”, utilizată în art.192¹ CP RM, trebuie interpretată în felul următor: făptuitorul urmărește să-și treacă mijlocul de transport în posesie pentru o perioadă nesemnificativă de timp sau pentru un timp strict determinat, nu să-și treacă mijlocul de transport în stăpînire definitivă, nu să exercite în privința mijlocului de transport toate prerogativele pe care le poate avea un proprietar (mai cu seamă, prerogativa de dispunere).

Din cele menționate reiese că, în cazul răpirii mijlocului de transport, făptuitorul are posibilitatea reală de a-l poseda, folosi și dispune. Însă, recurge la doar primele două din prerogativele nominalizate. La prerogativa de dispunere făptuitorul renunță, deși are posibilitatea reală de a o realiza. În plus, în cazul răpirii mijlocului de transport (spre deosebire de sustragerea mijlocului de transport), mijlocului de transport îi este rezervat rolul nu de sursă de venituri infracționale, dar de instrument de extragere a veniturilor infracționale (de exemplu, atunci cînd mijlocul de transport este răpit pentru a fi săvîrșită sustragerea și a face posibilă transportarea ulterioară a bunurilor sustrate, după care mijlocul de transport este restituit victimei).

În contextul analizat, să ne amintim că infracțiunea de răpire a mijlocului de transport poate forma concurs cu infracțiunea de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor (cu precizarea că se are în vedere distrugerea sau deteriorarea mijlocului de transport anterior răpit). Nu este oare o contradicție în această afirmație, odată ce distrugerea sau deteriorarea mijlocului de transport constituie o formă de dispunere de acesta? Formulînd

răspunsul la această întrebare, vom deosebi două situații: 1) dacă intenția de distrugere sau deteriorare a mijlocului de transport apare ulterior săvârșirii luării mijlocului de transport, nefiind legată de intenția de luare a mijlocului de transport, atunci cele săvârșite constituie concursul infracțiunilor specificate la art.192¹ și 197 CP RM; 2) dacă intenția de distrugere sau deteriorare a mijlocului de transport este manifestată în paralel cu intenția de luare a mijlocului de transport, atunci cele săvârșite reprezintă concursul dintre sustragerea mijlocului de transport și infracțiunea prevăzută la art.197 CP RM. În această din urmă situație, luând în considerație conexiunea în planul laturii subiective dintre cele două infracțiuni, putem afirma următoarele: sustragerea mijlocului de transport reprezintă infracțiunea-mijloc; infracțiunea-scop este cea prevăzută la art.197 CP RM.

În alt context, în literatura de specialitate este exprimat următorul punct de vedere: „Este posibilă stabilirea limitei maxime de durată a folosirii bunurilor străine, a cărei depășire ar însemna transformarea folosinței temporare a bunurilor în trecerea bunurilor în stăpânirea definitivă, adică în sustragere. În calitate de astfel de limită ar putea servi expirarea termenului de șase luni din momentul scoaterii *de facto* a mijlocului de transport din posesia victimei. De exemplu, în conformitate cu art.228 al Codului civil al Federației Ruse, dacă, după trecerea a șase luni din momentul afișării anunțului despre bunul găsit, nu va fi stabilit proprietarul acestuia, cel care a găsit bunul obține dreptul de proprietate asupra acestuia.”⁷

Considerăm cel puțin forțată această interpretare prin analogie: termenul de șase luni – stabilit în art.228 al Codului civil al Federației Ruse, dar și în art.324 și 325 al Codului civil al Republicii Moldova – se referă la dobândirea în condițiile legii a dreptului de proprietate asupra bunului găsit, nu la răpirea mijlocului de transport. Dacă sprijinim punctul de vedere prezentat mai sus, ar trebui, în consecință, să-i recunoaștem dreptul de proprietate asupra mijlocului de transport celui care l-a răpit înainte cu cel puțin șase luni. Ceea ce este cu totul inadmisibil.

Este cunoscut exemplul specificat în art.244 al Codului penal al Spaniei,⁸ conform căruia fapta se transformă din răpire a mijlocului de transport în sustragere a mijlocului de transport după expirarea a 48 de ore din momentul scoaterii mijlocului de transport din posesia victimei, dacă făptuitorul nu va restitui victimei mijlocul de transport în aceeași stare în care l-a găsit în momentul răpirii.

Recunoaștem că fixarea unui asemenea termen extincțiv în art.192¹ CP RM ar simplifica mult procesul delimitării infracțiunii de răpire a mijlocului de transport în raport cu sustragerea mijlocului de transport. Dar,

ca orice termen prezumtiv, nu întotdeauna ar reflecta veridic atitudinea psihică a făptuitorului față de ceea ce comite. În această privință, prezintă interes următorul caz din practica judiciară: *G.I. a fost condamnat în baza lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. Astfel, la 02.06.2004, aproximativ la ora 12.00, G.I. a răpit din curtea unei vile din apropierea satului Făurești, mun. Chișinău, scuterul de modelul „Aprilia-Leonardo-125” ce aparținea lui G.S. Ulterior, făptuitorul l-a abandonat. Tot el, la 25.06.2004, prin culegere de chei, a pătruns într-un garaj de pe str. Tineretului, or. Cricova, mun. Chișinău, de unde a răpit același scuter. S-a plimbat cu acesta, pînă l-a deteriorat. Sentința de condamnare a fost atacată cu apel de către procuror, care a solicitat condamnarea lui G.I. în baza alin.(2) art.195 CP RM și lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. În motivarea apelului, procurorul a declarat că instanța de fond neîntemeiat a reîncadrat acțiunile lui G.I. din 25.06.2004: din sustragere a scuterului în răpire a acestuia. Or, din materialele cauzei reiese că G.I. l-a sustras și nu l-a răpit, deoarece s-a folosit de el mai mult de trei săptămîni. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău, apelul procurorului a fost admis, a fost casată sentința instanței de fond și pronunțată o nouă hotărîre, prin care G.I. a fost condamnat în baza alin.(2) art.195 și lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. Nefiind de acord cu hotărîrea instanței de apel, G.I. a declarat recurs ordinar, solicitînd casarea deciziei Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău, dispunerea rejudecării cauzei, cu adoptarea unei noi hotărîri, prin care să fie menținută sentința instanței de fond. Prin decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție, recursul ordinar declarat de G.I. a fost respins ca inadmisibil, fiind considerat vădit neîntemeiat. În recursul în anulare, G.I. a solicitat casarea deciziei Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău și a deciziei Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție, precum și reîncadrarea acțiunilor sale de la alin.(2) art.195 CP RM la lit.a) alin.(3) art.273 CP RM, motivînd că fapta de răpire a scuterului „Aprilia-Leonardo-125” din 25.06.2004 a fost calificată greșit, deoarece pe parcursul urmăririi penale și a examinării judecătorești a cauzei nu a fost dovedită intenția sa de a sustrage mijlocul de transport. În fine, verificînd argumentele recursului în anulare în raport cu materialele cauzei, Plenul Curții Supreme de Justiție l-a considerat pasibil de admis, indicînd că instanțele de apel și de recurs ordinar au constatat corect starea de fapt și vinovăția condamnatului în baza cumulului de probe administrate și examinate în instanțe.”⁹ În alți termeni, s-a recunoscut că folosirea scuterului mai mult de trei săptămîni este acea circumstanță care dovedește prezența scopului de însușire (sustragere). De ce trei săptămîni, nu două sau nu șase? Care este suportul juridic al unei asemenea soluții de calificare ce se dovedește de a fi cel puțin ciudată? (În plus, nu este clar, de ce scuterul a fost considerat avînd calitatea de*

mijloc de transport? Care circumstanțe demonstrează prezența acestei calități?¹⁰).

În aceste condiții, considerăm că prezența scopului de însușire (sustragere) a mijlocului de transport au potențialul s-o demonstreze nu durata folosirii mijlocului de transport, dar următoarele circumstanțe: vânzarea – integrală sau piesă cu piesă – a mijlocului de transport unor terțe persoane; falsificarea elementelor de identificare, a numărului de înmatriculare, a certificatului de înmatriculare sau a altor documente de rigoare vizând mijlocul de transport; modificarea aspectului mijlocului de transport (de exemplu, vopsirea într-o altă culoare a mijlocului de transport, înlocuirea oglinzilor retrovizoare, a anvelopelor, a scaunelor etc.); descompletarea mijlocului de transport; ascunderea meticuloasă a mijlocului de transport etc. În cele mai frecvente cazuri, nu una, dar mai multe asemenea circumstanțe laolaltă sînt necesare în vederea probării sigure a prezenței scopului de însușire (sustragere). Insuficiența sau lipsa circumstanțelor, exemplificate mai sus, demonstrează lipsa scopului de însușire (sustragere), deci denotă aplicabilitatea art.192¹ CP RM.

Unii autori menționează că nu întotdeauna analiza minuțioasă a circumstanțelor săvîrșirii faptei permite formularea unui răspuns fără echivoc la întrebarea: făptuitorul a săvîrșit răpirea mijlocului de transport sau sustragerea mijlocului de transport? De exemplu, V.I. Julev afirmă: „Unica circumstanță care delimitează cele două infracțiuni este ascunsă în mintea făptuitorului”.¹¹ Într-o manieră asemănătoare se pronunță V.I. Plohovala: „Sînt similare sustragerii situațiile în care cel care răpește mijlocul de transport este reținut în momentul deplasării cu acesta. Sau cînd mijlocul de transport este găsit în garajul făptuitorului sau lîngă casa acestuia. Sau cînd făptuitorul este reținut în mijlocul de transport pe care nu-l poate exploata din cauze tehnice. În astfel de împrejurări, este dificil a delimita răpirea mijlocului de transport de sustragerea mijlocului de transport. Luînd în considerație interpretarea noțiunii „scopul de însușire (sustragere)”, consacrată în teorie și practică, va fi practic imposibil a atesta în asemenea împrejurări prezența scopului de însușire (sustragere)”.¹²

Care sînt posibilele efecte nefaste ale unei asemenea stări de lucruri? Prima constă în aceea că, în majoritatea cazurilor, cele săvîrșite se vor califica, fără a se intra în detalii, în baza art.192¹ CP RM, nu în baza normelor cu privire la sustragere. Alta constă în aceea că cei abilitați cu reținerea făptuitorului au posibilitatea să manipuleze artificial asupra duratei aflării mijlocului de transport în folosința făptuitorului, prin aceasta influențînd arbitrar asupra alegerii soluției de calificare: art.192¹ CP RM sau normele cu privire la sustragere?

Un alt asemenea efect nefast este confuzia pe care o provoacă unele soluții pronunțate de instanțele judecătorești

din lipsa unei motivări clare a alegerii calificării celor săvîrșite fie în baza art.192¹ CP RM, fie în baza normelor cu privire la sustragere. Iată un astfel de exemplu: *la 8.01.2007, aflîndu-se între orele 20.00 și 06.30 pe str. Moldavscaia, mun. Bălți, B.V. și C.A. au sustras automobilul ce aparținea lui V.V. După ce automobilul s-a defectat în timpul călătoriei, cei doi l-au părăsit în apropiere de satul Mărândeni, raionul Fălești. În noaptea de 25.01.2007 spre 26.01.2007, aflîndu-se pe str. Hotinului, mun. Bălți, B.V. și C.A. au sustras automobilul ce aparținea lui S.R. După care s-au deplasat cu acest automobil în satul Grozasca, raionul Ungheni. În ianuarie 2007, aflîndu-se pe str. Păcii, mun. Bălți, B.V. și C.A. au încercat să răpească automobilul ce aparținea lui D.V. Însă, din cauza că n-au putut să-l pornească, l-au abandonat. În ianuarie 2007, aflîndu-se pe str. Păcii, mun. Bălți, B.V. și C.A. au încercat să răpească automobilul lui D.C. Însă, deoarece n-au putut pătrunde în automobil, nu și-au dus intenția pînă la capăt.*¹³

Întrebarea care se impune în urma analizei acestei spețe este următoarea: după care criterii s-a stabilit prezența în unele cazuri a sustragerii mijlocului de transport, iar în alte cazuri prezența răpirii mijlocului de transport? Pentru că, dacă încercăm să percepem logica celor care au calificat faptele săvîrșite, ar reieși că nu este posibilă tentativa la sustragerea mijlocului de transport: odată ce făptuitorii n-au reușit să pătrundă în mijlocul de transport sau nu le-a reușit să-l pornească, cele săvîrșite ar urma să fie calificate automat în baza art.27 și 192¹ CP RM. Această manieră de deducție atrage prin simplitatea sa, dar nu neapărat și prin corectitudinea sa. De fapt, este un exemplu de incriminare obiectivă, cînd calificarea se efectuează în funcție de ceea ce se exteriorizează, nu în funcție de ceea ce intenționează să săvîrșescă făptuitorul. Or, este foarte posibil ca făptuitorul să fi urmărit scopul de însușire (sustragere) a mijlocului de transport. Și doar constrîns de anumite împrejurări (de exemplu, producerea unui accident în timpul deplasării, a unei pene datorate defectiunii mijlocului de transport sau s-a terminat combustibilul în rezervor etc.) decide, nu de bunăvoie, să abandoneze mijlocul de transport. În mod regretabil, nu au fost prezentate probe care să confirme temeinicia aplicării răspunderii pentru răpirea mijlocului de transport sau pentru sustragerea mijlocului de transport. S-a ignorat că prezența sau lipsa scopului de însușire (sustragere) trebuie verificată cu deosebită meticulozitate. Prezența scopului de însușire (sustragere) trebuie ireproșabil confirmată sau infirmată. Doar studierea circumstanțelor exemplificate *supra* poate contribui la confirmarea sau infirmarea prezenței scopului de însușire (sustragere). O cale mai facilă nu există.

Tocmai deoarece această cale pare unora prea anevoioasă, au propus excluderea din legea penală a normei

care stabilește răspunderea pentru răpirea mijlocului de transport.¹⁴ Nu este o recomandare pe care o sprijinim. Excluderea art.192¹ CP RM va înrăutăți starea de lucruri, întrucât va avea ca efect crearea unei lacune. Nu poate fi aplicată răspunderea pentru sustragerea mijlocului de transport celui care urmărește folosința temporară a acestuia. Excluderea art.192¹ CP RM nu ar putea influența asupra înțelesului noțiunii „scopul de însușire (sustragere)”. Cu sau fără acest articol în legea penală, scopul de însușire (sustragere) urmează a fi diferențiat în raport cu scopul de folosință temporară. Iată de ce, este necesară păstrarea art.192¹ CP RM.

Trebuie să se înțeleagă că norma penală cu privire la răpirea mijlocului de transport nu este o invenție a legiuitorului moldovean. Și nici măcar a altor legiuitori din spațiul ex-sovietic. Există suficiente exemple, când legislațiile penale de factură occidentală conțin asemenea norme: art.224 din Codul penal al Spaniei; §248 b din Codul penal al Germaniei;¹⁵ art.141 bis din Codul penal al Elveției;¹⁶ §260 din Codul penal al Norvegiei;¹⁷ art.278 din Codul penal al Poloniei;¹⁸ alin.(1) §293 din Codul penal al Danemarcei;¹⁹ art.223.9 din Codul penal – Model american²⁰ etc.

Cineva ar putea susține că există exemple de altă natură. Este adevărat. De exemplu, furtul, care are ca obiect un vehicul, săvârșit în scopul de a-l folosi pe nedrept, este prevăzut la art.230 al Codului penal al României.²¹ Totuși, la o analiză mai atentă, se poate remarca o diferență de terminologie, nu de esență. Or, în contextul legii penale române, furtul unui autovehicul este incriminat diferit în funcție de scopul urmărit de făptuitor: 1) scopul folosinței pe nedrept, urmărit în cazul infracțiunii prevăzute la art.230 al Codului penal român; 2) scopul însușirii pe nedrept, urmărit în cazul infracțiunii specificate la art.228 al Codului penal român. Că diferența este de terminologie, nu de esență, ne-o demonstrează afirmația lui I.Pascu: „Scopul folosirii pe nedrept nu implică voința făptuitorului de a face bunul luat un bun al său, de a-l apropia, de a face acte de dispoziție cu privire la acesta, ci voința făptuitorului de a întrebuința numai în mod temporar bunul, ceea ce va permite posesorului sau detentorului aceluia bun de a reintra, după un timp, în stăpînirea acestuia. De regulă, dovada că s-a urmărit acest scop rezultă mai totdeauna din abandonarea autovehiculului de către făptuitor, de bunăvoie, după folosirea lui”.²²

Din aceeași perspectivă, nu putem trece cu vederea opinia aparținând lui A.N. Ignatov: „În practică, este foarte dificilă probarea scopului de însușire (sustragere) în cazul în care făptuitorul este reținut asupra unui mijloc de transport străin. Este aproape imposibilă respingerea afirmației făptuitorului că mijlocul de transport a fost luat pentru un timp anume sau pentru efectuarea unei ori citorva călătorii. În aceste condiții, în planul

perfecționării cadrului legislativ, accentul trebuie pus nu pe disocierea faptelor avînd scopul însușirii (sustragerii) mijlocului de transport de faptele avînd scopul folosinței temporare a mijlocului de transport. Accentul ar trebui pus pe stabilirea unei pedepse apropiate ca mărime atît pentru sustragerea mijlocului de transport, cît și pentru răpirea mijlocului de transport (așa cum, de exemplu, s-a procedat în Codul penal al Republicii Uzbekistan)”.²³

Așadar, încă o propunere extrem de atractivă: nivelăm gradul prejudiciabil al răpirii mijlocului de transport cu cel al sustragerii mijlocului de transport și problemele vor dispărea de la sine. Așa să fie oare? Nu, dacă luăm în considerație unele prevederi ale legii penale. Astfel, de exemplu, în acord cu alin.(1) art.7 CP RM, la aplicarea legii penale se ține cont, printre altele, de gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite. De asemenea, după cum reiese din art.15 CP RM, gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează, inclusiv, latura subiectivă.

Mai mult, potrivit pct.3 al Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”, nr.16 din 31.05.2004, „în conformitate cu principiul individualizării pedepsei, instanța de judecată aplică pedeapsa luînd în considerație caracterul și gravitatea infracțiunii săvârșite, motivul și scopul celor comise (sublinierea ne aparține – *n.a.*), personalitatea vinovatului, caracterul prejudiciabil și mărimea daunei cauzate, circumstanțele ce atenuează sau agravează răspunderea, ținîndu-se cont de influența pedepsei aplicate asupra corectării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei lui”.²⁴

Din cele menționate rezultă că, oricît și-ar dori unii, nu putem totuși face abstracție de faptul că scopul folosinței temporare denotă un pericol social comparativ mai redus decît scopul însușirii (sustragerii). Necesitatea diferențierii răspunderii penale ne impune să atestăm gradul prejudiciabil comparativ mai redus al răpirii mijlocului de transport în raport cu sustragerea mijlocului de transport. Deci, în concluzie, nu putem susține recomandarea formulată de A.N. Ignatov.

În același timp, sugerăm legiuitorului moldovean să ajusteze sancțiunile din art.192¹ CP RM, diferențiîndu-le adecvat față de sancțiunile din normele care stabilesc răspunderea pentru sustrageri. Astfel, sancțiunea din alin.(1) art.192¹ CP RM trebuie să fie comparativ mai redusă față de sancțiunile din alin.(1) art.186, alin.(1) art.187, alin.(1) art.190 CP RM și alin.(1) art.191 CP RM. La rîndul său, sancțiunea din alin.(2) art.192¹ CP RM trebuie să fie comparativ mai redusă față de sancțiunea din alin.(2) art.186, alin.(2) art.187, alin.(2) art.190 CP RM și alin.(2) art.191 CP RM. În fine, sancțiunea

din alin.(3) art.192¹ CP RM trebuie să fie comparativ mai redusă față de sancțiunea din alin.(1) art.188 CP RM. În mod regretabil, situația pe care o observăm la moment, în planul comparării sancțiunilor din art.192¹ CP RM cu cele din normele cu privire la sustragere, este una anormală. Aceasta deoarece ar reieși că gradul prejudiciabil al răpirii mijlocului de transport este mai sporit față de gradul prejudiciabil al sustragerii mijlocului de transport. În aceste împrejurări, intervenția legiuitorului este imperioasă.

După ce am analizat problema privind delimitarea răpirii mijlocului de transport de sustragerea mijlocului de transport, să trecem la examinarea problemei privind **concurusul dintre cele două fapte**.

Astfel, în conformitate cu pct.32 al Hotărârii Curții Supreme de Justiție nr.23 din 28.06.2004, acțiunile persoanei, care a săvârșit răpirea mijloacelor de transport în scopul sustragerii ulterioare a bunurilor aflate în ele (a aparatului de radio, a casetofonului, a casetelor etc.) sau a unor părți ale mijloacelor de transport, vor fi încadrate atât în baza normei care prevede răspunderea pentru răpirea mijlocului de transport, cât și a normei care prevede răspunderea pentru sustragere.

La această explicație se referă spețele următoare: *la 19.01.2008, aproximativ la ora 24.00, C.S. se afla în calitate de pasager în automobilul aparținând S.R.L. „M.” ce acordă servicii de transport pasagerilor. La volanul acestuia se afla șoferul taximetrist Gh.V. După ce Gh.V. a ieșit din automobil, C.S. l-a răpit. După ce a parcurs cu el aproximativ 200 de metri, acesta nu s-a isprăvit cu conducerea automobilului, l-a tamponat de un pilon de beton și l-a deteriorat. Apoi a sustras din automobil casetofonul în valoare de 1000 de lei;*²⁵ *la 1.07.2007, aproximativ la ora 21.00, C.A. a pătruns în remorca camionului care aparținea S.R.L. „D.-A.” din satul Pîrlița, raionul Ungheni, din care a luat pe ascuns 8324 lei, bani încasați de șoferul camionului, P.M., de pe urma comercializării produselor întreprinderii respective. Ulterior, C.A. a descuiat ușa camionului și a pornit motorul acestuia. În timpul deplasării, C.A. nu s-a isprăvit cu conducerea camionului și l-a tamponat de gardul gospodăriei lui P.M. din or. Ungheni.*²⁶

Considerăm că nu are importanță ordinea de succesiune a faptei de sustragere și a faptei de răpire a mijlocului de transport, care formează concursul de infracțiuni. De aceea, acțiunile persoanei care a săvârșit sustragerea bunurilor aflate în mijlocul de transport, sau a unor părți ale mijloacelor de transport, urmată de răpirea mijlocului de transport vor fi, de asemenea, încadrate atât în baza normei care prevede răspunderea pentru răpirea mijlocului de transport, cât și a normei care prevede răspunderea pentru sustragere. Dovadă este următorul caz din practica judiciară: *C.A. a fost condamnat în baza lit.b) alin.(2) art.186 și lit.b) alin.(2) art.273 CP RM. În*

*fapt, la 24.05.2005, aproximativ la ora 03.00, C.A., împreună cu V.O., prin alegerea cheilor, a pătruns într-un automobil care se afla lângă casa nr. 30/5 de pe str. Ion Pelivan, mun. Chișinău, de unde a sustras pe ascuns 20 casete audio și 10 litri de benzină „AI 92”. După aceasta, a răpit automobilul respectiv. Ulterior, colaboratorii de poliție au încercat să oprească automobilul cu care se deplasau cei doi făptuitori. Însă, ei au ignorat cerințele acestora, intenționând să se ascundă. Drept urmare, au pierdut controlul asupra automobilului, lovindu-se de bordură și deteriorând automobilul.*²⁷

Doar în aparență se referă la explicația din pct.32 al Hotărârii Curții Supreme de Justiție, nr.23 din 28.06.2004 următoarea speță: *la 21.06.2007, aproximativ la ora 12.00, N.Ț. a profitat de circumstanța că M.N. dormea și i-a sustras din buzunar cheile de la automobilul acestuia. Conducând automobilul respectiv, N.Ț. nu s-a isprăvit cu conducerea acestuia și l-a tamponat de gardul gospodăriei lui R.V., deteriorând gardul și automobilul.*²⁸ În cazul dat, infracțiunea de răpire a mijlocului de transport nu formează concurs cu sustragerea. Luarea cheilor de la victimă constituie nu altceva decât pregătirea pentru răpirea mijlocului de transport. Luarea cheilor nu este un scop în sine, pentru că este îndreptată nemijlocit spre răpirea mijlocului de transport. În contextul analizat, merită atenție explicația de la pct.20 al Hotărârii Plenumului Judecătorei Supreme a Federației Ruse nr.25 din 9.12.2008. În conformitate cu aceasta, răpirea mijlocului de transport presupune lipsa scopului de a însuși (sustrage) – integral sau în parte – mijlocul de transport.

Așadar, răpirea mijlocului de transport presupune lipsa scopului de a însuși (sustrage) chiar și în parte mijlocul de transport. Dacă scopul făptuitorului constă în a însuși (sustrage) roțile, portierele, scaunele, farurile, remorca ori alte părți ale mijlocului de transport, ori radiocasetofonul, amplificatorul, televizorul, sistemul de navigație, combina muzicală etc. încadrat(ă) în bordul mijlocului de transport sau constituind în alt mod un tot unitar cu acesta, atunci deplasarea făptuitorului cu mijlocul de transport trebuie privită ca tentativă la sustragerea acestor părți componente. Răpirea mijlocului de transport își pierde individualitatea, întrucât este subordonată scopului de însușire (sustragere) a unor părți ale mijlocului de transport. De aceea, nu va fi necesară calificarea suplimentară conform art.192¹ CP RM.

Alta este situația în cazul în care se sustrag bunuri care se află în mijlocul de transport, dar care nu reprezintă părți ale acestuia. În acest caz, infracțiunea de răpire a mijlocului de transport va forma concursul cu sustragerea unor asemenea bunuri. Din astfel de bunuri fac parte: bagajele; lucrurile personale; roțile de rezervă; combustibilul din rezervor; aparatul audio-video, aparatele de telefon sau tehnica de calcul avînd o existență autonomă etc.

După A.A. Șcerbakov, răpirea mijlocului de transport se „transformă” în sustragerea mijlocului de transport, dacă scopul de însușire (sustragere) apare după ce mijlocul de transport a fost răpit.²⁹ Ipoteza dată nu este descrisă precis de autorul nominalizat. De aceea, ridică semne de întrebare. Ipoteza trebuie privită dint-un alt unghi: analizate trebuie nu părțile întregului, dar întregul. Întregul este sustragerea mijlocului de transport, activitate care, în ipoteza descrisă, parcurge câteva etape sub aspectul conceperii scopului infracțiunii. Doar conceperea de către făptuitor a scopului însușirii (sustragerii) nu ar putea forma o infracțiune aparte, alături de răpirea mijlocului de transport. În același timp, conceperea de către făptuitor a scopului însușirii (sustragerii) denotă că activitatea psihică a făptuitorului are continuitate. Că acest scop este conceput sub imperiul aceleiași intenții infracționale, sub care a fost conceput scopul folosinței temporare. Deci, scopul nu s-a schimbat. El s-a modificat, a suferit o transformare. Această transformare demonstrează că făptuitorul obține posibilitatea reală de a folosi și a dispune de mijlocul de transport. Adică, atestă că își găsește consumarea sustragerea mijlocului de transport. Atât timp cât făptuitorul urmărea scopul intermediar de folosință temporară, activitatea infracțională nu putea fi considerată consumată.

Concluzia este următoarea: dacă, în contextul executării aceleiași intenții infracționale, scopul de folosință temporară se transformă în scop de însușire (sustragere), atunci cele săvârșite reprezintă sustragerea mijlocului de transport. Nu este necesară calificarea suplimentară în baza art.192¹ CP RM.

Sub un alt aspect, după cum s-a menționat anterior, în frecvente cazuri, dovada că s-a urmărit tocmai scopul folosinței temporare a mijlocului de transport se exprimă în abandonarea acestuia de către făptuitor, de bunăvoie, după folosirea mijlocului de transport. De exemplu, într-o speță, *L.I. a fost condamnat în baza lit. a) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, la 2.04.2005, acesta a pătruns pe ascuns în ograda unei case de pe str. Molocanilor, mun. Chișinău, de unde a luat automobilul aparținând lui Z.V. La 9.05.2005, L.I. i-a restituit victimei cheile de la automobil, comunicându-i unde se găsește acesta.*³⁰

Cum însă ar trebui calificate cele săvârșite, dacă mijlocul de transport i se restituie victimei în schimbul unei remunerații? În pct.27 al Hotărârii Plenului Judecătoriei Supreme a Federației Ruse nr.25 din 9.12.2008 se explică că răspunderea se aplică pentru sustragere, dacă făptuitorul ia mijlocul de transport, având intenția să-l restituie ulterior victimei în schimbul unei remunerații.

Sîntem de acord cu această recomandare: răspunderea trebuie aplicată pentru sustragerea mijlocului de transport, nu pentru răpirea mijlocului de transport, deoarece voința făptuitorului implică dispunerea de mijlocul

de transport. Or, restituirea mijlocului de transport către victimă este, în percepția făptuitorului, o înstrăinare a mijlocului de transport care aparține lui, deci un act de dispoziție asupra acestuia.

Însă, recomandarea reprodusă mai sus nu oferă răspunsul la următoarele întrebări: 1) care trebuie să fie calificarea în cazul realizării intenției victimei de a restitui mijlocul de transport în schimbul unei remunerații?; 2) care trebuie să fie calificarea în cazul în care făptuitorul obține de la victimă remunerația, însă nu-i restituie acesteia mijlocul de transport?

Considerăm că, în ambele cazuri, sustragerea mijlocului de transport (sub formă de furt, jaf, tilhărie sau escrocherie) formează concursul cu infracțiunea de escrocherie. Precizăm că, în ambele cazuri, mijlocul de transport evoluează ca mijloc de săvîrșire a infracțiunii de escrocherie. În același timp, banii cu titlu de remunerație îndeplinesc rolul de obiect material al infracțiunii de escrocherie.

În cele două cazuri, diferă doar circumstanțele cu privire la care se realizează înșelăciunea: 1) în primul caz, înșelăciunea se referă la persoana făptuitorului: victima este convinsă că făptuitorul dorește s-o ajute, că nu are nici o legătură cu sustragerea anterioară a mijlocului de transport pe care din întâmplare l-a găsit abandonat; 2) în cel de-al doilea caz, înșelăciunea se referă la promisiunile făptuitorului: în momentul asumării angajamentului de restituire a mijlocului de transport, făptuitorul are intenția să obțină de la victimă remunerația, fără a-și îndeplini acel angajament.

Același gen de concurs de infracțiuni îl vom atesta în ipoteza în care făptuitorul restituie victimei mijlocul de transport, solicitînd acesteia acoperirea „cheltuielilor suplimentare” legate de pretinsa revendicare a mijlocului de transport de la infractori, reparare a mijlocului de transport, staționare a mijlocului de transport la o parcare cu plată etc. În această ipoteză, înșelăciunea din cadrul escrocheriei se referă la persoana făptuitorului, care își atribuie calitatea falsă de intermediar, de reprezentant al intereselor victimei în fața celor care anterior au săvîrșit sustragerea.

Așadar, în oricare din situațiile exemplificate mai sus, infracțiunea prevăzută la art.186 187, 188, 190 sau 191 CP RM formează concursul cu infracțiunea prevăzută la art.190 CP RM.

Nu putem fi de acord cu A.A. Șcerbakov, care afirmă că acest concurs de infracțiuni ar trebui suplimentat cu infracțiunea de șantaj.³¹ Or, nici în art.189 CP RM, nici în art.163 din Codul penal al Federației Ruse, printre formele de constrîngere a victimei nu vom găsi amenințarea de a nu restitui victimei bunurile acesteia. Nu poate fi acceptată opinia autorului în cauză de a echivala această formă de constrîngere cu amenințarea de

distrugere sau deteriorare a bunurilor victimei. Nu ne permite regula fixată la alin.(2) art.3 CP RM, care interzice interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

În alt context, este necesar să menționăm că **subiectul infracțiunii**, specificate la art.192¹ CP RM, este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani.

Vârsta minimă a răspunderii penale de 14 ani nu poate fi concepută în raport cu subiectul infracțiunii analizate. În conformitate cu alin.(2) art.21 CP RM, pentru infracțiunea prevăzută la alin.(2) sau (3) art.273 CP RM sînt pasibile de răspundere persoanele care au vârsta între 14 și 16 ani. Reiese că, operînd amendamentele din 18.12.2008, legiuitorul „a uitat” să facă remanierele corespunzătoare în art.21 CP RM, referindu-se la vârsta minimă a subiectului infracțiunii specificate la alin.(2) sau (3) art.192¹ CP RM. Nu facem decît să profităm de această lipsă de atenție a legiuitorului, interpretînd legea penală în favoarea făptuitorului și afirmînd că nu sînt pasibile de răspundere în baza art.192¹ CP RM persoanele care au vârsta între 14 și 16 ani.

Atenționăm că o problemă similară o constituie nereflectarea în art.21 CP RM a abrogării art.195 CP RM și a completării art.186 CP RM cu alin.(4) și (5), a art.187 CP RM cu alin.(4) și (5), a art.188 CP RM cu alin.(4) și (5), a art.189 CP RM cu alin.(5) și (6), a art.190 CP RM cu alin.(4) și (5), a art.191 CP RM cu alin.(4) și (5), precum și a art.192 CP RM cu alin.(3) și (4).

După ce am analizat cele patru elemente constitutive ale infracțiunii de răpire a mijlocului de transport, să ne focalizăm atenția asupra examinării **circumstanțelor agravante** ale acestei fapte infracționale.

Astfel, în primul rînd, la lit.a) alin.(2) art.192¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru **răpirea mijlocului de transport, săvîrșită de două sau mai multe persoane.**

Această circumstanță agravantă este aplicabilă în oricare din următoarele trei ipoteze:

- 1) infracțiunea este săvîrșită de doi sau mai mulți coautori;
- 2) infracțiunea este săvîrșită de o persoană avînd semnele subiectului infracțiunii, împreună cu o persoană care nu are astfel de semne;
- 3) infracțiunea este săvîrșită de o persoană avînd semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu are astfel de semne.

În una din publicațiile anterioare³² au fost prezentate argumentele de rigoare de ce toate cele trei ipoteze consemnate mai sus, și nu doar prima, privesc circumstanța agravantă pe care o analizăm. De aceea, nu le vom repeta.

Cercetării vor fi supuse aspectele mai particulare ale săvîrșirii de două sau mai multe persoane anume a răpirii mijlocului de transport.

În practica judiciară s-a considerat că răpirea mijlocului de transport este săvîrșită de două sau mai multe persoane în următoarele cazuri: *în noaptea de 19 spre 20 aprilie 2008, S.V. și S.S., prin spargerea lacătului, au pătruns în salonul automobilului aparținînd lui R.B. Au tăiat firele electrice, deteriorînd lacătul de pornire a motorului. Însă, acțiunile lor, îndreptate spre răpirea automobilului, nu și-au produs efectul, deoarece au fost reținuți de proprietarul automobilului³³; la 25.02.2005, R.E. și V.O. au răpit automobilul aparținînd lui B.M., parcat în fața blocului locativ nr.90 de pe str. Maria Cebotari, or. Ungheni. La 17.04.2005, cei doi au răpit automobilul aparținînd lui B.I., parcat în fața blocului locativ nr.66 de pe str. Romană, or. Ungheni. La 15.05.2005, R.E. și V.O. au răpit automobilul aparținînd lui B.A., parcat în fața blocului locativ nr.10 de pe str. Decebal, or. Ungheni³⁴; la 19.09.2005, T.I., prin înțelegere prealabilă cu B.M., prin pătrundere, au răpit automobilul care aparținea lui V.A.³⁵; la 23.05.2006, în jurul orei 24.00, S.A. și M.I. au pătruns pe teritoriul îngrădit și păzit al S.R.L. „I.E.” din mun. Chișinău. Urmărind scopul răpirii mijlocului de transport, prin forțarea geamului de la ușa stîngă, cei doi au pătruns în microbuzul care aparținea lui V.B. L-au împins după poartă, dar, din cauze independente de voința lor, nu au putut porni motorul. De aceea, au părăsit locul comiterii infracțiunii.³⁶*

Din aceste exemple se desprinde că lipsa sau prezența înțelegerii prealabile dintre făptuitori nu poate influența calificarea celor săvîrșite în baza lit.a) alin.(2) art.192¹ CP RM, dar poate fi luată în considerație la individualizarea pedepsei.

De asemenea, reținem că făptuitorii pot realiza simultan și integral latura obiectivă a răpirii mijlocului de transport. Dar, la fel de posibil este ca făptuitorii să o realizeze succesiv și parțial (de exemplu, unul dintre făptuitori să aplice față de victimă violența sau amenințarea cu violența, pentru ca, la următoarea etapă, celălalt făptuitor să poată săvîrși răpirea propriu-zisă a mijlocului de transport).

Infracțiunea prevăzută la lit.a) alin.(2) art.192¹ CP RM poate fi săvîrșită cu sau fără repartizarea rolurilor între făptuitori. În această ordine de idei, este justă explicația de la pct.24 al Hotărîrii Plenumului Judecătorei Supreme a Federației Ruse nr.25 din 9.12.2008, potrivit căreia circumstanța agravantă, pe care o analizăm, se aplică în raport cu toți făptuitorii, indiferent cine dintre ei a condus mijlocul de transport răpit.

În fine, ne raliem poziției lui A.I. Korobeev, în conformitate cu care pasagerii, care se află în mijlocul de transport răpit, nu pot fi raportați la persoanele care săvîrșesc răpirea mijlocului de transport.³⁷ Mai mult, deoarece de cele mai dese ori astfel de pasageri sînt supuși constrîngerii, trebuie să-i considerăm victime ale

infracțiunii specificate la art.164 CP RM. Anume ale infracțiunii prevăzute la art.164 CP RM, nu ale infracțiunii specificate la art.166 CP RM. Din acest punct de vedere, nu pare a fi exactă soluția de calificare din următoarea speță: C.L. a fost condamnat în baza lit.f) alin.(2) art.166 și lit.c) alin.(2) art.273 CP RM. În fapt, în luna august 2005 (data exactă nu a fost stabilită), aproximativ la ora 24.00, aflându-se pe str. Lenin, satul Copceac, raionul Ciadîr-Lunga, C.L. a săvârșit un atac asupra lui T.Gh., care se afla lângă automobilul său. C.L. l-a doborât la pământ și, amenințându-l cu un cuțit, a impus victima să intre în portbagajul automobilului, unde l-a închis. Așezându-se la volanul automobilului, s-a îndreptat spre satul Musait, raionul Taraclia, privindu-l ilegal de libertate pe T.Gh. timp de 3 ore. Apoi a adus victima în salonul automobilului și a continuat să-l rețină timp de aproximativ 24 de ore, adică pînă cînd victima a reușit să fugă.³⁸ La calificare, s-a scăpat din vedere că, odată cu mijlocul de transport, făptuitorul a deplasat și victima. Iar deplasarea victimei este tocmai acea principală diferență specifică, care particularizează infracțiunea specificată la art.164 CP RM, în raport cu infracțiunea prevăzută la art.166 CP RM.

În altă privință, dacă răpirea mijlocului de transport, săvârșită de două sau mai multe persoane, presupune atragerea unui minor la activitatea criminală sau instigarea acestuia să săvârșească răpirea mijlocului de transport, atunci prevederea de la lit.a) alin.(2) art.192¹ CP RM trebuie aplicată alături de prevederea de la art.208 CP RM. Din acest punct de vedere, considerăm întemeiată soluția de calificare din următoarea speță: S.V. a fost condamnat în baza art.27, lit.b) alin.(2) art.273 și alin.(1) art.208 CP RM. În fapt, la 04.03.2007, aproximativ la ora 01.00, S.V. și minorul P.A., ambii în stare de ebrietate și urmărind scopul de a răpi mijlocul de transport, s-au apropiat de automobilul ce aparținea lui M.V. Acesta era parcat fără supraveghere în fața centrului comercial „Elat”, situat în mun. Chișinău, str. Decebal 99. Astfel, mai întîi S.V., forțînd geamul, l-a deschis, a pătruns în salonul automobilului și a încercat să pornească motorul. Apoi P.A., la îndemnul lui S.V., care, în virtutea circumstanțelor cazului, putea și era obligat să prevadă faptul că P.A. este minor, de asemenea, a încercat să pornească motorul acestui automobil. Însă, cei doi au fost reținuți de către proprietarul automobilului.³⁹

Privitor la ipoteza analizată, susținem că nu se atestă concurența dintre o parte și un întreg între art.208 și lit.a) alin.(2) art.192¹ CP RM. Se atestă concursul între infracțiunile corespunzătoare. Aceasta deoarece atragerea unui minor la activitatea criminală sau instigarea acestuia la răpirea mijlocului de transport nu poate fi privită ca parte a săvîrșirii răpirii mijlocului de transport de două sau mai multe persoane. Or, mai întîi, minorul este atras la activitatea criminală sau instigat să

săvîrșească răpirea mijlocului de transport. După care, împreună cu minorul sau prin intermediul acestuia, este săvîrșită răpirea mijlocului de transport. Așadar, ne-am putut convinge că cele două infracțiuni care formează concurs sînt distincte și neconcomitente.

O altă circumstanță agravantă a răpirii mijlocului de transport este cea prevăzută la lit.b) alin.(2) art.192¹ CP RM. Conform acestei prevederi legale, răspunderea pentru infracțiunea în cauză se agravează, dacă **răpirea mijlocului de transport este însoțită de violența nepericuloasă pentru viață sau sănătatea victimei sau de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe.** Prin „violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea victimei” vom înțelege fie cauzarea intenționată a leziunii corporale care nu a avut drept urmare nici dereglarea sănătății, nici pierderea capacității de muncă, fie aplicarea intenționată a loviturilor sau săvîrșirea altor acțiuni violente care au cauzat o durere fizică, dacă acestea nu au creat pericol pentru viața sau sănătatea victimei.

La ipoteza analizată se referă următoarea speță: B.V. a fost condamnat în baza lit.c) alin.(2) art.273 CP RM. În fapt, la 22.11.2007, aproximativ la ora 04.00, aflându-se în stare de ebrietate în or. Durlești, mun. Chișinău, în scopul de a răpi mijlocul de transport, prin aplicarea violenței nepericuloase pentru viața și sănătatea persoanei, amenințându-l cu aplicarea violenței, B.V. l-a scos cu forța, apucîndu-l de haină, pe M.N. din automobilul care îi aparținea acestuia. Ulterior, s-a deplasat cu acest automobil într-o direcție necunoscută. După puțin timp, la intersecția străzilor Cartuș și Dîmo, or. Durlești, mun. Chișinău, a abandonat automobilul.⁴⁰

În cadrul infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.192¹ CP RM violența și amenințarea, nominalizate mai sus, îndeplinesc rolul de modalități ale acțiunii adiacente. Nici violența, nici amenințarea nu constituie un scop în sine. De aceea, este obligatoriu să fie aplicate anume în scopul răpirii mijlocului de transport. Din aceste considerente, calificarea se va face în baza art.27 și lit.b) alin.(2) art.192¹ CP RM, în cazul în care violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea victimei, fie amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe este îndreptată nemijlocit spre răpirea mijlocului de transport, însă, din cauze independente de voința făptuitorului, nu și-a produs efectul.

În altă privință, la lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM se stabilește răspunderea agravată pentru **răpirea mijlocului de transport, săvîrșită prin pătrundere în garaj, în alte încăperi sau spații îngradite ori păzite.**

În practica judiciară această circumstanță agravantă a fost reținută în următoarele cazuri: la 16.04.2008, aproximativ la ora 17.00, P.V. a răpit automobilul aparținînd lui D.I. de pe teritoriul garajului în care activa făptuitorul,

garaj în care automobilul a fost adus pentru reparație. Deplasându-se spre una din stațiile de prestare a serviciilor auto de pe șoseaua Balcani, mun. Chișinău, P.V. nu s-a isprăvit cu conducerea automobilului și s-a izbit de un copac, deteriorând automobilul⁴¹; la 18.02.2008, G.D., lucrând în calitate de maistru la un autoservice, situat pe str. Sarmizegetusa, mun. Chișinău, urmărind scopul răpirii mijlocului de transport, aflându-se pe teritoriul autoservice-ului nominalizat, care era îngădit și păzit, a răpit automobilul care aparținea lui C.I. Cu automobilul răpit a părăsit locul comiterii infracțiunii.⁴²

Considerăm că, în ambele cazuri, făptuitorilor le-a fost reținută, neîntemeiat, circumstanța agravantă analizată. Argumentele sînt două la număr: 1) pătrunderea nu a avut un caracter ilegal, ambii făptuitori îndeplinindu-și obligațiile de muncă în spațiile respective. Or, ilegalitatea pătrunderii presupune că „făptuitorul nu trebuie să posede dreptul de apariție în genere sau în anumite momente ..., atunci cînd el se află totuși acolo, în pofida interdicției sau fără știrea și consimțămîntul persoanelor abilitate, fie pe calea înșelării acestora”⁴³. Că pătrunderea este o intrare ilegală se accentuează și în pct.29 al Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.23 din 28.06.2004. Esența ilegală a pătrunderii nu poate suferi schimbări, indiferent dacă aceasta privește sustragerea sau răpirea mijlocului de transport; 2) legiuitorul a înțeles să agraveze, la lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM, răspunderea nu pentru răpirea mijlocului de transport din garaj, din alte încăperi sau spații îngădite ori păzite. Răspunderea este agravată pentru răpirea mijlocului de transport săvîrșită prin pătrundere în asemenea încăperi sau spații. Altfel spus, legiuitorul a pus accentul pe metoda de săvîrșire a infracțiunii, nu pe locul săvîrșirii infracțiunii. Iată de ce, nu se va aplica circumstanța agravantă examinată în cazurile în care intenția de răpire a mijlocului de transport apare la făptuitor după ce acesta a intrat în încăperile sau în spațiile respective. Instanța de judecată nu a examinat această circumstanță de o semnificație majoră.

În mod regretabil, în următorul caz din practica judiciară nu este clar cînd a apărut la făptuitor intenția de a răpi mijlocul de transport – înainte de a intra sau după ce el a intrat în încăperile sau spațiile îngădite ori păzite: B.G. a fost condamnat în baza lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, la 29.08.2006, aproximativ la ora 10.00, împreună și prin înțelegere prealabilă cu o altă persoană, rămasă neidentificată, avînd acces liber în gospodăria lui E.R. din satul Merești, raionul Hîncești, a răpit automobilul lui M.G., care se afla în vizită la acesta. Deplasându-se cu el, B.G. a săvîrșit accident rutier.⁴⁴ Or, tocmai pentru că B.G. avea acces liber în gospodăria lui E.R., era deosebit de important să se precizeze momentul de apariție la el a intenției de a răpi mijlocul de transport, în raport cu momentul în care a intrat în gospodăria

acestuia. Este foarte posibil că numai după ce B.G. a intrat în gospodăria lui E.R. și a remarcat acolo prezența automobilului ce aparținea lui M.G. la el a apărut intenția de a răpi acest mijloc de transport. Într-o astfel de ipoteză, nu sînt temeuri de a agrava răspunderea în baza lit.a) alin.(3) art.273 (lit.c) alin.(2) art.192¹) CP RM. În lipsa altor circumstanțe agravante, răspunderea ar fi trebuit aplicată conform alin.(1) art.273 (alin.(1) art. 192¹) CP RM.

Nu este obligatoriu ca pătrunderea să implice escaladarea sau efracția. Pătrunderea poate fi realizată și prin acces liber. Dar, și în acest caz pătrunderea trebuie să aibă, bineînțeles, un caracter ilegal. Acest aspect ni-l ilustrează următoarea speță: P.G. a fost pus sub învinuire în baza lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. La 07.04.2007, aproximativ la ora 04.00, în scopul de a răpi mijlocul de transport, prin acces liber a pătruns într-un garaj amplasat pe str. Milescu Spătarul, mun. Chișinău. Acolo a intrat în salonul automobilului ce aparținea lui S.I., după care, pornind motorul cu ajutorul cheilor ce se aflau în automobil, a părăsit locul comiterii infracțiunii.⁴⁵

În alt context, considerăm că noțiunea „alte încăperi sau spații îngădite ori păzite” trebuie interpretată asemănător cu modul de interpretare a noțiunii „alt loc pentru depozitare” (noțiune utilizată la lit.c) alin.(2) art.186, lit. d) alin.(2) art.187 și la lit.d) alin.(2) art.188 CP RM). În acest sens, prin „alte încăperi sau spații îngădite ori păzite” vom înțelege încăperile sau sectoarele de teritoriu, care sînt destinate, adaptate sau special utilizate pentru staționarea mijlocului de transport și care sînt înzestrate în acest scop cu anumite accesorii ce împiedică pătrunderea în ele (mecanisme de zăvorîre, gard, îngăditură etc.), sau sînt asigurate cu pază (paznici, mecanisme de semnalizare, ciini de pază, camere video sau senzori de supraveghere etc.), pentru a împiedica accesul la mijlocul de transport. În acest context, este justă reținerea la calificare a agravantei analizate în următoarea speță: K.S. a fost condamnat în baza art.15 alin.(6) art.182 CP RM din 1961. În fapt, la 01.05.1998, aproximativ la ora 21.40, fiind în stare de ebrietate alcoolică, K.S. a pătruns în parcare auto situată în apropiere de piața „Roada Glii” de pe bd. Mircea cel Bătrîn 25, mun. Chișinău. Prin aceasta, a încercat să săvîrșească răpirea unui automobil de model Moskvici 2140.⁴⁶

Nu pot fi considerate încăperi îngădite ori păzite husele auto, prelatele sau alte asemenea învelitoare pentru mijlocul de transport. Aceasta pentru că nu au calitățile unui edificiu, ale unei construcții, iar menirea lor se exprimă doar în protejarea mijlocului de transport de praf, umezeală, grindină etc. Nu în staționarea mijlocului de transport.

Nu întîmplător am accentuat mai sus că prin „alte încăperi sau spații îngădite ori păzite” vom înțelege încăperile sau sectoarele de teritoriu care sînt, înainte

de toate, destinate, adaptate sau special utilizate pentru staționarea mijlocului de transport. Din aceste considerente, întreaga curte a casei, ca și întregul teritoriu al unei întreprinderi, instituții sau organizații, nu poate fi considerat spațiu îngădit ori păzit în sensul prevederii de la lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM. Or, menirea curții unei case sau a teritoriului unei întreprinderi, instituții sau organizații nu poate fi considerată staționarea mijloacelor de transport. Doar anumitor segmente din asemenea locații le poate fi rezervată o atare menire.

Această precizare este extrem de importantă în vederea înțelegerii corecte a momentului începerii săvârșirii infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM, dar și a liniei de demarcație dintre pregătirea și tentativa la această infracțiune. Din acest punct de vedere, nu putem fi de acord cu reținerea la calificare a agravantei examinate în următoarele spețe: *D.G. a fost condamnat în baza lit.d) alin.(2) art.273 CP RM. În fapt, la 08.06.2008, aproximativ la ora 21.00, aflându-se în satul Parcovă, raionul Edineț, a intrat în ograda gospodăriei lui V.J., de unde a răpit automobilul acestuia, cu care, deplasându-se pînă la marginea satului, a deraiat într-un șanț⁴⁷*; *O.N. și Ș.V. au fost condamnați în baza lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, la 23.05.2006, în jurul orei 00.30, cei doi au pătruns în curtea gospodăriei lui P.A., amplasată pe str. Mihai Eminescu din localitatea Biruința, raionul Singerei, de unde au răpit automobilul acestuia⁴⁸*; *B.G. a fost condamnat în baza lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, la 14.10.2003, aproximativ la ora 10.00, aflându-se în stare de ebrietate în satul Suvorovca, raionul Fălești, B.G. a pătruns pe ascuns în ograda lui C.A., de unde a răpit automobilul ce aparținea lui C.V. Cu acesta s-a deplasat în satul Țambula, raionul Singerei, iar după masă l-a adus înapoi⁴⁹*; *la 27.04.2006, aproximativ la ora 23.30, C.A., prin înțelegere prealabilă cu R.I., N.D. și alte persoane rămase neidentificate, au pătruns în gospodăria lui M.V. din or. Orhei, str. Ion Neculce, de unde, pe ascuns, au răpit automobilul care aparținea lui A.V.⁵⁰*; *R.P. a fost condamnat în baza lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, la 03.08.2004, R.P., împreună cu o altă persoană rămasă neidentificată, au pătruns în curtea unei case de pe str. Buiucani, com. Dumbrava, mun. Chișinău, de unde au răpit un microbuz, pe care ulterior l-au deteriorat într-un accident⁵¹*; *la 29.12.2004, aproximativ la ora 02.00, urmărind scopul răpirii mijlocului de transport, S.I. a pătruns în gospodăria lui F.A. din satul Nicoreni, raionul Drochia. Apoi, de lângă sarai, a răpit motocicleta de model „Minsk”⁵²*.

În toate aceste cazuri (care, trebuie să recunoaștem, sînt îngrijorător de multe), din lipsă de informații suficiente, putem doar să presupunem dacă pătrunderea a fost făcută în spații îngădite ori păzite în sensul prevederii de la lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM ori în spații care nu sînt menite pentru staționarea mijloacelor de transport.

Dacă aceste îndoieli sînt de neînlăturat, în virtutea principiului *in dubio pro reo*, vom fi nevoiți să atestăm lipsa de temeiuri suficiente pentru agravarea răspunderii potrivit lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM.

O formulare vagă, susceptibilă de interpretări, este utilizată în următoarea speță: *A.V. a fost condamnat în baza lit.a) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, la 10.03.2006, aproximativ la ora 02.00, împreună cu S.V., prin înțelegere prealabilă, au pătruns pe teritoriul îngădit al gospodăriei lui C.M. din satul Braicău, raionul Dondușeni, de unde au răpit automobilul aparținînd victimei⁵³*. Din lipsă de claritate în descrierea faptei, rămîne să presupunem doar dacă sintagma „teritoriul îngădit al gospodăriei” se referă la gospodăria lui C.M. în întregime sau numai la acel segment al gospodăriei acestuia destinat pentru staționarea mijloacelor de transport.

Încheiem analiza infracțiunii de răpire a mijlocului de transport cu examinarea circumstanței agravante de la alin.(3) art.192¹ CP RM. Avem în vedere ipoteza cînd **răpirea mijlocului de transport este însoțită de violența periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei sau de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe**.

Considerăm că, în sensul alin.(3) art.192¹ CP RM, prin „violență periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei” trebuie de înțeles violența soldată cu vătămarea ușoară sau medie a integrității corporale sau a sănătății, ori care, deși nu a cauzat asemenea urmări, comportă la momentul aplicării sale, datorită metodei de operare, un pericol real pentru viața sau sănătatea victimei.

Atragem atenția asupra ultimei părți a acestei definiții: violența periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei se atestă, inclusiv, în cazul în care, deși nu s-a cauzat vătămarea ușoară sau medie a integrității corporale sau a sănătății, totuși violența dată comportă, la momentul aplicării sale, datorită metodei de operare, un pericol real pentru viața sau sănătatea victimei. Ca exemplu în acest sens poate fi adusă următoarea speță: *M.I. și L.V. au fost condamnați în baza art.15 alin.(5) art.182 CP RM din 1961. În fapt, M.I. și L.V., înțelegîndu-se în prealabil, la 02.01.1999, aproximativ la ora 21.00, însoțindu-și acțiunile cu violență periculoasă pentru viață și sănătate, au urmărit răpirea mijlocului de transport aparținînd lui I.M. Astfel, cei doi au atacat victima care se afla în automobilul său, pe str. Dragoș Vodă, or. Călărași. L-au lovit cu pumnii în cap și cu cuțitul în gît. Însă, nu și-au dus intenția pînă la capăt din motive independente de voința lor, deoarece I.M. avea la gît un fular, care l-a protejat de lovitura cuțitului. Totodată, el a opus rezistență, a chemat în ajutor și ambii făptuitori au fugit⁵⁴*. Așadar, nu este neapărat să se aducă efectiv atingere sănătății persoanei, pentru a putea fi aplicată răspunderea în baza alin.(3) art.192¹ CP RM. Or, respectiva atingere se poate realiza chiar potențial. Accentuăm că, în speța exemplificată mai sus, s-a reținut la calificare tentativa

la răpirea mijlocului de transport nu pentru că nu s-a realizat efectiv atingerea sănătății persoanei. În realitate, s-a considerat că fapta și-a întrerupt executarea la etapa de tentativă, întrucât făptuitorii nu au izbutit să realizeze răpirea mijlocului de transport.

În alt plan, comparând sancțiunile de la art.151 și art.192¹ CP RM, ne putem da seama că vătămarea intenționată gravă nu intră sub incidența prevederii de la alin.(3) art.192¹ CP RM. Iată de ce, dacă răpirea mijlocului de transport este însoțită de vătămarea intenționată gravă, calificarea se va face în baza art.151 și art.192¹ (cu excepția alin.(3)) CP RM. Consemnăm această excepție, pentru a nu se admite reținerea de două ori la calificare a aceleiași acțiuni de violență. Sub acest aspect, nu putem fi de acord cu soluția de calificare din cazul următor: *G.V. și P.A. au fost condamnați în baza alin.(4) art.151 și lit.b) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, la 25.03.2004, aproximativ la ora 23.00, prin înțelegere prealabilă, în scopul răpirii mijlocului de transport, aflându-se în or. Singera, mun. Chișinău, l-au atacat pe taximetristul A.V. Aplicând violența periculoasă pentru viață și sănătate, i-au provocat vătămare gravă periculoasă pentru viață, care a dus la decesul victimei. După care, cu automobilul răpit, au plecat de la locul infracțiunii la discotecă în satul Vărătic.*⁵⁵

La calificare, s-a admis reținerea de două ori a aceleiași acțiuni de violență în următoarea speță: *G.I. a fost condamnat în baza lit.h) alin.(3) art.145 și lit.b) alin.(3) art.273 CP RM. În fapt, în noaptea de 28.05.2008, aflându-se, în stare de ebrietate alcoolică, la gunoștea de la marginea com. Băcioi, mun. Chișinău, în urma unei certe spontan apărute, G.I. l-a atacat pe S.E. În continuare, i-a aplicat lovituri cu picioarele și pumnii. După ce victima a căzut, i-a aplicat cu un cuțit unsprezece lovituri în regiunea toracelui, abdomenului și a gâtului, în urma cărora S.E. a decedat pe loc. Ulterior, G.I. a urcat la volanul automobilului aparținând victimei. În timpul deplasării, a fost surprins la 28.05.2008, aproximativ la ora 11.00, pe str. Independenței, com. Băcioi, mun. Chișinău, de către colaboratorii poliției. Aceștia au încercat să-l oprească, însă G.I. a ignorat cerințele colaboratorilor de poliție, continuând deplasarea. În rezultat, automobilul a părăsit carosabilul, fiind deteriorat.*⁵⁶ Considerăm că, în cazul dat, calificarea trebuia să se facă în baza lit.h) alin.(3) art.145 și alin.(1) art.273 CP RM. Violența asupra lui S.E. a fost aplicată o singură dată, în cadrul infracțiunii de omor. În mod firesc, în cadrul infracțiunii de răpire a mijlocului de transport, nu avea cum să mai fie aplicată violența: victima decedase. Din aceste considerente, se prezintă ca lipsită de justețe reținerea la calificare a agravantei specificate la lit.b) alin.(3) art.273 CP RM.

În alt context, în cazul amenințării cu violența periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei, în sensul prevederii de la alin.(3) art.192¹ CP RM, se are în vedere amenințarea cu vătămarea gravă, dar și amenințarea cu

omor. În acest caz, nu va fi necesară calificarea suplimentară în baza art.155 CP RM.

* * *

Făcînd o sinteză a celor menționate mai sus, propunem următorul *Proiect* de hotărîre explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție:

Proiect

HOTĂRÎREA
Plenului Curții Supreme de Justiție a
Republicii Moldova cu privire la practica judiciară
în cauzele penale referitoare la
răpirea mijlocului de transport (art.192¹ CP RM)

Examînd practica judiciară în cauzele referitoare la răpirea mijlocului de transport, în vederea asigurării aplicării corecte și uniforme de către toate instanțele judecătorești a prevederilor art.192¹ CP RM, în baza lit. e) art.2, lit.c) art.16 din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție, Plenul

Hotărăște

A explica următoarele:

1. Răpirea mijlocului de transport este o acțiune care presupune succesiunea a două acte: 1) deposedarea, adică scoaterea mijlocului de transport din posesia victimei; 2) imposedarea, adică trecerea mijlocului de transport în posesia și folosința făptuitorului. Dacă deposedarea nu este urmată de imposedare, cele săvîrșite urmează a fi calificate în baza art.27 și 192¹ CP RM.

Răpirea mijlocului de transport poate fi săvîrșită pe ascuns sau deschis, ori pe calea înșelăciunii sau abuzului de încredere.

2. Prin „mijloc de transport” se înțelege toate tipurile de automobile, tractoare și alte tipuri de mașini autopropulsate, tramvaiele și autobuzele, precum și motocicletele și alte mijloace de transport mecanice. Prin „alte tipuri de mașini autopropulsate” se înțelege mașinile care circulă ocazional pe drumurile publice, fiind destinate unor lucrări de construcție, agricole, silvice, miniere sau de alt gen (de exemplu, excavatoare, buldozere, autogredere, autoscrepere, combine de recoltare etc.). Prin „alte mijloace de transport mecanice” se înțelege orice mecanism dotat cu motor cu ardere internă sau electric, care este subiect al regulilor de securitate a circulației rutiere și exploatare a mijloacelor de transport. Capacitatea cilindrică a motorului cu ardere internă trebuie să depășească 50 cm³. Puterea motorului, atît a celui cu ardere internă, cît și a motorului electric, trebuie să depășească 4 kW. Viteza constructivă a respectivului mecanism trebuie să depășească 45 km/h.*

* Explicațiile cu privire la mijloacele de transport, utilizate cu motor electric, pot fi utilizate pentru interpretare oficială numai cu condiția că explicații similare vor completa Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.20 din 8.07.1999.

3. Nu poate constitui obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.192¹ mopedul, scuterul, ciclomotorul, bicicleta cu motor și alte asemenea vehicule care nu îndeplinesc măcar una din condițiile specificate mai sus. Pentru răpirea unor astfel de vehicule, nu poate fi aplicată nici răspunderea penală, nici cea contravențională.

4. Nu oricare luare neautorizată a mijlocului de transport implică tragerea la răspundere conform art.192¹ CP RM. Pentru aplicarea acestei norme, este necesar ca mijlocul de transport să fie străin pentru făptuitor. Mijlocul de transport este străin făptuitorului, iar răpirea are un caracter ilegal, dacă mijlocul de transport nu aparține făptuitorului (sau, eventual, membrilor familiei acestuia), nu i-a fost încredințat acestuia în legătură cu munca prestată, nu-i revine ca unuia dintre titularii proprietății comune etc. Nerespectarea modului de folosire a mijlocului de transport, având statut de bun comun, constituie temeiul de aplicare a art.192¹ CP RM.

Totodată, nu se aplică art.192¹ CP RM în cazul în care făptuitorului îi era permis să se folosească de mijlocul de transport fără acordul proprietarului sau al celorlalți coproprietari. În acest caz, folosirea mijlocului de transport poate atrage răspunderea pentru samavolnicie, în baza art.352 CP RM sau a art.335 din Codul contravențional. Aceasta însă doar cu condiția disputării, contestării acțiunilor făptuitorului din partea aceluiași proprietar sau acelor coproprietari.

Doar răspunderea disciplinară poate fi aplicată pentru folosirea neautorizată, în interes personal, a mijlocului de transport încredințat făptuitorului în legătură cu munca prestată. Pe de altă parte, se aplică răspunderea în baza art.192¹ CP RM în privința făptuitorului care are numai acces la mijlocul de transport, fără ca acesta să-i fi fost încredințat în legătură cu munca prestată.

5. Fapta va fi calificată în baza art.192¹ CP RM chiar și în cazul în care mijlocul de transport a fost răpit de la un posesor nelegitim, de exemplu de la persoana care a răpit sau a sustras anterior acel mijloc de transport.

Dacă victima răpirii mijlocului de transport sau o altă persoană, care acționează în interesul victimei, revendică pe căi ilegale mijlocul de transport aflat în posesia nelegitimă a făptuitorului, va lipsi temeiul aplicării art.192¹ CP RM. Însă, nu se exclude răspunderea pentru alte fapte (de exemplu, pentru samavolnicie).

6. Infracțiunea de răpire a mijlocului de transport se consideră consumată din momentul deplasării și, ca efect, al schimbării localizării mijlocului de transport. Pentru calificare, nu contează procedul prin care se realizează deplasarea mijlocului de transport: deplasarea cu mijlocul de transport având motorul în funcțiune; deplasarea mijlocului de transport cu ajutorul unui evacuator auto sau elicopter; transportarea într-un alt mijloc de transport; remorcarea; împingerea manuală etc.

Pentru a considera consumată infracțiunea prevăzută la art.191¹ CP RM, nu are importanță distanța la care a fost deplasat mijlocul de transport. Această circumstanță poate conta numai sub aspectul individualizării pedepsei.

În cazul în care răpirea mijlocului de transport este săvârșită într-un garaj, în altă încăpere sau alt spațiu îngrădit sau păzit, infracțiunea trebuie considerată consumată din momentul ieșirii complete a mijlocului de transport din acea încăpere sau acel spațiu. Dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, activitatea infracțională se întrerupe în momentul părăsirii acelei încăperi sau aceluiași spațiu, cele săvârșite se califică în baza art.27 și 192¹ CP RM.

7. Răpirea a mijlocului de transport trebuie considerată și forțarea victimei să conducă mijlocul de transport sub influența constrîngerii exercitate de făptuitor. În acest caz, răpirea mijlocului de transport trebuie considerată consumată din momentul începerii constrîngerii victimei (marcate, de exemplu, prin modificarea de către făptuitor a itinerarului inițial). Totodată, în cazul dat, răspunderea urmează a fi aplicată nu doar în baza art.192¹ CP RM, dar și în baza art.164 CP RM.

8. Ca tentativă la răpirea mijlocului de transport trebuie calificate acțiunile celui care încearcă să spargă lacătul mijlocului de transport, să neutralizeze sistemul de alarmă al mijlocului de transport, să pornească motorul în vederea deplasării mijlocului de transport etc. dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, nu s-a izbutit să se realizeze răpirea mijlocului de transport.

Tentativa la infracțiunea prevăzută la art.192¹ CP RM presupune că acțiunile făptuitorului sînt îndreptate nemijlocit spre săvîrșirea răpirii mijlocului de transport, că sînt întreprinse tocmai în scopul răpirii mijlocului de transport. Dacă pătrunderea în mijlocul de transport urmărește alte scopuri, se va aplica, după caz, fie art.287 CP RM sau art.354 al Codului contravențional, fie art.179 și/sau 177 CP RM, fie art.27 și lit.c) alin.(2) art.186 CP RM, lit.d) alin.(2) art.187 sau lit.d) alin.(2) art.188 CP RM etc.

Nu poate fi aplicată răspunderea în cazul în care operează una din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei (de exemplu, cînd, în prezența stării de extremă necesitate, făptuitorul pătrunde în mijlocul de transport, chiar urmărind scopul de a se deplasa cu el, pentru a salva viața, sănătatea, libertatea fizică etc., dacă pericolul iminent nu poate fi înlăturat altfel).

9. Lipsa scopului de însușire (sustragere) este esențială în vederea aplicării art.192¹ CP RM. Aceasta presupune că făptuitorul urmărește să-și treacă mijlocul de transport în posesie pentru o perioadă nesemnificativă de timp sau pentru un timp strict determinat, nu să-și treacă mijlocul de transport în stăpînire definitivă, nu

să exercite în privința mijlocului de transport toate prerogativele pe care le poate avea un proprietar (inclusiv prerogativa de dispunere). În cazul răpirii mijlocului de transport, făptuitorul are posibilitatea reală de a-l pose-da, folosi și de a dispune de el. Totuși, la prerogativa de dispunere, făptuitorul renunță.

10. Se va aplica, după caz, art.186, 187, 188, 190 sau 191 CP RM în cazul în care făptuitorul urmărește scopul de însușire (sustragere) a mijlocului de transport. Prezența scopului de însușire (sustragere) o demonstrează următoarele circumstanțe: vânzarea – integrală sau piesă cu piesă – a mijlocului de transport unor terțe persoane; falsificarea elementelor de identificare, a numărului de înmatriculare, a certificatului de înmatriculare sau a altor documente de rigoare vizînd mijlocul de transport; modificarea aspectului mijlocului de transport (de exemplu, vopsirea într-o altă culoare a mijlocului de transport, înlocuirea oglinzilor retrovizoare, a anvelopelor, a scaunelor etc.); descompletarea mijlocului de transport; ascunderea meticuloasă a mijlocului de transport etc.

În cele mai frecvente cazuri, nu una, dar mai multe circumstanțe din cele aduse ca exemple sînt necesare în vederea probării sigure a prezenței scopului de însușire (sustragere). Insuficiența sau lipsa unor astfel de circumstanțe demonstrează lipsa scopului de însușire (sustragere), deci denotă aplicabilitatea art.192¹ CP RM.

Nu oricare abandonare a mijlocului de transport trebuie interpretată în sensul aplicării art.192¹ CP RM. Este foarte posibil că făptuitorul a urmărit scopul de însușire (sustragere) a mijlocului de transport. Și doar constrîns de anumite împrejurări (de exemplu, producerea unui accident în timpul deplasării, a unei pene datorate defecțiunii mijlocului de transport sau terminării combustibilului în rezervor etc.), nu de bunăvoie, decide să abandoneze mijlocul de transport. În astfel de cazuri, răspunderea se va aplica în baza normelor privind sustragerile, cu sau fără referire la art.27 CP RM.

11. Dacă scopul făptuitorului constă în a însuși (sustrage) părți ale mijlocului de transport, se va aplica răspunderea numai pentru sustragerea acestora. Nu va fi necesară calificarea suplimentară în baza art.192¹ CP RM, chiar dacă făptuitorul se va deplasa cu respectivul mijloc de transport.

Totodată, în cazul în care se sustrag bunuri care se află în mijlocul de transport, dar nu reprezintă părți ale acestuia, infracțiunea de răpire a mijlocului de transport (în ipoteza deplasării acestuia) formează concursul cu sustragerea acelor bunuri.

12. Dacă, în contextul executării aceleiași intenții infracționale, scopul de folosință temporară se transformă în scop de însușire (sustragere), atunci cele săvîrșite re-

prezintă sustragerea mijlocului de transport. Nu este necesară calificarea suplimentară în baza art.192¹ CP RM.

13. Cele săvîrșite reprezintă concursul dintre infracțiunea prevăzută la art.186, 187, 188, 190 sau 191 CP RM și infracțiunea prevăzută la art.190 CP RM, în oricare din următoarele trei ipoteze: 1) făptuitorul restituie victimei mijlocul de transport, pe care i l-a luat anterior, în schimbul unei remunerații; 2) făptuitorul restituie victimei mijlocul de transport, pe care i l-a luat anterior, solicitînd acoperirea „cheltuielilor suplimentare” legate de pretinsa revendicare a mijlocului de transport de la infractori, reparare a mijlocului de transport, staționare a mijlocului de transport la o parcare cu plată etc.; 3) făptuitorul obține de la victimă remunerația, însă nu-i restituie acesteia mijlocul de transport.

În toate cele trei ipoteze, nu este necesară aplicarea art.189 CP RM.

14. Dacă mijlocul de transport este distrus sau deteriorat la locul aflării sale, fără a fi deplasat, se aplică art.197 CP RM sau art.104 al Codului contravențional. În cazul în care distrugerea sau deteriorarea intenționată a mijlocului de transport succede răpirii acestuia, răspunderea în baza art.192¹ CP RM se aplică alături de răspunderea în baza art.197 CP RM sau art.104 al Codului contravențional. În acest caz, este obligatoriu să se probeze că intenția de distrugere sau deteriorare a mijlocului de transport a apărut ulterior săvîrșirii luării mijlocului de transport, nefiind legată de intenția de luare a mijlocului de transport.

În caz contrar, dacă intenția de distrugere sau deteriorare a mijlocului de transport este manifestată în paralel cu intenția de luare a mijlocului de transport, atunci răspunderea în baza art.186, 187, 188, 190 sau 191 CP RM se aplică alături de răspunderea în baza art.197 CP RM sau art.104 al Codului contravențional.

15. În cazul în care cel care răpește mijlocului de transport încalcă regulile de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, provocînd urmări de relevanță penală (vătămare medie sau gravă, decesul unei sau al mai multor persoane), răspunderea se va aplica în baza art.192¹ și 264 CP RM.

16. Răspunderea în baza lit.a) alin.(2) art.192¹ CP RM se aplică în următoarele ipoteze: 1) infracțiunea este săvîrșită de doi sau de mai mulți coautori; 2) infracțiunea este săvîrșită de o persoană avînd semnele subiectului infracțiunii, împreună cu o persoană care nu are astfel de semne; 3) infracțiunea este săvîrșită de o persoană avînd semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu are astfel de semne.

Lipsa sau prezența înțelegerii prealabile dintre făptuitori poate fi luată în considerație la individualizarea pedepsei.

Răspunderea în baza lit.a) alin.(2) art.192¹ CP RM se aplică față de toți făptuitorii, indiferent cine dintre ei a condus mijlocul de transport răpît.

17. În sensul prevederii de la lit.b) alin.(2) art.192¹ CP RM, prin „violență nepericuloasă pentru viața sau sănătatea victimei” se înțelege fie cauzarea intenționată a leziunii corporale care nu a avut drept urmare nici dereglarea sănătății, nici pierderea capacității de muncă, fie aplicarea intenționată a loviturilor sau săvîrșirea altor acțiuni violente care au cauzat o durere fizică, dacă acestea nu au creat pericol pentru viața sau sănătatea victimei.

Este obligatoriu ca violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea victimei sau amenințarea cu aplicarea unei astfel de violențe să urmărească scopul răpirii mijlocului de transport. Calificarea se va face în baza art.27 și lit.b) alin.(2) art.192¹ CP RM, în cazul în care violența nepericuloasă pentru viața sau sănătatea victimei sau amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe nu a fost urmată de realizarea acestui scop, din cauze independente de voința făptuitorului.

18. În sensul prevederii de la lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM, pătrunderea trebuie să aibă un caracter ilegal.

Pentru aplicarea răspunderii în conformitate cu lit. c) alin.(2) art.192¹ CP RM, este necesar ca intenția de răpire a mijlocului de transport să existe înainte de pătrunderea făptuitorului în garaj, în alte încăperi sau spații îngrădite ori păzite. Se va aplica răspunderea în baza art.192¹ (cu excepția lit.c) alin.(2)) CP RM, în cazul în care intenția de răpire a mijlocului de transport apare la făptuitor după ce a intrat în încăperile sau spațiile respective.

Prin „alte încăperi sau spații îngrădite ori păzite” se înțelege încăperile sau sectoarele de teritoriu, care sînt destinate, adaptate sau special utilizate pentru staționarea mijlocului de transport și care sînt înzestrate în acest scop cu anumite accesorii ce împiedică pătrunderea în ele (mecanisme de zăvorîre, gard, îngrăditură etc.), sau sînt asigurate cu pază (paznici, mecanisme de semnalizare, cîini de pază, camere video sau senzori de supraveghere etc.), pentru a împiedica accesul la mijlocul de transport.

Întreaga curte a casei, ca și întregul teritoriu al unei întreprinderi, instituții sau organizații, nu poate fi considerat spațiu îngrădit sau păzit. Doar anumite segmente din asemenea locații, destinate, adaptate sau special utilizate pentru staționarea mijlocului de transport, pot avea calitatea de spații îngrădite sau păzite în sensul prevederii de la lit.c) alin.(2) art.192¹ CP RM.

Nu pot fi considerate încăperi îngrădite ori păzite hușele auto, prelatele sau alte asemenea învelitoare pentru mijlocul de transport.

19. În sensul prevederii de la alin.(3) art.192¹ CP RM, prin „violență periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei” se înțelege violența soldată cu vătămarea ușoară sau medie a integrității corporale sau a sănătății ori care, deși nu a cauzat asemenea urmări, comportă la momentul aplicării sale, datorită metodei de operare, un pericol real pentru viața sau sănătatea victimei.

Calificarea se va face în conformitate cu art.151 și art.192¹ (cu excepția alin.(3)) CP RM, dacă răpirea mijlocului de transport este însoțită de vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății.

20. Reieșind din principiul individualizării pedepsei, potrivit prevederilor art.75-78 CP RM, instanțele judecătorești vor aplica în toate cazurile o pedeapsă echitabilă, ținînd cont de motivul infracțiunii, de persoana celui vinovat, de circumstanțele care atenuează sau agravează răspunderea, de alte împrejurări relevante.

Referințe:

- 1 S.Brînză. *Răspunderea penală pentru omorul săvîrșit din interes material (lit.b) alin.(2) art.145 CP RM): examinarea unor aspecte controversate* // Revista Națională de Drept, 2008, nr.10, p.5-11.
- 2 Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 8.04.2008. Dosarul nr.1ra-384/08 // www.csj.md
- 3 Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 12.05.2008. Dosarul nr.4-1re-224/08 // www.csj.md
- 4 С.М. Брынза. *Корыстная цель как один из признаков понятия хищения* // Категория «цель» в уголовном, уголовно-исполнительном праве и криминологии: Материалы IV Российского конгресса Уголовного права (28-29 мая 2009 г.). – Москва: Проспект, 2009, p.637-641.
- 5 *A se vedea:* А.Г. Безверхов. *Имущественные преступления*. – Самара: Самарский университет, 2002, p.167; М.Г. Миненок, Д.М. Миненок. *Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p.113; С.А. Тарарухин. *Преступное поведение. Социальные и психологические черты*. – Москва: Юридическая литература, 1974, p.95.
- 6 *A se vedea:* Б.В. Волженкин. *Служебные преступления*. – Москва: Юристъ, 2000, p.153; Энциклопедия уголовного права. Т.4. *Состав преступления*. – Санкт-Петербург: Изд. Профессора Малинина, 2005, p.760-761; Г.А. Кригер. *Квалификация хищения социалистического имущества*. – Москва: Юридическая литература, 1974, p.77.
- 7 Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. *Ответственность за преступления против собственности*. – Москва: ЮрИнфоР, 1997, p.144.
- 8 Уголовный кодекс Испании / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. – Москва: Зерцало, 1998.
- 9 Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 10.03.2008. Dosarul nr.4-1re-56/08 // www.csj.md
- 10 Cu privire la circumstanțele care pot demonstra prezența calității de mijloc de transport, *a se vedea:* V. Stati. *Analiza răspunderii penale pentru infracțiunea de răpire a mijlocului de transport (art.192¹ CP RM): aspecte teoretice și practice (Partea I)* // Revista Institutului Național al Justiției, 2009, nr.4, p.50-58.

- ¹¹ В.И. Жулев. *Транспортные преступления*. – Москва: Спарк, 2001, p.166.
- ¹² В.И. Плохова. *Ненасильственные преступления против собственности: криминологическая и правовая обоснованность*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p.216.
- ¹³ Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 6.07.2009. Dosarul nr.4-1-re-292/09 // www.csj.md
- ¹⁴ *A se vedea*: С.В. Скляров. *Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ* // *Государство и право*, 1997, nr.9, p.68; А.В. Бахарев. *Криминологическая характеристика и предупреждение краж и угонов автотранспорта органами внутренних дел*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2008, p.12; В.Н. Винокуров. *Влияние характера последствий хищения на содержание цели его совершения* // Категория «цель» в уголовном, уголовно-исполнительном праве и криминологии: Материалы IV Российского конгресса Уголовного права (28-29 мая 2009 г.). – Москва: Проспект, 2009, p.479-483.
- ¹⁵ Уголовный кодекс ФРГ / Под ред. А.В. Серебренниковой. – Москва: Зерцало, 2000.
- ¹⁶ Уголовный кодекс Швейцарии / Под ред. А.В. Серебренниковой. – Москва: Зерцало, 2000.
- ¹⁷ Уголовное законодательство Норвегии / Под ред. Ю.В. Голика. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.
- ¹⁸ Уголовный кодекс Республики Польша / Под ред. А.И. Лукашова, Н.Ф. Кузнецовой. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
- ¹⁹ Уголовный кодекс Дании / Под ред. С.С. Беляева. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
- ²⁰ Примерный Уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права. – Москва, 1969.
- ²¹ Monitorul Oficial al României, 2009, nr.510.
- ²² Gh.Nistoreanu, A.Boroi., I.Molnar și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – București: Europa Nova, 1999, p.209.
- ²³ *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.М. Лебедева. – Москва: Норма, 2007, p.434.
- ²⁴ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.6, p.22-23.
- ²⁵ Sentința Judecătorei raionului Călărași din 6.06.2008. Dosarul nr.1-45/08.
- ²⁶ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.01.2009. Dosarul nr.1ra-55/09 // www.csj.md
- ²⁷ Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 06.10.2008. Dosarul nr.4-1-re-383/08 // www.csj.md
- ²⁸ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 27.01.2009. Dosarul nr.1re-95/09 // www.csj.md
- ²⁹ *A se vedea*: А.А. Щербаков. *Квалификация неправомерного завладения автомобилем или иным транспортным средством с целью получения «вознаграждения» («выкупа») за возврат потерпевшему предмета завладения* // *Российский судья*, 2006, nr.11.
- ³⁰ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15.10.2008. Dosarul nr.1ra-115/08 // www.csj.md
- ³¹ *A se vedea*: А.А. Щербаков. *Квалификация неправомерного завладения автомобилем или иным транспортным средством с целью получения «вознаграждения» («выкупа») за возврат потерпевшему предмета завладения*, p.19-22.
- ³² *A se vedea*: S.Brînză, V.Stati. *Săvîrșirea infracțiunii de două sau mai multe persoane ca presupusă formă a participației penale: demitizarea unei concepții compromise* // *Revista Națională de Drept*, 2008, nr.4, p.2-17.
- ³³ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 7.07.2009. Dosarul nr.1ra-446/09 // www.csj.md
- ³⁴ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17.11.2009. Dosarul nr.1re-1239/09 // www.csj.md
- ³⁵ Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 1.06.2009. Dosarul nr.4-1-re-58/09 // www.csj.md
- ³⁶ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 15.12.2009. Dosarul nr.1re-1504/09 // www.csj.md
- ³⁷ *A se vedea*: А.И. Коробеев. *Транспортные преступления*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p.206.
- ³⁸ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02.12.2009. Dosarul nr.1re-1507/09 // www.csj.md
- ³⁹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 23.04.2008. Dosarul nr.1ra-663/08 // www.csj.md
- ⁴⁰ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 22.10.2008. Dosarul nr.1ra-1181/08 // www.csj.md
- ⁴¹ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 28.07.2009. Dosarul nr.1ra-829/09 // www.csj.md
- ⁴² Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 17.12.2008. Dosarul nr.1ra-1408/08 // www.csj.md
- ⁴³ S.Brînză, X. Ulianoschi, V.Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p.255.
- ⁴⁴ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.09.2008. Dosarul nr.1re-944/08 // www.csj.md
- ⁴⁵ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02.07.2008. Dosarul nr.1ra-905/08 // www.csj.md
- ⁴⁶ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 06.10.2009. Dosarul nr.1ra-976/09 // www.csj.md
- ⁴⁷ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 09.06.2009. Dosarul nr.1ra-287/09 // www.csj.md
- ⁴⁸ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 24.06.2008. Dosarul nr.1ra-587/08 // www.csj.md
- ⁴⁹ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 08.12.2009. Dosarul nr.1re-1387/09 // www.csj.md
- ⁵⁰ Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 09.06.2008. Dosarul nr.4-1re-158/08 // www.csj.md
- ⁵¹ Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 26.10.2009. Dosarul nr.4-1re-254/09 // www.csj.md
- ⁵² Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 25.08.2009. Dosarul nr.1re-841/09 // www.csj.md
- ⁵³ Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 06.07.2009. Dosarul nr.4-1re-261/09 // www.csj.md
- ⁵⁴ Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție din 22.06.2009. Dosarul nr.4-1re-121/09 // www.csj.md
- ⁵⁵ Încheierea Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 10.12.2008. Dosarul nr.1ra-1391/08 // www.csj.md
- ⁵⁶ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 03.11.2009. Dosarul nr.1ra-1004/09 // www.csj.md

Gheorghe BACIU

doctor habilitat,
profesor universitar

formator INJ

VALOAREA EXPERTIZEI MEDICO-LEGALE PENTRU ORGANELE DE DREPT

Information about forensic investigation's importance is presented. It represents objective proof for justice, which take a decisive part in the socio-judicial truth's establishment. Explaining of causality relation between action and its effect, between trauma and its consequences is pointed out. Influence of pre-existing pathology on traumatic effect, which represents a case of peculiar estimation is distinguished.

Rolul social al medicinei legale se manifestă prin contribuția adusă la descoperirea actelor criminale, iar valoarea probatorie a expertizei medico-legale constă în folosirea informațiilor și a posibilităților reale pentru demonstrarea legăturilor de cauzalitate dintre faptele antisociale și consecințele lor asupra victimelor agresate. Evident, fără astfel de examinări importante, normele juridice privitor la protejarea drepturilor omului la viață și sănătate ar fi minimalizate esențial.

În Republica Moldova, expertiza medico-legală este efectuată de către specialiștii subdiviziunilor Centrului de Medicină Legală (CML) al Ministerului Sănătății, unde activează peste 100 de specialiști cu studii superioare – experți judiciari, medici legiști. În cele 36 secții medico-legale teritoriale (raionale, orășenești, municipale), situate în diferite localități ale republicii, se acordă servicii specializate populației respective (examinarea persoanelor agresate, cercetări pe o anumită categorie de persoane decedate și expertize în baza documentelor medicale). În subdiviziuni cu funcții republicane, situate numai în mun. Chișinău (str. Korolenko, 8), se efectuează cercetări specifice ale materialelor (obiectelor) expediate de către organele abilitate din toate localitățile republicii. La subdiviziuni cu funcții republicane se atribuie Secția expertize în comisie (pe dosare penale și civile repetate, inclusiv în cazurile deficiențelor în activitatea lucrătorilor medicali) și patru secții specializate de laborator (investigații biologice, toxico-narcologice, medico-criminalistice și histopatologice).

Specificul acestor activități constă în utilizarea cunoștințelor speciale în domeniul medicinei legale pentru con-

cretizarea circumstanțelor ce pot avea importanță probatorie și în demonstrarea raporturilor de cauzalitate dintre faptele antisociale și consecințele acestora. Este dovedit că rezultatele expertizei medico-legale sunt decisive în descoperirea infracțiunilor comise împotriva demnității umane, sănătății, integrității corporale și vieții persoanei. Expertiza medico-legală reprezintă un suport pentru restabilirea drepturilor la viață și sănătate ale victimelor lezate prin acțiuni socialmente periculoase, pentru protejarea intereselor lor legale, precum și în vederea tragerii la răspundere a persoanelor care se fac vinovate.

Tradițional, activitatea medico-legală se desfășoară în baza unui set de prevederi legislative, procesuale, normative și departamentale, care reglementează organizarea tuturor formelor de lucrări specifice, indică cerințele față de prezentarea concluziilor, stipulează obligațiunile și responsabilitatea specialiștilor etc. Din șirul actelor oficiale de acest tip vom menționa: Legea cu privire la expertiza judiciară (2000) cu modificările ulterioare (2002, 2006); Codul de procedură penală (2003); Hotărârea Guvernului privind aprobarea Regulamentului Centrului de Medicină Legală pe lângă Ministerul Sănătății (2003); Regulamentul expertizei medico-legale a cadavrului (1999); Regulamentul de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale (2003) ș. a.

Valoarea probatorie a expertizelor și investigațiilor medico-legale în cadrul proceselor de urmărire penală, al dezbaterilor judiciare, precum și responsabilitatea prevăzută de legislația în vigoare, impun necesitatea cunoașterii depline de către medicii legiști a bazelor legislative și procedurale ale activității serviciului medico-legal. Din alt punct de vedere, și reprezentării organelor de drept trebuie să fie suficient familiarizați cu posibilitățile de investigare și să conștientizeze importanța expertizelor medico-legale în descoperirea și cercetarea infracțiunilor comise împotriva sănătății, demnității și vieții persoanei. Competența profesională a reprezentanților organelor de drept în aceasta direcție se reflectă asupra multor probleme cardinale cu caracter sociojuridic.

Una dintre importante probleme pentru desfășurarea corectă a urmăririi penale și luarea deciziilor judecătorești este stabilirea legăturii dintre cauză și efect. Legătura de cauzalitate în teoria și practica medicală este o problemă specifică și de mare valoare pentru perceperea aspectelor ce țin de diagnosticare, evoluția proceselor patologice, inclusiv pentru selectarea adecvată a metodelor de tratament. De pe pozițiile principiilor dezvoltării și degradării în natură, cauzalitatea poate fi determinată în felul următor: orice modificare ce condiționează o calitate nouă are cauză și consecințe. Deci, cauzalitatea este o problemă filosofică bazată în general pe principiul legăturii universale. Cu toate că stabilirea unor relații de cauzalitate dintre diferite fenomene ce au loc în natură este un proces dificil și anevoios, el este totuși posibil, inclusiv în aspect medico-legal.

Aprecierea legăturii de cauzalitate în practica medico-legală se face pe un spectru mai mare de informații specifice. Spre exemplu, prin identificarea obiectului vulnerant sau a mijloacelor prin care s-a produs infracțiunea, în calitate de factor etiologic, se poate concretiza modalitatea producerii și persoana care a comis crima și, astfel, să se contribuie la rezolvarea problemelor de ordin juridic. Spre regret, știința medicală contemporană nu întotdeauna dispune de informații depline despre mulți factori etiologici (cauzatori), a căror acțiune poate declanșa modificări specifice în (pe) organismul omului.

V.T. Dragomirescu (1995) consideră că pentru teoria și practica medico-legală categoria filosofică de cauzalitate reprezintă atât un principiu fundamental legat de necesitatea transpunerii determinismului concret al fenomenelor bio-medicale și psihologice la viața socială, în general, și, în mod particular, de raportare la cauzalitatea sociojuridică, cât și o metodă de soluționare a obiectivelor principalelor categorii de expertize, precum și de obiectivare (argumentată) a concluziilor acestor lucrări. Cauzalitatea nu se confundă nici cu etiologia și etiopatogenia, după cum cauza nu trebuie confundată cu agentul etiologic.

Se cere de menționat că rolul cauzei sau al condițiilor nu poate fi absolutizat în cadrul expertizei medico-legale, deoarece într-un caz factorul determinant al morții poate fi condiția, în timp ce în altul – numai factorul extern (cauza). Deci, medicina legală stabilește legătura de cauzalitate dintre fenomenele biologice, iar organele de drept și justiția apreciază cauzalitatea sociojuridică. Evident, medicina legală apreciază și rolul cauzelor ce concurează, concursul de cauze indivizibile (asociate) în efectul produs, atunci când moartea (efectul) se explică prin leziuni multiple, concomitente și cu aceeași gravitate.

V.T. Dragomirescu atenționează că, la stabilirea corelațiilor dintre traumatism și prejudiciul fizic (morfofuncțional) sau moarte, se vorbește în mod curent despre o *legătură directă, imediată sau necondiționată* și despre o *legătură directă, mediată sau condiționată*, ambele situații fiind raportate la o cauzalitate „*primară*”. Se distinge și o *legătură indirectă* în determinarea prejudiciului fizic sau a morții, situație raportată la cauzalitate, denumită „*secundară*”, deoarece între cauză și efect intervine o nouă verigă reprezentată de o complicație legată de traumatismul însuși, precum de particularitățile de evoluție individuală. Totodată, autorul susține că valoarea sistematizării legăturii de cauzalitate prezentate este numai orientativă, întrucât diversitatea situațiilor de traumatizare, precum și particularitățile individuale de reactivitate a organismului impun o multitudine de factori de condiționare endo- sau exogenă și că terminologia de „cauzalitate condiționată” are mai mult caracter arbitrar, deoarece această condiționare există în permanență.

Abordând problema de cauzalitate în aspect medical, juridic și filosofic, Iu.A. Hrustaliiov (2006) recomandă a

se utiliza în practica medico-legală două noțiuni: *tipul legăturii și nivelul legăturii*. Tipul legăturii poate fi: *direct și indirect*; după raport – *nemijlocit și intermediar, simplu și complex*; provocat de *un factor sau plurifactorial*. Nivelul legăturii dintre leziune și moarte poate fi: *minim, moderat, intensiv și funcțional*. Autorul consideră că interpretarea corectă a tipului și a nivelului de raporturi va facilita calitatea răspunsurilor la întrebările privind legătura de cauzalitate în problemele medicale.

Caracterul aplicativ, pragmatic al cercetării și interpretării cauzalității în medicina legală impune necesitatea delimitării precise, în sensul statuării noțiunilor cu care se apreciază. Activitatea de expertiză implică o activitate permanentă de cercetare și interpretare, pe baza și prin intermediul studiului cauzalității, având ca trăsătură specifică începerea cercetării de la analiza efectului pentru a ajunge la stabilirea cauzelor acestuia în procesul de determinare reconstitutivă, însă, totodată, în virtutea unei experiențe câștigate în domeniu, tinzând spre o anticipare a desfășurării fenomenelor într-o etapă ulterioară (predicție). Însăși predicția se bazează pe postdicție și ajută cunoașterea și interpretarea pe baze științifice a transformării posibilității în realitate, a unui fapt ipotetic, a unei prezumții în adevăr.

Cercetând problema interacțiunii dintre traumatism și afecțiunile (patologiile) preexistente sau concomitente Gh.Baciu (1966, 1971, 2007) și Vl.Beliș (1995) recomandă ca în aprecierea finală a unui caz și în concretizarea raportului de cauzalitate (dintre traumatism și moarte) să fie luați în considerație toți factorii care au putut produce abateri de la evoluția fiziologică (clinică) a unei leziuni traumatice și consecințele ei. Obligațiunea medicului legist constă în precizarea condițiilor agravante și în aprecierea consecințelor reale imediate sau îndepărtate ale unui traumatism.

Practica cotidiană a demonstrat că nu întotdeauna este ușor de apreciat legătura de cauzalitate dintre traumă (afecțiune) și dereglarea sănătății la persoanele agresate, mai cu seamă în cazul când diagnosticul clinic inclus în documentele medicale este întocmit cu abateri de la cerințele stabilite sau incorect din punct de vedere etiopatogenetic, sau când diagnosticul reiese dintr-un set de simptome (sindroame) cu caracter subiectiv. Este evident, că diagnosticul clinic fără obiectivizare etiopatogenetică reală și suficientă nu permite medicului legist să stabilească adecvat legătura de cauzalitate între traumă și efect, induce o apreciere incorectă a gravității medico-legale a vătămării corporale și, în ultimă instanță, poate servi drept temelie pentru o calificare juridică greșită.

Scopul principal al expertizei medico-legale în cadrul cercetării cadavrelor constă în analiza informațiilor de cauzalitate obținute și în prezentarea rezultatelor într-o formă accesibilă pentru organele de drept. Concluziile expertului trebuie să corespundă întotdeauna setului de

întrebări adresate pentru soluționare. În procesul stabilirii diagnosticului și identificării unității nosologice principale medicul legist apreciază legătura de cauzalitate dintre toate procesele patologice depistate și deces, astfel fiind elucidat lanțul tanatogenerator. În funcție de legătura stabilită sunt identificate maladia (trauma) de bază și cele concomitente. Astfel, între cauza decesului și maladia sau trauma de bază trebuie să existe o legătură directă de cauzalitate. Din cele relatate rezultă că, chiar dacă organul de urmărire penală nu ridică în fața expertizei medico-legale problema legăturii de cauzalitate, aceasta este soluționată de către medic odată cu stabilirea diagnosticului și tanatogenezei.

Problema aprecierii cauzalității se complică uneori atunci când între cauză și efect se interpune intervenția medicului, mai ales dacă intervenția este una deficicientă. Identificarea legăturii de cauzalitate în atare situații este complicată și de imposibilitatea prognozării certe a cursului evolutiv al procesului patologic sau traumatic, chiar cu condiția acordării unei asistențe medicale corecte și depline. Problematika abordată a devenit foarte actuală pentru serviciul medico-legal din țară, odată cu creșterea semnificativă în ultimii ani a incidenței expertizelor medico-legale în comisii cu privire la calitatea asistenței medicale acordate populației.

În această ordine de idei, A.P. Gromov (1970) menționează că cercetarea cazurilor de tragere la răspundere a lucrătorilor medicali pentru deficiențe admise în activitatea profesională este foarte dificilă. În primul rând, aceasta are loc din cauza că medicii dispun de cunoștințe slabe în domeniul jurisprudenței, iar colaboratorii organelor de drept, la rândul lor, – de slabe cunoștințe speciale medicale. Astfel, completând opinia lui A.P. Gromov, putem afirma că lipsește o verigă importantă în lanțul „medic-legist – jurist”, ce determină în final imposibilitatea obiectivizării (sau obiectivizarea necorespunzătoare) a tuturor circumstanțelor și condițiilor necesare pentru calificarea juridică corectă a acțiunilor/inacțiunilor personalului medical în procesul exercitării obligațiilor sale profesionale. O soluționare reușită a acestei discontinuități poate fi realizată, după părerea noastră, prin colaborarea intensă dintre organul de urmărire penală și medicul legist în faza premergătoare dispunerii expertizei medico-legale, întru elucidarea tuturor aspectelor (medicale și juridice) necesare spre calificare. Totodată, elaborarea unor indicații metodice interdisciplinare cu antrenarea specialiștilor din medicina legală și dreptul penal și abordarea tuturor aspectelor medicale și juridice va putea să înlăture vidul creat.

S.B. Saprikin și M.G. Proșenkov (2007) afirmă, argumentat, că prevenirea instalării morții după acțiunile întreprinse în cadrul asistenței medicale pacientului nu înlătură pericolul pentru viață în calitate de criteriu în aprecierea gravității vătămării corporale.

În Regulamentul de apreciere medico-legală a gradului de leziuni corporale (1978), care a fost în vigoare în Republica Moldova până în anul 2003, se stipulează: „În cazul morții de pe urma leziunilor corporale medicul legist în concluziile sale, concomitent cu rezolvarea altor probleme, este obligat să evidențieze prezența legăturii de cauzalitate dintre leziune și deces”.

Actualmente, stabilirea prezenței și tipului legăturii de cauzalitate dintre deficiențele admise în cadrul serviciilor medicale prestate și consecințele lor (inclusiv, instalarea morții pacientului) nu sînt standardizate. Mai frecvent se vehiculează următoarele definiții principale ale legăturilor de cauzalitate: a) dacă deficiența este cauza de bază a morții; b) dacă deficiența a contribuit la declanșarea consecinței letale; c) dacă deficiența nu a influențat decesul.

De menționat, că, în realitate, întrebările adresate de către organele de drept spre soluționare expertizei medico-legale în comisii în cazuri atât de specifice sînt cu mult mai diversificate și complexe, decît cele expuse anterior. Cu atît mai mult că în condițiile asigurării medicale obligatorii a populației, unele persoane, apelînd la legea despre drepturile pacientului, în dorința de a obține profit financiar și conștientizînd posibilitatea unei eventuale recompense de la medici, intenționat înaintază organelor de drept diverse plîngeri asupra calității asistenței medicale acordate.

Bibliografie:

- 1 Gh.Baciu. *Valoarea informațiilor cu caracter medico-legal în procesul de urmărire penală* // Avocatul poporului, 2007, nr.12, p.20-22.
- 2 Gh.Baciu, V.Balaban. *Rolul social al medicinei legale și aportul ei la înlăturarea actului de justiție* // Sănătate publică, economie și management în medicină, 2007, nr.2, p.15-16.
- 3 Gh.Baciu, A.Pădure. *Problema de cauzalitate în medicină* // Anale Științifice ale USMF „N.Testemițanu”, vol.I. – Chișinău, 2009, p.125-129.
- 4 Vl.Beliș. *Interacțiunea dintre traumatism și afecțiunile preexistente sau concomitente. Complicații* // Tratat de medicină legală. – București, 1995, vol.I, p.383-389.
- 5 V.T. Dragomirescu. *Cauzalitatea în teoria și practica medico-legală* // Tratat de medicină legală. – București, 1995, vol.II, p.828-834.
- 6 Г.С. Бачу. *Удельный вес, характер и судебно-медицинское значение предшествующих заболеваний при экспертизе насильственной смерти*: Кандидатская диссертация. – Кишинев, 1966.
- 7 Г.С. Бачу. *Судебно-медицинская экспертиза насильственной смерти у лиц с предшествующими заболеваниями*. – Кишинев, 1971.
- 8 А.П. Громов. *Курс лекций по судебной медицине*. – Москва, 1970.
- 9 С.Б. Сапрыкин, М.Г. Проценков. *Некоторые особенности установления причинно-следственных связей между повреждениями и их последствиями при оказании пострадавшим медицинской помощи* // Судебно-медицинская экспертиза. – Москва, 2007, p.43-44.
- 10 Ю.А. Хрусталева. *Причинно-следственные связи в медицине* // Актуальные проблемы судебной медицины. – Москва, 2006, p.17-18.

Василий КРЕЦУ
доктор права, конференциар

Кафедра гражданского процесса,
Молдавский Государственный
Университет

ГРАЖДАНСКАЯ ДЕЕСПОСОБНОСТЬ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ КАК ОБЪЕКТ СУДЕБНОЙ ЗАЩИТЫ*

According to norms of the right the person concerns the most important and basic category of participants of legal relations. Any person is the subject of civil law. The opinion stated in given article allows to consider elements civil of the right status, protection by court of fundamental laws and freedom of components civil of the right status.

Согласно нормам права, человек относится к самой важной и основной категории участников правовых отношений. Без человека невозможно возникновение, изменение или прекращение абсолютного большинства правовых отношений. В правовых отношениях он участвует как активный или пассивный участник, в качестве субъекта многообразных прав и обязанностей.

С точки зрения права и юридической науки, человек определяется как физическое лицо. Соответственно, юридические нормы регламентируют правовой статус человека в качестве физического лица, наделяемого всевозможными правами и обязанностями. Нормы объективного права устанавливают условия, в зависимости от наличия или отсутствия которых человек, как физическое лицо, становится субъектом права и осуществляет свои права и исполняет свои обязанности, возникающие, изменяющиеся или прекращающиеся в рамках правовых отношений.

С момента рождения жизнь человека протекает и под правовым аспектом, в условиях, установленных законом. С учетом возраста, каждый этап человеческой деятельности урегулирован законом. С течением времени происходят существенные изменения в правовом статусе человека, как субъекта права. Его правовое положение изменяется

* Prin acest articol autorul inițiază elucidarea unor probleme ce țin de normele de drept civil și de drept procesual civil privind ocrotirea judecătorească a capacității civile de exercițiu a persoanei fizice.

вследствие постепенного взросления: с достижением физическим лицом возраста 14 лет, а затем 18-ти, объем его прав и обязанностей существенно изменяется. С течением времени человек приобретает иные юридические качества, все новые и новые права, создает для себя другие обязанности в различных областях экономической и общественной жизни. Он вступает или вовлекается в самые разнообразные отношения, преследуя достижение различных целей, удовлетворяет свои имущественные и неимущественные потребности, исполняет обязательства, установленные диспозициями юридических норм или взятые на себя в результате совершения им юридических действий.

Физическое лицо как субъект права (в том числе и гражданского права) является носителем определенных прав и обязанностей, составляющих содержание соответствующих правоотношений и, прежде всего, гражданских.

Любой человек является субъектом гражданского права. Статус субъекта гражданского права находит свое содержание и проявление в его гражданской правосубъектности. Элементами структуры гражданской правосубъектности принято считать: 1) гражданская правоспособность; 2) гражданская дееспособность; 3) общие (объективные) права и обязанности, установленные самим законом; 4) конкретные (субъективные) гражданские права и обязанности, приобретенные им в результате его деятельности или действий иных лиц.

Гражданская правоспособность (ее называют еще общей правовой способностью) – это юридическая возможность иметь гражданские права и нести гражданские обязанности, то есть выступать в качестве субъекта гражданских правоотношений. Гражданская правоспособность неотделима от личности физического лица – возникает с рождением человека, сопутствует ему всю жизнь и прекращается со смертью. Гражданская правоспособность (ее наличие) не зависит от здоровья человека – физического и психического и от того, в состоянии ли физическое лицо само ее осуществлять или нет. Новорожденный, душевнобольной или слабоумный, наркоман или алкоголик обладают гражданской правоспособностью в той же мере, что и взрослый, физически и психически здоровый человек. Так же как и он, они могут стать и являются субъектами разнообразных гражданских прав – права собственности, авторских прав, права наследования и др.

Гражданская правоспособность признается в равной мере за всеми физическими лицами независимо от расы, национальности, этнического происхождения

ния, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения, социального происхождения, уровня культуры или других подобных признаков (ст.26 ГК РМ).

Физическое лицо не может по своей воле ограничить свою правоспособность. Полный или частичный отказ физического лица от правоспособности и другие сделки ничтожны (ч.(4) ст.23 ГК РМ). Это значит, что, если кто-нибудь совершит сделку, по которой он обяжется не приобретать, например, какое-либо имущество или какие-либо иные права или обязанности, то такая сделка будет недействительна.

Никто не может быть ограничен в правоспособности иначе как в случаях и порядке, установленных законом (ч.(3) ст.23 ГК РМ). Полное лишение физического лица правоспособности вообще законодательством не предусмотрено. Любые противозаконные ограничения правоспособности могут быть обжалованы в судебную инстанцию.

Исключительные случаи ограничения гражданской правоспособности в основном предусмотрены уголовным законом. Гражданская правоспособность лиц, осужденных за совершение преступлений, может быть ограничена путем применения наказаний (основных или дополнительных), связанных с лишением прав. Так, лишение свободы означает не только лишение свободы передвижения и выбора места жительства на установленный приговором суда срок, но и одновременно определенный установленный законодательством режим. Такие лица ограничены в праве (правоспособности) приобретать имущество в пользование непосредственно в местах лишения свободы, избирать род занятий, а также в некоторых других имущественных и неимущественных правах. Физические лица могут быть лишены родительских прав, права усыновлять, права занимать определенные должности или осуществлять определенные виды деятельности, быть опекунами и попечителями и др.

От ограничения правоспособности следует отличать лишение физического лица конкретного принадлежащего ему права как по приговору суда по уголовному делу лишение права занимать определенные должности – ст.65 УК РМ), так и в предусмотренных законом случаях при разрешении судом гражданских дел (ст.220, 221 ГК РМ). Лишение физического лица какого-либо конкретного субъективного права никак не ограничивает его гражданской правоспособности приобретать аналогичные или иные права.

Как уже было сказано, моментом начала (приобретения) гражданской правоспособности является

рождение человека. Согласно ч.(2) ст.18 ГК РМ, правоспособность физического лица возникает в момент его рождения и прекращается его смертью. Рождение, то есть начало независимого физического существования человека, является началом его признания как субъекта права. Человек – ребенок начинает иметь права уже с момента самого рождения, однако с одним императивным условием, что он родился живым. Ребенок, родившийся мертвым, рассматривается (считается) как несуществовавший. Когда ребенок рождается живым и затем умирает, оформляется как свидетельство о рождении, так и свидетельство о смерти. Однако заинтересованным лицам в таких случаях выдается только свидетельство о смерти. Согласно п.1.4 Инструкции о порядке заполнения и выдачи врачебных свидетельств о перинатальной смерти и регистрации случаев смерти детей в перинатальном периоде от 29 апреля 2004 года №132/47/50, врачебное свидетельство о перинатальной смерти заполняется на каждый случай мертворождения или смерти ребенка на первой недели (0-6 суток или 168 часов после рождения) и служит основанием для регистрации перинатальной смерти в территориальных органах ЗАГС.

С точки зрения правоспособности, наше гражданское законодательство не требует, чтобы ребенок был жизнеспособным. Условием приобретения им правоспособности является, чтобы он прожил хотя бы незначительное время – и тогда он признается субъектом права.

Проблема знать родился ли ребенок живым или мертвым имеет большое практическое значение. Например, он не может быть наследником и не может иметь имущество, которое может перейти по наследству, не иначе если только он родился живым. Право наследования физического лица возникает с момента зачатия его при жизни наследодателя и родившийся живым после смерти наследодателя (ч.(3) ст.17 ГК РМ).

Таким образом, хотя существование человека как субъекта права начинается с момента его рождения, тем не менее закон устанавливает исключения и учитывает в некоторых случаях интересы будущего субъекта права – в частности, интересы зачатого, но еще не родившегося ребенка. Положение древнеримского права о том, что зачатый ребенок считается как родившийся столько раз, сколько раз речь идет о его интересах (*infans conceptus pro nato habetur quoties de ejus commodis agitur*) воспринято современным гражданским законодательством (в том числе и молдавским) в виде следующего правила: **права ребенка признаются с момента зачатия, при условии его рождения живым.**

Ребенок зачатый при жизни лица, относительно которого ребенок может быть призван в качестве наследника и родившегося после наследодателя, способен быть наследником как по закону, так и по завещанию. На основании этого же принципа, зачатый, но еще не родившийся ребенок, может получить пенсию по случаю потери кормильца в результате несчастного случая на производстве, при условии рождения впоследствии ребенка живым.

Не родившийся ребенок не наделяется качеством правоспособности.

Гражданская правоспособность прекращается со смертью физического лица, в том числе и при объявлении, в судебном порядке, лица умершим. Хотя фактическая смерть отличается от «юридической» смерти, то есть при объявлении через суд гражданина умершим, правовые последствия их одинаковы: по решению судебной инстанции производится запись в соответствующей книге органов записи актов гражданского состояния, открывается наследство, брак считается прекращенным и др.

Физическое лицо, объявленное в судебном порядке умершим, если оно фактически живое, обладает и право- и дееспособностью, так как решение судебной инстанции не может прекратить правоспособность. Это качество человека неотчуждаемо.

Как было сказано, гражданская правоспособность определяет возможность субъектов иметь права и нести обязанности. Вместе с тем, не все физические лица в одинаковой степени могут самостоятельно приобретать гражданские права и осуществлять их, равным образом как и создавать для себя гражданские обязанности и исполнять их. Для этого необходимо достичь определенного возраста и обладать соответствующим психическим здоровьем. Речь идет о возможности физических субъектов приобретать права и нести обязанности в зависимости от уровня психического развития. Только физическое лицо, достигшее определенной психической зрелости, может на законных основаниях, осознанно и самостоятельно совершать гражданско-правовые сделки.

По своей сущности, сделка это волевой акт. Для того, чтобы физическое лицо могло совершать сделки, в первую очередь требуется, чтобы оно обладало зрелой и осознанной волей. Поэтому нормы объективного права, наделяя в равной мере каждое физическое лицо, независимо от возраста и психического состояния, гражданской правоспособностью, отказывают в гражданской дееспособности физическим лицам, которые, в силу своего раннего возраста или психической неразвитости, считаются необладающими достаточной вменяемостью

(разумностью, рассудительностью), необходимой для защиты своих интересов.

Другими словами, *гражданской правоспособностью обладает любое физическое лицо (независимо от возраста и состояния здоровья), тогда как гражданской дееспособностью наделяется только то физическое лицо, которое обладает необходимой физической зрелостью, то есть вменяемостью*. Вменяемый человек это разумное, рассудительное лицо.

Вменяемость является непременным условием самостоятельного участия физического лица в гражданском обороте. Присутствие у физического лица вменяемости (здравомыслия, разумности, рассудительности) означает его способность осознавать и понимать суть вещей и явлений в обществе и природе и адекватно их оценивать. Отсутствие этих качеств (разумности, рассудительности) может быть обусловлено малолетним возрастом, болезненным состоянием психики или слабоумием, другими обстоятельствами, порождающими неспособность различать истинную природу вещей и отношений, а также адекватно их оценивать.

Такое состояние человека нормы права расценивают как неспособность физического лица отдавать себе отчет в своих действиях и руководить ими в момент совершения или воздержаться от каких-либо правовых действий или бездействий.

Способность физического лица различать и принимать природу двух или более вещей, которые нередко смешиваются, отличать истину от лжи, адекватно оценивать вещи в строгом соответствии с их истинным предназначением свидетельствует о способности человека разумно действовать и осознавать значение своих действий. Такие качества физические лица приобретают с достижением совершеннолетия.

Психическая зрелость, вменяемость (разумность, рассудительность), о которых было сказано, является как следствие взросления и постепенного прохождения человеком определенных возрастных этапов: до 12 лет; от 12 до 14 лет; от 14 до 18 лет. У некоторых физических лиц психическая зрелость (разумность, рассудительность), в силу определенных обстоятельств, вообще никогда не появляется.

Только физическое лицо, достигшее полной психической зрелости, может, в соответствии с требованиями закона, осознанно и самостоятельно совершать сделки, иные правомерные действия, а также неправомерные действия в виде деликтов (деликтоспособность). Такие физические лица называются **дееспособными**.

Дееспособность физического лица означает его способность своими действиями приобретать гражданские права и создавать гражданские обязанности. В ст.19 ГК РМ сказано, что дееспособностью является способность лица своими действиями приобретать и осуществлять гражданские права, лично создавать для себя гражданские обязанности и исполнять их.

Сравнительный анализ ст.18 и ст.19 ГК РМ позволяет утверждать, что, функционально, гражданская дееспособность физического лица представляет собой правовое средство реализации гражданской правоспособности. Дееспособные физические лица самостоятельно, своими действиями, приобретают права и создают обязанности. Недееспособные лица (малолетние, душевнобольные) приобретают гражданские права и создают обязанности посредством действий лиц дееспособных – законных представителей (родители, усыновители, опекуны и попечители) в порядке, предусмотренном законом (ч.(1) ст.22, ч.(2) ст.24 ГК РМ).

Правовая природа гражданской дееспособности на протяжении весьма длительного периода времени была предметом научных исследований. Однако и на современном этапе она считается не вполне разработанной. Научно-практический интерес к гражданской дееспособности определен такими дискуссионными проблемами как понятие и сущность, ее содержание, источники правового регулирования (нормативная база), её связь с правовым статусом личности и, в зависимости от этого, виды гражданской дееспособности и недееспособности, её место в механизме правового регулирования. Не в последнюю очередь, это и проблема гражданской дееспособности как объект судебной защиты и многие другие аспекты.

Законодательное определение гражданской дееспособности физического лица находим в ст.19 ГК РМ. Согласно содержащейся в данной статье регламентации, «дееспособностью является способность лица своими действиями приобретать и осуществлять гражданские права, лично создавать для себя гражданские обязанности и исполнять их».

Правовое определение гражданской дееспособности не является строго научным определением. Определяя гражданскую дееспособность как «**способность лица**» приобретать и осуществлять гражданские права, создавать для себя гражданские обязанности и исполнять их, данная формула не раскрывает что следует понимать под «способностью лица своими действиями».

Одно из проявлений гражданской дееспособности – это совершение физическим лицом действий, то

есть оно должно быть активным участником гражданских правоотношений, а не пассивным. Далее, физическое лицо должно думать, понимать значение своих действий и руководить ими. То есть, оно должно обладать определенными психическими и интеллектуальными способностями.

Интеллектуальная способность – это способность человека думать, понимать суть и взаимосвязь явлений, имеющих место в обществе и в природе.

Психическая способность – это способность лица отдавать себе отчет в своих действиях или руководить ими в момент совершения юридически значимых действий. Психика образует душевную структуру человека, характеризует способность человека как высшей организованной материи правильно отображать объективную реальность.

Действовать полностью осознано и самостоятельно возможно с достижением человеком определенного возраста, достигнув которого физическое лицо считается полностью дееспособным. Этим возрастом считается 18 лет, т.е. достижение совершеннолетия. Об этом указывается в ст.20 ГК РМ. С этого возраста принято считать, что лицо может полностью давать отчет своим действиям, а также руководить ими, а следовательно и нести ответственность за свои действия. Способность физического лица думать, понимать свои действия и руководить ими как составные элементы психической и интеллектуальной способности человека должны содержаться в определении понятия гражданской дееспособности. Поэтому в статье 19 ГК РМ **гражданская дееспособность** физического лица должна определяться как **психическая и интеллектуальная способность лица лично понимать и руководить своими действиями, направленными на приобретение и осуществление гражданских прав, на создание для себя гражданских обязанностей и исполнять их.**

В основу научных определений понятия гражданской дееспособности, содержащихся в статьях и монографиях 50–60-х годов XX столетия, в большинстве случаев было положено правовое определение гражданской дееспособности. В сущности, все они содержат одни и те же элементы, отличаться друг от друга только своими формулировками. В современной науке также существует множество мнений относительно понятия, правовой природы и структуры гражданской дееспособности.

Достижения гражданско-правовой науки позволяют утверждать, что гражданская дееспособность как элемент гражданской правосубъектности – это неотъемлемый правовой атрибут субъекта гражданского права, устанавливается законом и ею

наделяются все субъекты права, за исключением случаев, предусмотренных законом. **Цель гражданской дееспособности** сформулирована в законе и, согласно ст.19 ГК РМ, сводится к способности лица своими действиями вступать в различные правоотношения для приобретения прав, необходимых для удовлетворения имущественных, личных неимущественных интересов и иных потребностей, создавать для себя гражданские обязанности.

Анализ правовой формулировки гражданской дееспособности указывает на то, что объем дееспособности состоит из следующих видов способностей лица: 1) способность приобретать права; 2) способность осуществлять гражданские права; 3) способность создавать для себя гражданские обязанности; 4) способность исполнять обязанности (ст.19 ГК РМ).

Итак, подведем итог. Гражданская дееспособность и её объем установлена и предоставлена физическим лицам законодательством. Её реализация зависит от достижения гражданином предусмотренного законом возраста, с наступлением которого лицо приобретает достаточную психическую и интеллектуальную способность понимать значение своих действий и руководить ими. В основе гражданской дееспособности лежат не только законодательные положения, но и некоторые естественные качества физического лица: возраст, здоровье психики. Эти естественные способности (физические и интеллектуальные) не составляют, сами по себе, юридическую дееспособность. Только посредством закона можно определять юридическую способность лица, которая, по своей сущности, есть законная способность. Не существует дееспособности вне закона.

Гражданская дееспособность категория правовая. Понимание гражданской дееспособности как юридическую способность (дееспособность) имеет правовую, а не естественную, психическую природу, детерминированную определенными психическими и интеллектуальными предпосылками, и характеризуется следующими правовыми признаками: законность, равенство, обязанность, неотъемлемость, неприкосновенность.

Законность гражданской дееспособности физического лица означает, что единственным её источником является закон. В основе её происхождения не лежит естественное право, как об этом утверждают некоторые авторы, исходящие из доктрины естественного происхождения права, вопреки правовому подходу, и утверждающие об исключительности естественно-правовой доктрины право-

понимания.¹ Правовое регулирование гражданской дееспособности физического лица является компетенцией законодателя и охватывает: 1) учреждение самого института гражданской дееспособности; 2) определение ее содержания; 3) закрепление порядка приобретения и прекращения гражданской дееспособности; 4) объем дееспособности и ее виды.

Законодательные нормы относительно гражданской дееспособности по степени их обязательности являются императивными. Императивные нормы о дееспособности исключают возможность замены физическими лицами содержащихся в них предписаний иными правилами, которые устанавливались бы самим физическим лицом или самими участниками отношений, регулируемых императивными правилами поведения. Законодатель закрепил положения о гражданской дееспособности в рамках таких норм, которые исключают желание и возможность участников гражданских правоотношений изменить их по своей воле. Таким образом, нормы гражданского права о гражданской дееспособности – это такие гражданско-правовые правила, которые содержат приказ или запрет и изменение которых не допускается по воле участников правового отношения. Например, сделки, направленные на ограничение правоспособности и дееспособности граждан, не имеют юридической силы. Об этом, в частности, речь идет в ст.23 ГК РМ. Так, согласно ч.(3) ст.23 ГК РМ, никто не может быть ограничен в правоспособности и дееспособности иначе, как в случаях и порядке, предусмотренных законом. Более того, ч.(4) ст.23 ГК РМ прямо предусматривает, что полный или частичный отказ физического лица от правоспособности или дееспособности и другие сделки, направленные на ограничение дееспособности или правоспособности, ничтожны.

Закон может предусматривать отступление от общих положений о гражданской дееспособности, путем установления иных правил, например о достижении полной гражданской дееспособности не в восемнадцать лет, а ранее. Например, законодатель предусмотрел, что в виде исключения дееспособность может быть признана за физическим лицом в полном объеме и ранее 18 лет: с момента принятия решения об эмансипации (ч.(3) ст.20 ГК РМ) или со времени вступления лиц в брак до достижения брачного возраста (ч.(2) ст.20 ГК РМ).

Приобретение в указанных случаях полной гражданской дееспособности до достижения 18-летнего возраста не есть результат воли физического лица (заклучая брак, лицо не преследует цель достижения полной гражданской дееспособности), а усмот-

рение законодателя, указывающего условия, при наступлении которых полная гражданская дееспособность возникает ранее 18 лет. В таких случаях нет никакого волевого отступления физического лица от императивных законных положений о гражданской дееспособности.

Законность гражданской дееспособности проявляется и в том, что она урегулирована многочисленными нормами права. Прежде всего, такая регламентация содержится в главе 1 «Физическое лицо» раздела II «Лица» Гражданского кодекса Республики Молдова. В главе 2 «Юридическое лицо» раздела II ГК РМ содержатся нормы о гражданской правоспособности и гражданской дееспособности юридических лиц. Вопросы гражданской дееспособности урегулированы многими другими нормами Гражданского кодекса Республики Молдова. Например, ст.1590 ГК РМ регламентирует вопрос о дееспособности иностранных граждан и лиц без гражданства. Статья 1591 ГК РМ регламентирует вопрос о признании иностранных граждан и лиц без гражданства недееспособными или ограниченно дееспособными и т.д. Нормы о дееспособности содержатся в Семейном, Трудовом кодексах Республики Молдова и во многих других правовых источниках.

Равенство гражданской дееспособности физического лица. Этот юридический признак гражданской дееспособности физического лица вытекает из положений ч.(1) ст.1 ГК РМ, предусматривающей, что гражданское законодательство (в том числе и о гражданской дееспособности – пояснение автора) основывается на признании равенства участников регулируемых им отношений... Равенство гражданской дееспособности физических лиц вытекает и из положений ч.(1) ст.23 ГК РМ: «Недопустимость лишения и ограничения правоспособности и дееспособности, согласно которой гражданская правоспособность признается за всеми лицами независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения, социального происхождения, уровня культуры или других подобных признаков». Текст этой нормы относится, в равной мере, не только к гражданской правоспособности, но и к гражданской дееспособности.

Равенство – определяющее качество этих двух правовых категорий. Оно вытекает из принципа равенства граждан относительно их гражданского правового статуса, закрепленного в Конституции Республики Молдова. Часть (2) ст.16 Конституции Республики Молдова предусматривает: «Все граждане

Республики Молдова равны перед законом и властями независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального равенства».

Равенство всех граждан относительно гражданской дееспособности, предусмотренное различными правовыми нормами, проявляется во всех сферах гражданско-правовой деятельности, кроме случаев, предусмотренных законом. Юридический характер равенства гражданской дееспособности для всех физических лиц обеспечена юридическими гарантиями, необходимыми для ее реализации. Прежде всего отметим такую гарантию как признание любой сделки, направленной на ограничение дееспособности, ничтожной. Правовой гарантией обеспечения равенства граждан относительно гражданской дееспособности является и ст.176 Уголовного кодекса Республики Молдова, которая предусматривает: «Нарушение прав и свобод граждан, гарантированных Конституцией и другими законами, в зависимости от пола, расы, цвета кожи, языка, религии, политических или иных убеждений, национального и социального происхождения, принадлежности к национальному меньшинству, имущественного, сословного или иного положения: а) совершенное должностным лицом, б) повлекшее ущерб в значительных размерах, наказывается штрафом в размере от 300 до 600 условных единиц или лишением свободы на срок до 3 лет с лишением или без лишения в обоих случаях права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок от 2 до 5 лет».

Всеобщность гражданской дееспособности физического лица. Этот признак характеризует содержание дееспособности, которая состоит в абстрактной возможности физического лица приобретать и осуществлять субъективные права, создавать для себя и исполнять гражданские обязанности путем заключения любых сделок (за исключением запрещенных законом). Этой возможностью наделяются все граждане с момента достижения ими 18 лет, когда дееспособность станет полной.

Ограниченная дееспособность (с 14 до 18 лет) не характеризуется уровнем всеобщности, характерной для полной дееспособности. Граждане в возрасте от 14 до 18 лет вправе самостоятельно совершать юридические действия, однако на условиях, предусмотренных ч.(1) ст.21 ГК РМ (за исключением юридически значимых действий, предусмотренных ч.(2) ст.21 ГК РМ). Ограниченная дееспособность характеризуется более узким объемом

способностей гражданина совершать юридически значимые действия в сравнении с возможностями физических лиц, обладающих полной гражданской дееспособностью. Граждане в возрасте от 14 до 18 лет сами совершают все необходимые действия по заключению сделки, однако она приобретает правовое значение только при наличии согласия родителей, усыновителей или попечителей (за исключением мелких бытовых сделок). Такой правовой контроль за юридическими действиями несовершеннолетних (от 14 до 18 лет) устанавливается в их интересах. Их возможности по приобретению и осуществлению субъективных гражданских прав, а также создавать для себя и исполнять обязанности, могут быть еще больше сужены. Так, по обоснованным причинам судебная инстанция, по ходатайству родителей, усыновителей или попечителя либо органа опеки и попечительства, может ограничить права несовершеннолетнего:

- a) распоряжаться заработком, стипендией и иными доходами, полученными в результате своей деятельности;
- b) осуществлять права автора произведения науки, литературы или искусства, изобретения или иного охраняемого законом результата своей интеллектуальной деятельности.

Физическое развитие и формирование воли человека – это единый процесс постепенного развития, начинающийся с рождения и заканчивающийся смертью. В гражданском праве указаны определяющие моменты последовательного развития личности и имеющее правовое значение: до 14 лет; с 14 до 18 лет; с 18 лет до конца жизни.

Начальным этапом возникновения гражданской дееспособности является период с момента рождения до достижения возраста 14 лет. В этом возрасте возможность лица самостоятельно совершать юридически значимые действия весьма незначительна – они почти не обладают гражданской дееспособностью. Исключение составляют лишь малолетние в возрасте от 7 до 14 лет. Гражданское законодательство Республики Молдова устанавливает нижний возрастной рубеж (с 7 лет), с которого малолетние наделяются способностью самостоятельно совершать некоторые юридически значимые действия (ч.(2) ст.22 ГК РМ). Законом им делегируется право совершать:

- a) мелкие бытовые сделки, подлежащие исполнению в момент их совершения;
- b) сделки, направленные на безвозмездное получение выгоды, не требующие нотариального удостоверения или государственной регистрации прав, возникающих на основании таких сделок;
- c) сделки по сохранению.

Во всех остальных случаях, сделки за и от имени несовершеннолетнего в возрасте до 14 лет могут совершать только его родители, усыновители или опекун в порядке, предусмотренном законом.

Внутри каждого вида гражданской дееспособности (до 14 лет; от 14 до 18 лет; с 18 лет до конца жизни) абстрактная возможность физического лица своими действиями приобретать и осуществлять права, создавать для себя и исполнять обязанности характеризуется признаком всеобщности. Закон не предусматривает исключения по каким-либо критериям для отдельных категорий граждан. Так, все лица в возрасте от 7 до 14 лет способны и вправе совершать мелкие бытовые сделки: покупать школьно-письменные принадлежности, самостоятельно расплачиваться за конфеты, булочки, школьные обеды, приобретать билеты на городском транспорте, в детский театр или кино, сдавать вещи в мелкий ремонт, оказать кому-либо мелкие платные услуги, совершать другие действия, направленные на удовлетворение обычных потребностей.

Неотчуждаемость гражданской дееспособности физического лица. Дееспособность, как и правоспособность, неотчуждаема. Граждане свободны в установлении и реализации своих прав и обязанностей. Однако, в силу правила о неотчуждаемости дееспособности, они не могут полностью или частично отказаться от своей дееспособности. Неотчуждаемость гражданской дееспособности прямо закреплена в законе. Часть (4) ст.23 ГК РМ устанавливает, что полный или частичный отказ физического лица от дееспособности и другие сделки, направленные на ограничение дееспособности, ничтожны. Поскольку дееспособность и правоспособность выражают отношение гражданина с государством, а не с другими лицами, постольку нормы о дееспособности являются императивными. Они исключают возможность замены, соглашением сторон или односторонним волеизъявлением, содержащихся в них предписаний о гражданской дееспособности иными положениями. Никто не вправе совершать действия по отчуждению кому-либо, полностью или частично, своей дееспособности.

Неотчуждаемость дееспособности физического лица не следует смешивать с действиями по отказу от субъективных прав, которые принадлежат конкретному лицу (индивидуализированы). Такие действия не означают частичный отказ от дееспособности. Например, гражданин может не требовать уплаты долга по договору займа, но он не вправе заранее обещать не обращаться за защитой своих прав в суд по этому обязательству. Недействительны, например, следки, направленные на отказ

гражданина проживать в какой-либо местности, заниматься определенным видом занятий, приобретать какую-либо профессию. Такие сделки ничтожны и не порождают правовых последствий. Недействительна также сделка об отказе от обращения в суд или иные органы за защитой субъективных прав. Часть (3) ст.5 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова прямо закрепляет положение о том, что отказ от права на обращение в суд не имеет юридических последствий, если это противоречит закону или нарушает права, свободы или законные интересы определенного лица.

Устанавливая правило о том, что полный или частичный отказ гражданина от дееспособности и другие сделки, направленные на ограничение или самоограничение, ничтожны (за исключением случаев, когда такие сделки допускаются законом), законодатель гарантирует сохранность гражданской дееспособности и возможность физического лица в любой момент своими действиями приобретать и осуществлять права, создавать для себя и исполнять обязанности.

Неприкосновенность гражданской дееспособности физического лица. Важнейшим свойством гражданской дееспособности является ее неприкосновенность. Гражданский кодекс Республики Молдова содержит специальную норму (ч.(3) ст.23), согласно которой никто не может быть ограничен или лишен дееспособности иначе, как в случаях и порядке, предусмотренных законом. Несоблюдение установленных законом условий и порядка ограничения дееспособности граждан влечет недействительность акта гражданского или иного органа или должностного лица, ограничивающего дееспособность лица.

Признание неприкосновенности дееспособности вытекает из указанного законодательного положения. Вместе с тем, норма права не исключает в принципе возможности лишения или ограничения дееспособности физического лица. Так, при наличии достаточных оснований, в предусмотренных законом случаях гражданин может быть признан недееспособным (ст.24 ГК РМ) или ограничен в дееспособности (ст.25 ГК РМ).

В приведенных нормах гражданского законодательства гражданская дееспособность физического лица определена в качестве объекта судебной защиты. Это совершенно правильно. Установленная судебная форма защиты гражданской дееспособности граждан призвана обеспечить положение гражданина как личности, реально гарантировать осуществление им личных и имущественных прав. Судебные гарантии при разрешении дел о защите

дееспособности граждан являются наиболее совершенными, максимально обеспечивающими действительную защиту прав и интересов граждан. Независимость суда, гласность процесса, равенство граждан перед законом и судом создают наиболее благоприятные условия для установления действительных обстоятельств о способности лица самостоятельно приобретать гражданские права и создавать для себя гражданские обязанности своими действиями. Дееспособность, как и правоспособность – определенное общественное юридическое свойство, определяющее правовой статус гражданина и признаваемое законами государства за людьми, которых оно считает способными не только совершать правомерные действия, но и нести ответственность за свои действия. Защищать дееспособность гражданина означает защищать его правовой статус, а не какое-либо конкретное его субъективное право. Поэтому способность лица самостоятельно участвовать в гражданском обороте, т.е. приобретать гражданские права и создавать для себя гражданские обязанности своими действиями (гражданская дееспособность) нельзя расценивать как конкретное субъективное право. Как было уже сказано, дееспособность следует отличать от субъективного права. Дееспособность – это такое правовое состояние лица, которое позволяет ему самостоятельно участвовать в гражданском обороте. От субъективного права дееспособность отличается и тем, что она не может быть передана другому лицу, как большинство субъективных прав. Дееспособность носит строго личный характер. Она неотделима от личности.

Необходимость в защите дееспособности граждан возникает при наличии нарушения или утраты лицом способности разумно желать чего-либо, отдавать себе полностью отчет в своих действиях и руководить ими. Такое состояние лица свидетельствует о дефектной гражданской дееспособности, которая нуждается в защите.

Действующее законодательство, стремясь максимально гарантировать защиту прав граждан, отнесло вопрос защиты гражданской дееспособности к судебной юрисдикции. Дела о признании граждан недееспособными или об ограничении их дееспособности ранее не были подведомственны суду. Установление недееспособности или ограничения дееспособности осуществлялось административными органами. Административный порядок объявления граждан недееспособными или ограниченно дееспособными определялся Кодексами о браке и семье соответствующих советских социалистических республик в составе бывшего СССР. Административный порядок предусматривал, что

органы опеки и попечительства, при наличии достаточных данных о необходимости установления опеки над душевнобольным или слабоумным, назначали для его освидетельствования специальную врачебную комиссию, в составе которой обязательно должен был быть врач – психиатр.

Комиссия проводила наблюдения за освидетельствуемым на дому или в специальном лечебном учреждении, куда он мог быть помещен по решению комиссии на срок до двух месяцев. О результатах наблюдения составлялся акт, в котором указывалось, является ли освидетельствуемый душевнобольным или слабоумным и нуждается ли он в опеке. Заключение врачебной комиссии о признании лица душевнобольным или слабоумным могло быть обжаловано заинтересованными лицами и учреждениями в исполнительный комитет соответствующего местного Совета депутатов трудящихся.

Однако признание гражданина недееспособным – не только медицинский вопрос, но и важная юридическая проблема, так как лишение гражданина возможности приобретать своими действиями гражданские права и обязанности существенно ограничивает его права и зачастую влечет за собой помещение его в специальное лечебное учреждение.²

В советской юридической литературе на протяжении длительного периода времени ставился вопрос о необходимости отнесения дел о признании граждан недееспособными или об ограничении их дееспособности к компетенции судебных органов. Установление судебного порядка признания граждан недееспособными вследствие душевной болезни или слабоумия рассматривалось как усиление гарантий прав граждан.

Основы гражданского судопроизводства Союза ССР и союзных республик, введенные в действие Законом СССР «Об утверждении Основ гражданского судопроизводства Союза ССР и союзных республик» от 8 декабря 1961 года³, отнесли дела о признании граждан недееспособными к судебной компетенции.

Судебная юрисдикция в области защиты субъективных прав и охраняемых законом интересов граждан общепризнано делится на два вида: правосудие по гражданским делам и правосудие по уголовным делам. Она считается более демократичной и в большей степени обеспечивающей установление материальной истины по сравнению с административной юрисдикцией.

В Республике Молдова, защита судебными инстанциями гражданских прав осуществляется в

порядке гражданского судопроизводства. Отнесение дел о признании граждан недееспособными или об ограничении их дееспособности к гражданскому судопроизводству является правильным, так как по этим делам суды не рассматривают деяния, составляющие преступления.

Гражданское судопроизводство является деятельностью суда по рассмотрению и разрешению дел, отнесенных к судебной подведомственности, осуществляемой путем применения норм материального и процессуального права: материального – для регламентирования отношений, составляющих предмет судебной деятельности; процессуального – для регламентирования самой деятельности и отношений, складывающихся между судом и каждым из лиц, участвующих в процессе судебной деятельности.⁴

Признание граждан недееспособными или ограничение дееспособности граждан составляет предмет судебной деятельности по самостоятельной категории гражданских дел. Судопроизводство по этой категории дел связано с гражданским правом, нормы которого регламентируют отношения о признании граждан недееспособными или об ограничении их дееспособности, отнесенные законодателем к судебной подведомственности, отношения, перечисленные в ст.1 и в ст.28 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова – гражданские, семейные, трудовые, жилищные и др.

При наступлении пороков, влияющих на состояние гражданской дееспособности физического лица и отражающихся в целом на его правовом статусе, дееспособность соответствующего гражданина может стать, по воле заинтересованных лиц, объектом судебного познания и исследования. Под воздействием судебной деятельности гражданская дееспособность гражданина из предмета заявления поданного в судебную инстанцию переходит в предмет доказательственной деятельности и формулируется судебной инстанцией как предмет судебного решения – о признании физического лица недееспособным (ч.(1) ст.24 ГК РМ, ч.(2) ст.307 ГПК РМ) или об ограничении дееспособности (ч.(1) ст.25 ГК РМ, ч.(3) ст.307 ГПК РМ).

Судебная защита гражданской дееспособности реализуется в результате установления судебной инстанцией материально-правовых оснований, перечисленных в ст.24 и 25 ГК РМ. К ним относятся:

- наличие душевной болезни или слабоумия, в результате которых физическое лицо не может понимать значение своих действий или руководить ими (ч.(1) ст.24 ГК РМ);

– злоупотребление алкоголем или употребление наркотиков и других психотропных веществ, в результате которого гражданин ухудшает материальное положение своей семьи (ч.(1) ст.25 ГК РМ).

Необходимость в судебной защите гражданской дееспособности физического лица наступает тогда, когда налицо имеются указанные в ст.24 и 25 ГК РМ обстоятельства. Лишение судом гражданина дееспособности полностью – необходимая гражданско-правовая мера для защиты личных и имущественных прав и интересов психически больных и слабоумных граждан.⁵ Признание гражданина ограниченно дееспособным – мера защиты судом интересов семьи гражданина, злоупотребляющего спиртными напитками или употребляющего наркотические вещества. С другой стороны, ограничение дееспособности означает и лишение гражданина, посредством судебного решения, возможности приобретать права и создавать для себя обязанности, которые он, в силу закона, имеет или уже может иметь.

Деятельность суда по этим категориям дел направлена на установление определенных фактов-состояний гражданина (душевная болезнь, слабоумие, неспособность понимать значение своих действий, злоупотребление спиртными напитками, употребление наркотических веществ, тяжелое материальное положение семьи), которые составляют предмет

деятельности суда, содержанием которого является установление правового состояния гражданина. **Цель судебной защиты по делам об ограничении дееспособности или о лишении дееспособности – изменение правового положения лица и ликвидация неопределенности в материально-правовых отношениях, субъектом которых является данное лицо.** Уясняя правовое состояние гражданина по делам о защите дееспособности, судебная инстанция тем самым определяет его действительное правовое положение, устанавливает определенность в материально-правовых отношениях с участием таких субъектов, создает условия для реализации этими субъектами своих прав и для исполнения своих обязанностей с помощью соответствующих лиц и средств, предусмотренных законом.

Литература:

- ¹ См.: С.С. Алексеев. *Философия права*. – Москва: Норма, 1997, с.112–114; В.С. Нерсесянц. *Философия права*. – Москва: Норма, 1997, с.54–57 и др.
- ² А.А. Мельников. *Особое производство в советском гражданском процессе*. – Москва: Наука, 1964, с.74.
- ³ Ведомости Верховного Совета СССР, 1961, №50, ст.526.
- ⁴ Н.А. Чечина. *Предмет гражданского судопроизводства*. В сборнике научных трудов Ярославского государственного университета: *Предмет процессуальной деятельности в суде и арбитраже*. – Ярославль, 1985, с.15.
- ⁵ В.Д. Кайгородов. *Судебное установление правового состояния граждан*. – Екатеринбург, 1992, с.10.

Матанат АСКЕРОВА
кандидат юридических наук

Академия Министерства Юстиции
Азербайджанская Республика

ОРХУССКАЯ КОНВЕНЦИЯ И ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ О ДОСТУПЕ К ПРАВОСУДИЮ ПО ВОПРОСАМ, КАСАЮЩИМСЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

The Article is devoted to the comparative analysis of the legislation of Azerbaijan Republic and article 9 of the Aarhus Convention.

The author marks that the current legislation of the Azerbaijan Republic provides an easy access to justice and it is not connected to heavy charges. The national legislation provides the civil, administrative and criminal procedural legal capacity of a citizens and NGO, the decision of the courts are binding for all state and other organizations, is provided the criminal responsibility of functionaries in case of default. It is stipulated that the preliminary reference to superior bodies and to the functionaries on subordination is not an compulsory condition for putting in an application to the court, acceptance by court and the deciding on the merits. This position is an additional guarantee in case of negligence of administrative bodies to references of citizens.

The analysis of judiciary practice of the Azerbaijan Republic shows that number of appeals to court on access to information, public participation in environmental matters is insignificantly. The reasons are filling requests of citizens by corresponding bodies and small number of references. There is also a rule of decisions revision of subordinate bodies within the framework of administrative procedure, which is used frequently. Therefore it is possible to speak about creation and efficiency of independent body for an appeal consideration after wide education among the population, using and evaluation of existing procedures.

The author ascertaining results of the researches, comes to conclusion that it would be advisable to exempt a citizens and NGO from duty and court charges for the further development of Aarhus Convention's provisions and reliable protection of the rights of the public on cases of environmental matters.

9 ноября 1999 года Азербайджанская Республика ратифицировала Орхусскую конвенцию «О доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды» (далее – Орхусская конвенция) и, учитывая необходимые процедуры по присоединению, с 23 марта 2000 года считается стороной Конвенции.

Законом Азербайджанской Республики «Об информации» и другими нормативными актами были предусмотрены получение информации и необходимость информирования общественности по вопросам окружающей среды. После ратификации,

в целях исполнения обязательств по Конвенции и закрепления эффективной процедуры получения и информирования общественности, были приняты законы «О получении информации об окружающей среде» от 12 марта 2002 года и «Об экологическом образовании и просвещении населения» от 12 марта 2002 года. Эти законы расширили права граждан и неправительственных организаций (НПО) по получению информации об окружающей среде.

Одним из основополагающих принципов Конвенции является доступ к правосудию по вопросам окружающей среды. Статья 9 Конвенции посвящена гарантированию надлежащих механизмов правосудия и юридической защиты ущемленных, задетых, нарушенных прав, определяемых первыми двумя основополагающими принципами Конвенции о доступе к информации и об участии общественности в принятии решений по вопросам окружающей среды.

Существует три категории ситуаций, когда решение, действие или бездействие может быть обжаловано в рамках статьи 9 Орхусской конвенции:

1. Нарушение права на доступ к информации: информация представлена, однако она неполная и/или не имеет отношения к запросу; запрос о предоставлении информации отклонен, государственный орган требует обоснования запроса; ответ не представлен в течение установленного срока (15 дней – 1 месяц (+1 месяц)). Статья 10 Закона Азербайджанской Республики о порядке рассмотрения обращений граждан от 10 июня 1997 г. определяет, что обращение должно рассматриваться в месячный срок, за исключением случаев, предусмотренных законодательством, а обращение, не требующее дополнительного изучения и проверки, не позднее 15 дней, если законодательством не предусмотрен иной срок. В случаях необходимости проведения специальной проверки, требования дополнительных материалов или принятия других мер для рассмотрения обращения, руководитель или заместитель руководителя соответствующего органа, учреждения, организации, предприятия, в исключительных случаях, может продлевать срок рассмотрения обращения, но не более чем на один месяц. Об этом должно быть сообщено обращающемуся гражданину, а при взятии органом государственной власти на контроль рассмотрения обращения – органу государственной власти. В случае если в результате рассмотрения обращения о предоставлении информации в вышеуказанные сроки необходимая информация может утратить свое значение, данное обращение должно быть рассмотрено безотлагательно, а при отсутствии такой возможности – не позднее чем в течение 24 часов.

2. Нарушение права на участие (ст.9.2 Орхусской конвенции): уведомление о процедуре принятия решения не представлено; средства уведомления недостаточны для того, чтобы оно достигло адресатов; уведомление издано на поздней стадии процедуры; уведомление не содержит необходимого минимума информации; невозможно получить более подробную информацию о проекте, программе или плане; процедура не предусматривает представления комментариев; комментарии не учтены должным образом и лицо, принимающее решение, не может дать вразумительного объяснения причин, по которым конкретное замечание не было учтено при принятии окончательного решения; решение не оглашено; оглашенное решение не содержит обоснования.

3. Не соблюдены законы об охране окружающей среды (ст.9.3 Орхусской конвенции): действия или бездействие частных лиц, нарушающих законы в сфере охраны окружающей среды, могут быть обжалованы; действия или бездействие государственных органов, нарушающих законы в сфере охраны окружающей среды, могут быть обжалованы.

Азербайджанское законодательство, которое регламентирует вышеуказанные вопросы, предусматривает дисциплинарную или административную ответственность, гражданскую ответственность, в крайних случаях – уголовную ответственность.

Анализ национального законодательства показывает, что физические лица и НПО обладают всеми правозащитными средствами, предусмотренными ст.9 Орхусской конвенции по доступу к правосудию.

Граждане Азербайджанской Республики имеют конституционное право на обращение, могут посылать индивидуальные и коллективные письменные обращения в государственные органы. Законом Азербайджанской Республики о порядке рассмотрения обращений граждан предусмотрено обращение граждан с предложением, заявлением и жалобой в государственные органы. Гражданин, не согласный с решением, принятым по его предложению, заявлению, жалобе, имеет право обжаловать это решение органу или должностному лицу, которому непосредственно подчиняются орган, учреждение, организация, предприятие или должностное лицо, принявшее данное решение. Жалобы могут подаваться в суд в порядке, установленном в законодательстве.

Часть 1 ст.9 Орхусской конвенции предусматривает: *рассмотрение принятого решения в суде или в другом независимом и беспристрастном органе, учрежденном в соответствии с законом на основании обращения лица, чья просьба о доступе*

к информации не рассмотрена, неправомерно отклонена, будь то частично или полностью, неадекватно удовлетворена или если в каком-либо ином отношении к этой просьбе проявлен подход, не соответствующий положениям указанной статьи; принятие окончательного решения, обязательного для государственного органа, располагающего соответствующей информацией; дачу информации в письменной форме.

Для возбуждения дела в суде о восстановлении нарушенных прав истец должен иметь процессуальную правоспособность. Процессуальная правоспособность предусмотрена ст.4.1 ГПК Азербайджанской Республики – все физические и юридические лица имеют право пользоваться в установленном законом порядке судебной защитой в целях соблюдения и обеспечения своих охраняемых законом прав, свобод и интересов.

На основании ст.285.0.3 ГПК Азербайджанской Республики, заявление на решение и действие (бездействие) соответствующих органов исполнительной власти, органов местного самоуправления, иных органов и организаций, их должностных лиц, суд рассматривает в порядке особого искового производства. Национальное законодательство некоторых сторон Конвенции предусматривает исчерпывающий характер административных процедур рассмотрения до обращения в суд. Однако азербайджанское законодательство не обременяет обращение в суд такими ограничениями. Статьей 286.2 ГПК предусмотрено, что предварительное обращение заинтересованных лиц в вышестоящие органы не является обязательным условием для подачи заявления в суд, для его принятия судом и для разрешения по существу. Это положение азербайджанского законодательства направлено на более надежную защиту прав физических и юридических лиц в случаях проявления равнодушия к обращениям представителей общественности и является дополнительной гарантией применения положений Орхусской конвенции.

В Орхусской конвенции говорится об участии общественности. Под общественностью, в смысле, предусмотренном данной Конвенцией, следует понимать одно или более чем одно физическое или юридическое лицо, а также, в соответствии с национальным законодательством или практикой, их ассоциации, организации или группы. Под заинтересованной общественностью понимается общественность, чьи интересы затрагиваются или могут затрагиваться процессом принятия решений по вопросам, касающимся окружающей среды, или которая имеет заинтересованность в этом процессе; в целях расширительного толкования данного

определения, неправительственные организации, содействующие охране окружающей среды и отвечающие любым требованиям, предъявляемым национальным законодательством, считаются организациями, имеющими заинтересованность.

Статья 9 Конвенции предоставляет особый статус экологическим НПО, признает их интерес в делах о доступе к правосудию на основе получения информации об окружающей среде и право их участия в процессе принятия решений. Конвенция не требует регистрации НПО, но в вопросе определения НПО ссылается на внутреннее законодательство государств. На основании законов Азербайджанской Республики «О государственной регистрации и государственном реестре юридических лиц» и «О неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах)», НПО подлежат регистрации.

Законом Азербайджанской Республики об охране окружающей среды предусмотрено, что общественные объединения в области окружающей среды имеют право требовать в административном и судебном порядке ограничения, временной и постоянной приостановки размещения, строительства, реконструкции и сдачи в эксплуатацию, в том числе негативно влияющей на окружающую среду и здоровье людей хозяйственной деятельности вредных предприятий, строений и установок; на возбуждение дела о привлечении к ответственности виновных организаций, должностных лиц и граждан; на возбуждение судебных исков о компенсации ущерба, причиненного здоровью и имуществу граждан в результате нарушения законодательства об окружающей среде.

На основании ст.300.1 ГПК Азербайджанской Республики, судья, признав заявление обоснованным, выносит решение об обязанности соответствующих органов исполнительной власти, органов местного самоуправления, других органов и организаций, устранить в полном объеме допущенное нарушение прав и свобод гражданина. Согласно ст.15.2 ГПК, вступившие в законную силу судебные решения, определения, постановления и приказы являются обязательными для всех органов государственной власти, органов местного самоуправления, их должностных лиц, общественных объединений, политических партий, профсоюзных организаций, их должностных лиц, а также для физических и юридических лиц и подлежат неукоснительному исполнению на всей территории Азербайджанской Республики. Согласно ст.306.2 УК Азербайджанской Республики, за злостное неисполнение решения, приговора, определения или постановления суда, вступивших в законную силу, а равно за воспрепятствование их исполнению, должностные лица несут уголовную ответственность.

Требование Конвенции о том, чтобы все решения любого органа по рассмотрению, подпадающие под действие статьи 9, выносились в письменном виде, полностью учтено законодательством Азербайджанской Республики. Это относится к решениям административных органов и суда. Закон о порядке рассмотрения обращений граждан обязывает должностные лица государственных органов сообщать гражданам в письменном виде о результатах рассмотрения предложений, заявлений и жалоб, а при их неудовлетворении, указать его причины, разъяснить порядок обжалования.

Частью 2 ст.9 Орхусской конвенции в одном случае предусмотрено наличие общественности, проявляющей достаточную заинтересованность, во втором случае для обращения в суд требуется наличие достаточной заинтересованности и нарушение того или иного права. В первом случае проявление заинтересованности достаточно для обращения в суд, нарушение прав не требуется. Азербайджанская Республика относится к государствам, где для обращения в суд общественности требуется нарушение ее прав. Это исходит из требований ст.5.1 ГПК о том, что лицо обращается за защитой или за подтверждением своего права или охраняемого законом интереса.

В части 3 ст.9 Орхусской конвенции речь идет о доступе к административным или судебным процедурам для оспаривания действий или бездействия частных лиц и государственных органов, которые нарушают положения национального законодательства, относящегося к окружающей среде. Азербайджанским законодательством предусмотрено административное рассмотрение, которое является более простым и не требует больших затрат. Административное производство для Азербайджанской Республики является новым, цель которого – обеспечение выполнения прав и свобод человека административными органами и обеспечение верховенства закона. В Азербайджанской Республике были приняты Закон об административном производстве от 21 октября 2005 года и Административно-процессуальный кодекс, который вступает в силу 1 сентября 2010 года. Законом Азербайджанской Республики о судах и судьях административные суды не предусмотрены. Однако Административно-процессуальным кодексом и Законом об административном производстве предусмотрено, что дела об административных спорах рассматриваются в судах по административным и экономическим спорам. Административно-процессуальный кодекс регламентирует судебное производство по административным спорам. Согласно закону, под административным органом по-

нимается соответствующие органы исполнительной власти, их местные (структурные) и другие образования, муниципалитеты, а также физическое или юридическое лицо, наделенное полномочием принятия административного акта согласно закону. Под административным актом понимается постановление, распоряжение или властная мера другого вида, принятое административным органом с целью урегулирования или решения определенного (конкретного) вопроса, относящегося к общей (публичной) области права и порождающее определенные правовые последствия для адресованных юридических или физических лиц. Административные акты могут быть связаны правом на доступ к информации, на участие общественности в процессе принятия решений, касающихся окружающей среды. Поэтому эту процедуру надо рассматривать как гарантию защиты прав человека в области доступа к информации, участия общественности в принятии решений и доступа к правосудию по вопросам окружающей среды. Законом об административном производстве предусмотрено, что любое лицо имеет право обратиться, ходатайствовать перед административным органом о вопросах непосредственно относящихся к его правам и законным интересам, а административный орган обязан рассматривать эти обращения, принимать соответствующее постановление по этим обращениям или давать информацию. Письменные заявления и административные жалобы на административный акт, на отказ принятия административного акта или на действия или бездействия административных органов подаются в вышестоящий орган по субординации. Законом определены правила исполнения административных актов о денежных требованиях, о принуждении должника совершать определенные действия или воздержаться от определенных действий. Административный акт может быть обжалован в административном или судебном порядке. При подаче параллельных жалоб, жалоба рассматривается в судебном порядке и начатое административное производство отменяется.

Акты административных органов носят принудительный характер для адресованных лиц и эти лица обязаны их исполнить; акты исполняются административным органом, принявшим постановление.

По результатам рассмотрения вышестоящего административного органа заявитель может передать дело на рассмотрение административного суда. Эта процедура недорогая, предусматривает апелляцию и кассационную жалобу на решения административного суда, рассмотрение которых может занимать до года, прежде чем будет вынесено

окончательное решение. Административный суд применяет соответствующие предписания Административно-процессуального кодекса, Кодекса об административных проступках, ГПК и Закона об исполнении судебных решений Азербайджанской Республики.

Частью 4 ст.9 Орхусской конвенции предусмотрено, что для доступа к правосудию, государства должны обеспечивать адекватные и эффективные средства правовой защиты, включая при необходимости средства правовой защиты в виде судебного запрета, которые должны быть справедливыми, беспристрастными, своевременными и не связанными с неоправданно высокими затратами. Под судебными запретами понимаются распоряжения, отданные судом и административным органом, с целью приостановления действий и исполнения некоторых дел. Речь идет о временном судебном запрете. По азербайджанскому законодательству, запрещение относится к мерам по обеспечению иска и запрещает ответчику и другим лицам совершать определенные действия, касающиеся предмета спора. Здесь речь идет о запретительном полномочии суда, однако оно носит временный характер. Азербайджанским законодательством предусмотрено и предупреждение причинения вреда. Если же причиненный вред является следствием эксплуатации предприятия, сооружения либо иной производственной деятельности, которая продолжает причинять вред или угрожает новым вредом, суд вправе обязать ответчика, помимо возмещения вреда, приостановить или прекратить соответствующую деятельность. Суд может отказать в иске о приостановлении либо прекращении соответствующей деятельности лишь в случае, если ее приостановление либо прекращение противоречит государственным интересам. Отказ в приостановлении либо прекращении такой деятельности не лишает потерпевшего права на возмещение причиненного этой деятельностью вреда (ст.1098 ГК). Административно-процессуальным кодексом предусмотрено применение защиты временного характера, которая состоит в приостановлении исполнения административного акта или других мер обеспечения, направленных на обеспечение иска.

Требование Орхусской конвенции (часть 4 ст.9) о том, что *общественность должна иметь доступ к решениям судов и, при возможности, других органов*, полностью учтено азербайджанским законодательством. Частью 11 ст.5 Закона Азербайджанской Республики о судах и судьях предусмотрено, что все решения судов кассационной и апелляционной инстанций издаются и распространяются на электронных носителях не позднее одного месяца со

дня принятия. Вместе с этими решениями должны издаваться отмененные или измененные решения судов низших инстанций. Вступившие в законную силу решения судов первой инстанции раскрываются способами, определенными в законодательстве. На данный момент все апелляционные суды и Верховный Суд Азербайджанской Республики имеют Интернет сайты.

Часть 5 ст.9 Орхусской конвенции, в целях повышения эффективности доступа к правосудию, требует устранения или уменьшения финансовых или иных препятствий для доступа. Статья 107 ГПК к судебным расходам относит государственную пошлину и издержки, связанные с рассмотрением дела. На основании ст.8 Закона о государственной пошлине от 4 декабря 2001 года №223-III, государственная пошлина, уплачиваемая при подаче искового заявления, носит символический характер и не может оцениваться как высокая: примерно 3 или 20 евро, в зависимости от цены иска; если цена иска примерно выше 100 евро – 20 евро, если меньше этой суммы – 3 евро. Законом Азербайджанской Республики о государственной пошлине предусмотрено и освобождение от государственной пошлины. Однако законом не предусмотрено освобождение от уплаты госпошлины по делам, связанным с получением информации по вопросам окружающей среды. Согласно ст.115 ГПК Азербайджанской Республики, к издержкам, связанным с рассмотрением дела, относятся: суммы, подлежащие выплате свидетелям, экспертам, специалистам и переводчикам; расходы, связанные с производством осмотра на месте, с извещением сторон и вызовом их в суд, расходы по проезду в связи с явкой сторон и третьих лиц в суд и по найму жилого помещения, по оплате помощи представителей, по оплате помощи адвоката, по розыску ответчика, расходы, связанные с исполнением решения суда, прочие расходы, которые суд считает необходимыми.

По азербайджанскому законодательству, свидетелям, экспертам, специалистам и переводчикам возмещаются понесенные ими в связи с явкой в суд расходы по проезду и по найму жилого помещения и выплачиваются суточные. Эксперты и специалисты получают вознаграждение за работу, выполненную ими по поручению суда, если эта работа не входит в круг их служебных обязанностей. Сумма вознаграждения и размер возмещения расходов по найму жилого помещения устанавливается судом в разумных пределах, с согласия лиц, участвующих в деле. Суммы, подлежащие выдаче свидетелям, экспертам и специалистам, и иные необходимые расходы по делу предварительно вносятся на депозитный счет суда стороной, заявившей соответс-

твующую просьбу. Если указанная просьба заявлена обеими сторонами либо вызов свидетелей, назначение экспертов и иные оплачиваемые действия производятся по инициативе суда, то требуемые суммы вносятся сторонами поровну. Если сторона освобождена от уплаты судебных расходов, эти суммы относятся в счет государства.

Судебные расходы возмещаются сторонами, участвующими в деле, пропорционально размеру удовлетворенных исковых требований. Если истец в установленном порядке освобожден от уплаты государственной пошлины, то государственная пошлина взыскивается в государственный бюджет от ответчика пропорционально размеру удовлетворенного иска. На сторону, недобросовестно заявившую неосновательный иск или спор против иска либо систематически противодействовавшую правильному и быстрому рассмотрению и разрешению дела, суд может возложить уплату в пользу другой стороны или государства сумму за фактическую потерю рабочего времени. Размер указанной суммы определяется судом в разумных пределах и с учетом конкретных обстоятельств.

В зависимости от особенностей дела, судебные издержки могут быть значительными. Как правило, по делам, касающимся окружающей среды, назначаются эксперты и приглашаются специалисты. Азербайджанским законодательством не предусмотрено освобождение от судебных издержек по делам, касающимся окружающей среды, которые могут быть обременительными для физических лиц и НПО. Законодательством предусмотрено, что расходы по оплате помощи представителя и адвоката стороны, в пользу которой состоялось решение, суд присуждает другой стороне. Они должны быть в разумных пределах и с учетом конкретных обстоятельств. При отказе истца от иска, понесенные им расходы ответчиком не возмещаются. Если истец не поддерживает своих требований вследствие добровольного удовлетворения их ответчиком после предъявления иска, то суд, по просьбе истца, присуждает взыскание с ответчика всех понесенных истцом по делу судебных расходов.

При обращении в суд по делам об административных проступках госпошлина не уплачивается. Затраты по делам об административных проступках в отношении физических лиц возмещаются государством, а в отношении юридических лиц возлагаются на самих юридических лицах.

Как видно из анализа гражданско-процессуального законодательства Азербайджанской Республики, дела, касающиеся окружающей среды, при подаче заявления в суд чреватые материальными затратами, которые в некоторых случаях являются обре-

менительными и даже непосильными для частных лиц и НПО.

Статья 9 Конвенции, в части 5, возлагает на стороны *обязанность рассматривать вопрос о создании соответствующих механизмов оказания помощи для устранения или уменьшения финансовых или иных препятствий для доступа к правосудию*. Как уже отметили, доступ к правосудию на начальном этапе, т.е. при подаче заявления, не связан с большими затратами. Считаем, что освобождение НПО от уплаты государственной пошлины устраняло бы одно из препятствий для доступа к правосудию.

Азербайджанское законодательство предусматривает административную ответственность за экологические нарушения. На основании Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках, должностные лица подлежат административной ответственности за административные проступки, связанные с несоблюдением или ненадлежащим соблюдением своих служебных обязанностей. Должностными лицами признаются лица, осуществляющие функции представителя государственной власти, лица, постоянно или временно работающие на организационно-распорядительных или административно-хозяйственных должностях в государственных органах, органах местного самоуправления, в Вооруженных Силах Азербайджанской Республики, других военных соединениях, созданных в соответствии с законодательством Азербайджанской Республики, в государственных и негосударственных организациях, учреждениях и предприятиях или осуществляющие указанные функции на основании специального полномочия, а также физические лица, осуществляющие указанные функции при занятии предпринимательской деятельностью без образования юридического лица. Административный проступок – это противоречащее праву виновное (совершенное умышленно или по неосторожности) деяние (действие или бездействие), посягающее на охраняемые общественные отношения, влекущее административную ответственность. При признании действия или бездействия незаконным, суд восстанавливает нарушенное право и привлекает должностное лицо к административной ответственности. После присоединения Азербайджанской Республики к Орхусской конвенции, Кодекс об административных проступках дополнен ст.181-1: за незаконное ограничение выдачи информации об окружающей среде должностное лицо несет административное наказание (административный штраф в размере примерно 30 евро).

Должностное лицо, отказавшееся представить информацию, может быть привлечено также к дис-

циплинарной ответственности, согласно Закону Азербайджанской Республики о государственной службе от 21 июля 2000 года. За неисполнение или ненадлежащее исполнение возложенных на него обязанностей против него могут быть приняты такие меры дисциплинарного взыскания, как штраф, снижение заработной платы от 5 до 30%, понижение в должность и т.д., в крайних случаях – увольнение. Меры дисциплинарной ответственности налагаются руководителем государственного органа, где работает государственный служащий. Предпринятое к нему взыскание госслужащий может обжаловать в течение 7 дней в вышестоящий орган управления государственной службы. В этом случае, этот орган в течение 10 дней или отменяет эту меру или оставляет ее в силе. При этом госслужащий оставляет за собой право обжалования в суд, который может отменить меру дисциплинарного взыскания.

Принявшее незаконное решение должностное лицо или государственный орган может нести ответственность за ущерб, причиненный своим действием или бездействием. Согласно закону о государственной службе, государственные служащие, виновные за причинение ущерба, несут материальную ответственность. Они могут нести гражданскую ответственность, которая может сопутствовать административным, дисциплинарным или уголовным мерам.

Согласно ст.21.2 ГК, под убытками понимаются расходы, которые лицо, чье право нарушено, произвело или должно будет произвести для восстановления нарушенного права, утраченного или поврежденного своего имущества (реальный ущерб), а также доходы, которые это лицо получило бы при обычных условиях гражданского оборота, если бы его право не было нарушено (упущенная выгода). Согласно же ст.22 и 1100 ГК, убытки, причиненные физическому или юридическому лицу в результате незаконных действий (бездействия) органов государственной власти, органов местного самоуправления или должностных лиц этих органов, в том числе издания органом государственной власти или органом местного самоуправления акта несоответствующего закону или иному правовому акту, подлежат возмещению Азербайджанской Республикой или соответствующим муниципальным образованием.

Азербайджанским законодательством предусмотрено и возмещение морального вреда. Понятие «моральный вред» разъясняется в постановлении Пленума Верховного Суда Азербайджанской Республики от 3 ноября 2008 года за №7 «О практике применения судами законодательства о возмещении морального ущерба», который объяснил,

что понятие «моральный ущерб», с точки зрения законодательства Азербайджанской Республики, положений Европейской конвенции о защите прав и основных свобод человека и прецедентов Европейского суда по правам человека, выражает причинение морального потрясения и душевного страдания человеку в результате нарушения принадлежащих ему по природе или на основе закона личных неимущественных, а также имущественных прав и свобод. Под причинением морального потрясения потерпевшему физическому лицу понимается незаконное действие или бездействие, повлекшее за собой определенную отрицательную психическую реакцию в его сознании, а под причинением душевного страдания – причинение человеку физического мучения в результате расстройства здоровья. Моральный ущерб может выражаться в потере близких родственников или места работы, в лишении лица активного общественного образа жизни, в разглашении личной, семейной или медицинской тайны, в порочении чести, достоинства и деловой репутации, во временном ограничении любых других прав или в лишении этих прав, в причинении вреда здоровью и т.д. Согласно ст.1115 ГК Азербайджанской Республики, возмещение вреда осуществляется путем возмещения убытков в натуре или деньгами. Но, как указано в постановлении Пленума Верховного Суда, причиненный моральный вред определяется и возмещается, как правило, деньгами.

В Азербайджанской Республике действует институт уполномоченного по правам человека (омбудсмена), деятельность которого регламентируется Конституционным законом об уполномоченном по правам человека (омбудсмене) Азербайджанской Республики. Закон включен в конституционное законодательство в качестве его неотъемлемой части и тем самым подчеркивается отличие омбудсмена от других государственных органов, а также его исключительное место в общей системе органов защиты прав человека. Уполномоченный независим и подчиняется только Конституции и законам Азербайджанской Республики, является беспристрастным органом. Нельзя говорить о полном соответствии института уполномоченного целям ст.9 Конвенции в части создания независимого и беспристрастного органа.

Омбудсмен учрежден для восстановления прав и свобод человека, нарушенных государственными органами, органами местного самоуправления и должностными лицами. Деятельность Уполномоченного не ограничивает и не заменяет полномочия других государственных органов, обеспечивающих защиту прав человека и восстановление нарушенных прав и свобод человека.

Уполномоченный рассматривает жалобы граждан Азербайджанской Республики, иностранцев и лиц без гражданства, юридических лиц о нарушении прав человека.

При исследовании обстоятельств, отраженных в жалобе фактов, связанных с нарушением прав человека, Уполномоченный должен изучить мнение органа или должностного лица, в отношении которых подана жалоба, которое должно быть представлено Уполномоченному в течение 10 дней. Уполномоченный имеет право беспрепятственно и без предварительного уведомления посещать государственные органы и органы местного самоуправления, воинские части, учреждения по отбыванию наказания, следственные изоляторы, места временного содержания, встречаться и беседовать один на один с лицами, содержащимися в этих учреждениях, ознакомиться с документами, подтверждающими законность их содержания в данных местах; в течение 10 дней получить от органов государственной власти и местного самоуправления, должностных лиц необходимые сведения, документы и материалы; ознакомиться со вступившими в законную силу решениями по уголовным, гражданским и административным делам, а также с материалами об отказе в возбуждении уголовных дел; в ходе рассмотрения жалобы получать от должностных лиц письменные справки; дать поручение соответствующим органам о проверке отраженных в жалобе фактов (проверка не может быть поручена органу или должностному лицу, решение или действие (бездействие) которого обжалуется); поручить соответствующим государственным органам и организациям подготовку экспертного заключения; быть безотлагательно принятым руководителями и другими должностными лицами государственных органов и органов местного самоуправления, командирами воинских частей, руководством предприятий отбывания наказания, следственных изоляторов и мест временного содержания.

В случае выявления при рассмотрении жалобы факта нарушения прав человека, Уполномоченный вправе предпринять следующие меры: требовать у государственных органов и органов местного самоуправления, должностных лиц, нарушивших своим решением или действием (бездействием) права человека, восстановления этих прав (соответствующие органы, должностные лица в течение 10 дней должны представить Уполномоченному письменное уведомление о принятых мерах). В случае, если уведомление не представлено или требования Уполномоченного не выполнены, он может обратиться в вышестоящие органы; при выявлении признаков преступления, обратиться в

соответствующие органы по поводу возбуждения уголовного дела; представить соответствующим органам предложения о привлечении к дисциплинарной ответственности должностных лиц, нарушивших в результате своего решения или действия (бездействия) права человека; ознакомить средства массовой информации с результатами проверок, проведенных в связи с нарушением прав человека; в случаях, когда нарушение прав человека представляет особое общественное значение, если меры воздействия, относящиеся к полномочиям Уполномоченного недостаточны для восстановления прав человека – обратиться к Президенту Азербайджанской Республики, выступить с докладом перед Национальным Собранием Азербайджанской Республики; обратиться в суд для восстановления прав, нарушенных в результате решения или действия (бездействия) государственного органа или органа местного самоуправления, должностного лица; в случае нарушения прав лица действующими нормативными актами, обратиться с запросом в Конституционный Суд Азербайджанской Республики.

Считаем, что Омбудсмен является независимым и беспристрастным органом по рассмотрению нарушений, допущенных в отношении граждан; он не относится ни к одной ветви власти. Он не имеет право пересмотра решений других органов, не принимает имеющих обязательную силу решения и этим не отвечает полностью требованиям статьи 9 Конвенции, но может помочь в предотвращении нарушений и восстановлении прав, в привлечении внимания к нарушениям, которые предусмотрены Конвенцией.

Согласно уголовному законодательству, уголовной ответственности подлежит вменяемое физическое лицо. Право на доступ к информации считается нарушенным в случаях, если: информация представлена, однако она неполная и/или не имеет отношения к запросу; запрос о представлении информации отклонен, государственный орган требует обоснования запроса, однако ответ не представлен в течение установленного срока; нарушены права общественности на участие в принятии решений. Как и деяния против государственной власти, интересов государственной службы и службы в органах местного самоуправления, против жизни и здоровья граждан, нарушение законов об охране окружающей среды, если оно повлекло причинение существенного вреда правам и законным интересам граждан или организаций либо охраняемым законом интересам общества или государства, является уголовно-наказуемым деянием. Для преступлений, связанных с охраной окружающей среды, одним из квалифицирующих элементов является причине-

ние существенного вреда. Субъектами преступлений являются должностные лица, государственные служащие и служащие органов местного самоуправления, обязанные предотвратить причинение существенного вреда правам и законным интересам граждан или организаций либо охраняемым законом интересам общества и государства.

Согласно уголовно-процессуальному законодательству, поводом к возбуждению уголовного дела может служить заявление физического лица, сообщение юридического лица (должностного лица) или СМИ о совершенном или готовящемся преступлении либо непосредственное обнаружение этих сведений дознавателем, следователем или прокурором. Ответственность за эти преступления варьируется от штрафа до лишения свободы.

Анализируя результаты проведенных исследований, **можно сделать вывод о том, что действующее законодательство Азербайджанской Республики обеспечивает свободный доступ общественности к правосудию** и такой доступ не связан с большими затратами. Азербайджанское законодательство обеспечивает процессуальную правоспособность граждан и НПО, предусмотрены административная и судебная процедуры, решение судебных органов являются обязательными для всех государственных и негосударственных организаций, а в случаях их невыполнения могут быть привлечены к уголовной ответственности должностные лица. Предварительное обращение в вышестоящие органы и к должностному лицу не является обязательным условием для подачи заявления в суд, принятия его судом и разрешения по существу. Это положение является дополнительной гарантией в случаях халатности со стороны вышестоящих органов на обращения граждан.

Анализ судебной практики Азербайджанской Республики показывает, что обращения в суд в связи с получением информации об окружающей среде и с участием общественности в принятии решений не имеются. К таким информациям граждане республики имеют доступ. В Азербайджане существует и правила пересмотра актов административных органов вышестоящими органами в порядке субординации, но по вопросам окружающей среды они почти не используются. 2010 год в Азербайджанской Республике объявлен годом экологии. Законом об экологическом образовании и экологическом просвещении населения, который был принят после ратификации Орхусской конвенции, предусмотрены различные механизмы для просвещения населения. В Министерстве Экологии и Природных ресурсов Азербайджанской Республики действуют орхусские центры и горячая линия, которые обслу-

живают население бесплатно. Поэтому, после проведения более масштабного просвещения среди населения, оценки существующих процедур можно будет говорить о создании и об эффективности независимого органа по рассмотрению обращений. Для дальнейшего развития положений Орхусской конвенции и для более надежной защиты прав физических лиц и общественности было бы целесообразно освобождение их в первую очередь от уплаты госпошлины и других судебных расходов при подаче иска, связанного с получением информации, участием общественности в принятии решений по вопросам окружающей среды.

Литература:

- ¹ Административно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 30 июня 2009 года, №846-IIIQ // http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?Regnom=29866
- ² Гражданский кодекс Азербайджанской Республики // <http://www.zewo.ru/codes/>
- ³ Гражданско-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики // 2. Гражданский кодекс Азербайджанской Республики // <http://www.zewo.ru/codes/>
- ⁴ Закон Азербайджанской Республики о судах и судьях от 10 июня 1997 года, №310-IG // www.azpenalreform.az/.../lawacts/azerilaws/217-zakon-azerbajdzhanskojj-respubliki-o.html
- ⁵ Закон Азербайджанской Республики о порядке рассмотрения обращений граждан от 10 июня 1997 года, №314-IG // <http://www.mia.gov.az/index.php?/ru/content/29418/>
- ⁶ Закон Азербайджанской Республики «О свободе информации» от 19 июня 1998 года, №505-IQ // http://www.medialaw.ru/exussrlaw/1/az/fr_inform.htm
- ⁷ Закон Азербайджанской Республики об охране окружающей среды от 8 июня 1999 года, №678-IQ // http://www.cawater-info.net/library/rus/az_ohr_okr_sr.pdf
- ⁸ Закон Азербайджанской Республики о неправительственных организациях (общественных объединениях и фондах) от 13 июня 2000 года, №894-IQ // <http://abkhasia.kavkaz-uzel.ru/articles/8961/>
- ⁹ Закон Азербайджанской Республики о государственной службе от 21 июля 2000 года, №926-IQ // <http://www.e-qanun.az/?internal=pager&type=3&citationid=1&year=2001&citationno=01>
- ¹⁰ Закон Азербайджанской Республики об исполнении судебных решений от 27 декабря 2001 года, №243-III (на азербайджанском языке) // http://www.e-qanun.az/res_data/framework/.../f_1886.htm
- ¹¹ Закон Азербайджанской Республики «О получении информации об окружающей среде» от 12 марта 2002 года, №270-III // <http://www.madialaw.ru/exussrlaw/1/az/ecology/htm>
- ¹² Закон Азербайджанской Республики «Об экологическом образовании и просвещении населения» от 12 марта 2002 года, №401-III // http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?regnom=3667
- ¹³ Закон Азербайджанской Республики о государственной регистрации и государственном реестре юридических лиц от 12 декабря 2003 года, №560-III // <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14129>
- ¹⁴ Закон Азербайджанской Республики о получении информации от 30 сентября 2005 года, №1024-IIQ // http://www.sng.allmedia.ru/content/document_r_43CB3B08-4CBF-42AC-9c21-28ADDB335DB7.html
- ¹⁵ Закон Азербайджанской Республики об административном производстве от 21 октября 2005 года, №1036-III // http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?Regnom=13868
- ¹⁶ Конституция Азербайджанской Республики // <http://www.refugee-az.s5.com/azconst/htm>
- ¹⁷ Конвенция о доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды // <http://www.unece.org/env/pp/documents/cep43r.pdf>
- ¹⁸ Конституционный закон Азербайджанской Республики об уполномоченном по правам человека (омбудсмене) Азербайджанской Республики от 28 декабря 2001 года, №246-IIQ. Баку, GTZ.
- ¹⁹ Кодекс Азербайджанской Республики об административных проступках // <http://www.qanun.narod.ru/adminkodeks.doc>
- ²⁰ Орхусская конвенция. Руководство по осуществлению. ООН, Европейская Экономическая Комиссия // <http://www.unece.org/env/pp/implementation%20guide/russian/aigr/pdf>
- ²¹ Постановление Пленума Верховного Суда Азербайджанской Республики «О практике применения судами законодательства о возмещении морального ущерба» от 3 ноября 2008 года, №7 // <http://www.mediarights.az/index.php?lngs=aze&do=print&cats=10&id=208>
- ²² Уголовный кодекс Азербайджанской Республики // <http://www.azpenalreform.az/rus/lawacts/azeilaws/237-ugolovnij-kodeks-azerbajdzhanskojj.html>
- ²³ Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики // http://km.undp.sk/.../Azerbaijan_Criminal_Procedure_Code_Russian.doc

Тудор ОСОЯНУ

доктор права, доцент, старший научный сотрудник Института истории, государства и права Академии наук Молдовы, адвокат

ГАРАНТИИ РАВНОПРАВИА СТОРОН ПРИ РАССМОТРЕНИИ СУДОМ ВОПРОСА О ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО ЗАКЛЮЧЕНИЯ НА СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРЕСЛЕДОВАНИЯ

Criminal legal proceedings are understood as set of two stages of activity: pre-judicial and judicial manufacture on criminal case. The conclusion about giving of competitiveness of the status arises, is valid the general remedial principle and distribution of its action, including for a stage of preliminary investigation.

The European Court recognizes infringement 4 items 5 of the Convention if accused or its defender have not been acquainted with the materials of criminal case directed to court for a substantiation of the petition for application of a preventive punishment in the form of imprisonment. It allows to address in the European Court with the complaint to the specified infringement, or to use the stated case practice in the appeal on the decision of the judge who has satisfied the petition for election of imprisonment concerning accused or the suspect. On the basis of the spent analysis it suggested to add the criminally-remedial law of Republic Moldova with positions by allocating right of acquaintance with materials of criminal prosecution attached to the petition for application or prolongation of arrest for the appeal of this decision in a cassation order accordingly the suspect accused and the defender.

Заключение под стражу – самая строгая мера пресечения, связанная с лишением человека свободы и необходимостью подчиняться суровым требованиям режима в местах заключения и определенным правоограничениям.¹ Ее применение представляет собой самое острое вторжение в сферу прав граждан на свободу и личную неприкосновенность, гарантированных Конституцией Республики Молдова (ст.25), Европейской конвенцией о защите прав человека и основных свобод (ст.5) и Уголовно-процессуальным кодексом Республики Молдова (ст.11).²

В соответствии с законом, предварительный арест применяется в случае, если невозможно применить иную, менее жесткую, меру пресечения³. **Единственным органом, уполномоченным законом применять эту меру, является судебная инстанция.** Установив необходимость избрания в

отношении подозреваемого, обвиняемого в качестве меры пресечения предварительного ареста или домашнего ареста либо необходимость продления срока ареста обвиняемого, прокурор представляет в судебную инстанцию ходатайство об избрании меры пресечения или о продлении срока ареста обвиняемого. В ходатайстве должны быть изложены мотивы и основания для применения в отношении обвиняемого предварительного ареста или домашнего ареста, либо необходимость продления срока ареста, обвиняемого. К ходатайству прилагаются материалы, подтверждающие его обоснованность.

Полагаем, что, возбуждая перед судом ходатайство об избрании меры пресечения в виде заключения под стражу, стороне обвинения необходимо доказывать, не просто утверждать, а именно доказывать, представляя доказательства, отвечающие всем требованиям относимости, допустимости и достаточности, что, оставаясь на свободе, обвиняемый скроется от дознания, следствия или суда; может продолжать заниматься преступной деятельностью, либо может угрожать свидетелю, иным участникам уголовного судопроизводства, а также уничтожить доказательства, либо иным образом воспрепятствовать производству по уголовному делу.⁴

Судья по уголовному преследованию, получив ходатайство прокурора о применении предварительного ареста или домашнего ареста, незамедлительно (в тот же день, но не позднее момента истечения срока задержания) рассматривает это ходатайство в закрытом судебном заседании с участием прокурора и представителя органа уголовного преследования, защитника и подозреваемого. **Явка прокурора, адвоката и подозреваемого (обвиняемого) в судебном заседании обязательна.**

К ходатайству прилагаются копии постановления о начале уголовного преследования, в зависимости от случая – копия постановления о привлечении в качестве обвиняемого, копии протокола о задержании, допроса подозреваемого, обвиняемого, а также копии других процессуальных документов, подтверждающих наличие оснований для предварительного ареста (данные, характеризующие личность подозреваемого, обвиняемого, о наличии судимости, а также данные, подтверждающие угрозы в отношении свидетелей и потерпевших).⁵

При рассмотрении ходатайства о применении предварительного ареста судья обязан проверить наличие разумных оснований для предположения, что лицо совершило преступление либо наличие основания полагать, что существует необходимость воспрепятствовать этому лицу совершить

новое преступление или скрыться от правоохранительных органов после его совершения, либо отрицательно повлиять на доказательства.⁶

Разумное предположение должно быть основано на фактах или информации, устанавливающих объективную связь между подозреваемым и предположенным деянием, изложенных в документах либо в научно-технических и судебно-медицинских заключениях, на других объективных данных, прямо касающихся лица, подозреваемого в совершении ущерба деяния (Постановления ЕСПЧ по делам *Вюррей или Броуган против Соединенного Королевства*).⁷

На основании ст.66 ч.(2) п.21) УПК РМ, обвиняемый вправе ознакомиться с материалами, представленными в суд в подтверждение его ареста. Адвокат, а также задержанный или арестованный, согласно ст.66 ч.(2) п.21) УПК в ходе рассмотрения судебной инстанцией ходатайства вправе ознакомиться с материалами, представленными в суд в подтверждение его ареста⁸.

Между тем, перечень прав подозреваемого (ст.64 УПК РМ) не содержит такое право. С другой стороны, закон устанавливает ограничения ознакомления указанных участников уголовного судопроизводства с материалами уголовного дела до окончания уголовного преследования, за исключением тех, на возможность ознакомления с которыми прямо указано в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Молдова. На практике, указанные положения Уголовно-процессуального кодекса толкуются таким образом, что они предоставляют судье дискреционное право решать с какими материалами уголовного дела, приложенными к ходатайству, можно ознакомить обвиняемого и его защитника, а с какими – нет. В итоге возникает нарушение равенства сторон в судебном заседании, на котором рассматривается ходатайство об аресте, поскольку одна из сторон (прокурор) и судья знакомы с материалами, подтверждающими обоснованность и законность заключения под стражу, а обвиняемый и его защитник – нет.⁹

Состязательный процесс по сути своей тесно связан с принципом *равенства сторон в судебном разбирательстве*.

Равенство процессуальных прав сторон в теории уголовного процесса рассматривается как необходимый элемент основополагающего принципа уголовного судопроизводства – *состязательности*.¹⁰

Состязание можно считать справедливым только тогда, когда противоборствующие стороны находятся примерно в одной «весовой категории», то есть обладают одинаковыми стартовыми возможностями для защиты своих законных интересов.¹¹

Оба эти принципа являются основанием для обеспечения беспристрастного суда в соответствии со ст.6.1 ЕКПЧ и на них часто ссылаются при судебных слушаниях в Европейском Суде.

Участвующие в уголовном судопроизводстве стороны пользуются равными правами и наделены уголовно-процессуальным законом равными возможностями в защите своей позиции (ст.24 ч.(3) УПК РМ).

В уголовном процессе, состязательность связывают традиционно со стадией судебного разбирательства.¹² Такое мнение вытекает из характеристики отдельных элементов состязательности, данных в отдельных нормах закона.

Стороны процесса избирают свою позицию, способы и средства ее отстаивания самостоятельно и независимо от суда, других органов или лиц (ст.24 ч.(4) УПК РМ).

Уголовное судопроизводство понимается как совокупность двух этапов деятельности: *досудебного и судебного производства* по уголовному делу. Направляется вывод о придании состязательности статуса, действительно общего процессуального принципа и распространение его действия, в том числе, и на стадию предварительного расследования.¹³

Судебное разбирательство должно также соблюдать требование состязательности и равенства сторон, сформулированное Европейским Судом в процессе применения ст.6 ЕКПЧ, т.е. лицо, добывающееся своего освобождения, должно быть в курсе представления, внесенного для обоснования содержания его под стражей, а также должно ознакомиться с сопутствующими доказательствами и иметь возможность подготовиться к их опровержению.¹⁴

В решении по делу *Нидбала против Польши* Суд постановил, что, хотя порядок, установленный п.4) ст.5 не должен обязательно сопровождаться гарантиями, которые предусмотрены п.1) ст.6 ЕКПЧ, тем не менее, он должен «иметь судебный характер и предоставлять гарантии, соответствующие рассматриваемому типу лишения свободы». Европейский Суд также добавил, что, «в особенности в ходе судебного разбирательства, касающегося жалобы в отношении ордера на арест, должно быть обеспечено «равенство сторон» – прокурора и задержанного».¹⁵

В решении по делу *Илийков против Болгарии* Суд напомнил, что судебное разбирательство, касающееся обжалования задержания, «должно быть состязательным и должно адекватно обеспечивать «равенство сторон» – прокурора и задержанного»¹⁶.

Оценка необходимости содержания под стражей и последующее определение виновности слишком тесно связаны, чтобы отказывать в доступе к документам в первом случае, если закон требует этого в последнем.

В то время как королевский адвокат был ознакомлен со всем делом, разбирательство не дало апеллянту возможности соответствующим образом опровергать доводы, от которых зависела обоснованность содержания под стражей. Поскольку оно не обеспечило равенства сторон, разбирательство не было действительно состязательным» *Lamy против Бельгии*, Решение от 30.03.89, Seria A №151, p.16-17, §29, и *Garcia Alva против Германии*, Решение от 13.02.2001, №23541/94, § 39-43)¹⁷.

Таким образом, Европейский Суд признает нарушение п.4) ст.5 Конвенции, если обвиняемый или его защитник не были ознакомлены с материалами уголовного дела, направленными в суд для обоснования ходатайства о применении меры пресечения в виде заключения под стражу. Это позволяет обратиться в Европейский Суд с жалобой на указанное нарушение, либо использовать изложенную прецедентную практику в кассационной жалобе на постановление судьи, удовлетворившего ходатайство об избрании заключения под стражу в отношении обвиняемого или подозреваемого¹⁸.

В своем решении по делу *Цуркан и Цуркан против Молдовы* ЕСПЧ признал, что equality of arms не было обеспечено, поскольку на стадии уголовного преследования адвокату не была предоставлена возможность ознакомиться с теми материалами уголовного дела, которые являются существенными для эффективного обжалования в кассационном порядке законности ареста (Заявление №39835/05, Решение от 23.10.2007).¹⁹

В данном решении ЕСПЧ, ссылаясь на решение по делу *Бекчиев против Молдовы*, (Заявление №9190/03, Решение от 04.10.2005), в частности, обращает внимание на то, что в случае наличия доказательств, которые имели бы взаимосвязь с законностью продления срока ареста, соответствующее рассмотрение и оценка этих доказательств национальными инстанциями является принципиальным для соблюдения ст.5§4 ЕКПЧ. Европейский Суд напомнил, что Буюканский Суд, отказав в допросе свидетеля С.N., нарушил права V.T. гарантированные ст.5 §4 Конвенции.²⁰

В своем решении по делу *Мушук против Молдовы* (Заявление №42440/06, Решение от 06.11.2007) ЕСПЧ постановил, что основательный отказ национальных судов в удовлетворении просьбы заявителя об ознакомлении с показаниями свидетеля, в

том случае, когда в качестве обоснования его содержания под арестом в ходе уголовного преследования приводится предположение о давлении на свидетеля, признается нарушением п.4) ст.5 Конвенции.²¹

В обоснование вывода о наличии оснований для заключения обвиняемого (подозреваемого) под стражу, органы уголовного преследования могут приводить доказательства, допустимость которых вызывает у защиты сомнения. Не исключено, что на эти доказательства ссылается суд в обоснование своего решения о заключении под стражу. Проблема усугубляется тем, что процедура судебного заседания по рассмотрению ходатайства о заключении под стражу, предусмотренная ст.307, 308 УПК РМ, не содержит указания на возможность разрешения судьей ходатайств о признании каких-либо доказательств недопустимыми. Не содержится четкого указания на это и в ч.(4) указанных статей, где перечислены решения, принимаемые судьей по результатам рассмотрения ходатайства о заключении под стражу подозреваемого и, соответственно, обвиняемого. Безусловно, сторона защиты может и в суде, и в кассационной жалобе сослаться на ст.94 УПК РМ, согласно которой недопустимые доказательства не имеют юридической силы и не могут быть использованы для доказывания оснований заключения под стражу. Однако, в отличие от предварительного слушания и судебного заседания по делу, возможности защиты в данном судебном заседании существенно ограничены.²²

На основании ст.94 ч.(1) УПК РМ, при производстве по уголовному делу, данные, полученные незаконным путем, не могут быть допущены в качестве доказательств и, следовательно, не могут быть положены в основу приговора или другого судебного решения.

Существенными нарушениями Уголовно-процессуального кодекса при получении доказательств считаются нарушения конституционных прав и свобод человека или каких-либо положений уголовно-процессуального закона путем лишения участников процесса гарантированных им прав или ограничения этих прав, что повлияло или могло повлиять на достоверность полученных информации, документа или предмета.

Справедливость получения доказательств по общему правилу определяется национальным правом и оценивается национальным судом. Вместе с тем, понятие «в соответствии с законом» («предусмотрено законом») предусмотренное в п.2) ст.6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод, как и во многих других положениях Конвенции, не подразумевает безусловной отсылки к внутреннему праву.²³

Вместе с тем, использование судом недопустимых доказательств не всегда влечет признание Европейским Судом проведенного судебного разбирательства несправедливым.²⁴

В случае ссылок судьи в мотивировочной части постановления о заключении обвиняемого под стражу на недопустимые доказательства, в жалобе в Европейский Суд можно указывать на нарушение статей 5 и 6 Конвенции с оговорками, изложенными выше.²⁵

Полагаем, что в качестве другого судебного решения может быть, в смысле ст.94 ч.(1) УПК РМ, и определение судьи по уголовному преследованию о применении предварительного ареста на стадии уголовного преследования, а также определение кассационной инстанции, проверяющей законность определения судьи по уголовному преследованию.

В таком случае, в определениях суда, связанных с арестом лица в стадии уголовного преследования, не следует ссылаться на доказательства, полученных незаконным путем. В этом контексте, также важно выявление судами других нарушений прав человека, в том числе соблюдение прав, свобод и человеческого достоинства в местах предварительного заключения.

Другим актуальным и наболевшим вопросом для Республики Молдова является **соблюдение прав человека в местах лишения свободы**.

В ходе уголовного судопроизводства никто не должен подвергаться пыткам, жестокому, бесчеловечному или унижающему человеческое достоинство обращению, содержаться в унижительных условиях, принуждаться к участию в процессуальных действиях, унижающих человеческое достоинство (ст.10 ч.(3) УПК РМ).

Никто не должен подвергаться пыткам, бесчеловечному или унижающему достоинство обращению (ст.3 ЕКПЧ).

Любое лицо имеет право защищать всеми не запрещенными законом средствами свои права, свободы и человеческое достоинство, незаконно ущемленные или ограниченные в ходе уголовного судопроизводства (ст.10 ч.(4) УПК РМ).

С целью усиления защиты от пыток и от бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания,²⁶ на основании ст.1 Европейской конвенции по предупреждению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания, был создан Европейский комитет по предупреждению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказа-

ния, который, посредством посещений, изучает обращение с лицами, лишенными свободы.

Юриспруденция Европейского Суда, признавшее нарушение ст.3 ЕКПЧ, по молдавским делам довольно насыщена.²⁷

Подозреваемый, обвиняемый, подвергающийся пыткам, жестокому, бесчеловечному или унижающему человеческое достоинство обращению, содержащийся в унижительных условиях, принуждающийся к участию в процессуальных действиях, унижающих человеческое достоинство, вправе заявлять об этом в суде при решении вопроса об его аресте или освобождении в ходе уголовного преследования. Судебные инстанции, рассматривая ходатайство прокурора о продлении предварительного заключения либо кассационной жалобы на определение о продлении предварительного ареста, обязаны приобщить к делу и учитывать соответствующим образом доказательства пыток, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения.

В соответствии со ст.218 УПК РМ и п.39 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова №4 от 28.03.2005 г., установив в ходе судебного разбирательства факты нарушения законности и прав человека, судебная инстанция одновременно с постановлением решения выносит и частное определение, которым доводит эти факты до сведения соответствующих органов, должностных лиц и прокурора.

Считаем, что, в случае принятия решения о продлении предварительного заключения, такое определение приобретает принципиальное значение для соблюдения прав человека в учреждении, в котором содержится лицо, лишенное свободы и которое жалуется на нарушение своих прав.

Обобщая вышеизложенное, можем сделать следующие выводы.

Следует детально изучить и применять на практике решения ЕСПЧ по молдавским делам, поскольку в них наглядно указывается на особенности национальной юриспруденции и правоприменительной практике и на ее совместимость с положениями Конвенции. В этом контексте, следует систематически обобщать национальную правоприменительную практику и выявлять причины нарушения ст.5 ЕКПЧ и устранить корни и тенденцию к распространению этого негативного феномена в судебных инстанциях.

Отказ прокурора или судебной инстанции (в том числе и коллегии по уголовным делам Апелляционной палаты) в удовлетворении заявления подоз-

реваемого, обвиняемого и их защитника об ознакомлении с материалами, представленными в суд в подтверждение его ареста, квалифицируется как нарушение ст.66 ч.(2) п.21) УПК РМ и п.6 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова. № 4 от 28.03.2005 г. и может привести к признанию нарушения ст.5 §4 ЕКПЧ.

Являются крайне недопустимыми обнаруженные нами в практике национальных инстанций вынесение определения о предварительном аресте и последующем его продлении по одному и тому же уголовному делу только на основании ходатайства прокурора, без приобщения других материалов уголовного преследования. В таких случаях, не только защита лишается своих прав в связи с процедурой ареста, но сам суд не в состоянии проверить законность и обоснованность ареста, а также наличие других оснований для его продления. Нередко, представители обвинительной стороны ссылаются необоснованно на конфиденциальность уголовного преследования, хотя, на основании ст.212 ч.(2) УПК РМ, защитник может представлять письменное заявление о том, что был предупрежден об ответственности, предусмотренной ст.315 УК РМ.

Полагаем, что в **качестве другого судебного решения может быть, в смысле ст.94 ч.(1) УПК РМ, и определение судьбы по уголовному преследованию о применении предварительного ареста на стадии уголовного преследования, а также определение кассационной инстанции, проверяющей законность определения судьбы по уголовному преследованию.** Исходя из этого, в определениях суда, связанных с арестом лица в стадии уголовного преследования, не следует ссылаться на доказательство, полученные незаконным путем.

По нашему мнению, в своих определениях по делам, связанным с процедурой ареста и его обжалования, национальные суды должны высказываться, помимо мотивации применения или отказа в предварительном аресте, и в отношении заявлений защиты о представлении материалов уголовного преследования, предъявленных прокурором в подтверждении ходатайства, а также в отношении заявлений защиты о констатации нарушений прав человека в местах лишения свободы, одновременно с вынесением частного определения в соответствующих случаях.

Предлагаем дополнить ст.64 ч.(2) УПК РМ новым пунктом, наделяющим и подозреваемого правом ознакомления с материалами, представленными в суд в подтверждение его ареста.

Предлагаем дополнить ст.64 ч.(2), ст. 66 ч.(2) п.21) и ст.68 ч.(2) п.3) УПК РМ положениями, на-

деляющим и, соответственно, подозреваемого, обвиняемого и защитника, правом ознакомления с материалами уголовного преследования, приобщенными к ходатайству о применении или продлении ареста для обжалования этого решения в кассационном порядке. Данная рекомендация призвана соблюдать права стороны защиты в процессе в случае: если в праве ознакомления с материалами дела отказал судья по уголовному преследованию; либо если при рассмотрении жалобы в порядке ст.312 УПК РМ участвует другой адвокат; а также в случае представления новых документов прокурором, который подал жалобу на определение суда об отказе в удовлетворении ходатайства для применения предварительного ареста.

Литература:

- 1 D.Andrieș D.Metes. *Măsura arestării preventive* // Revista de Drept penal, an. VIII, 2001, nr.2, с.88.
- 2 Здесь и в дальнейшем имеется в виду Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова принимаемый Законом №122-XV от 14 марта 2003 г. и вступивший в законную силу 12 июня 2003 г. на основании Закона №205- XV от 29 мая 2003 г.
- 3 П.1 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова №4 от 28.03.2005 г. *О применении судебными инстанциями некоторых требований уголовно-процессуального законодательства о предварительном аресте и домашнем аресте* (измененная Постановлением Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова №19 от 07.11.2005 г.).
- 4 В.В. Конин. *К вопросу о предмете доказывания при избрании меры пресечения в виде заключения под стражу* // Актуальные проблемы уголовного судопроизводства: вопросы теории, законодательства, практики применения (к 5-летию УПК РФ); Материалы международной научно-практической конференции. Москва, МГЮА, 2007. <http://iuaj.net/modules.php?name=Pages&go=page&pid=192>
- 5 П.3 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова №4 от 28.03.2005 г.
- 6 П.14 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова №4 от 28.03.2005 г. См. также: *Броуган (Brogan) и др. против Соединенного Королевства* (Судебное решение от 29 ноября 1988 г.) // Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. Том 1. – Москва: НОРМА, 2001, с.610-636.
- 7 П.14 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова №4 от 28.03.2005 г.
- 8 П.6 Постановления Пленума Высшей Судебной Палаты Республики Молдова №4 от 28.03.2005 г.
- 9 С.Насонов *Состязательность процедуры («equality of arms») рассмотрения судом ходатайства об избрании в качестве меры пресечения заключения под стражу.* <http://sergei-nasonov.narod.ru/links2.html-13.02.2010>
- 10 А. Ярмыш, Ю.Янович. *Процессуальное равноправие сторон в уголовном судопроизводстве – проблемы справедливости* // Материалы Международной научно-практической конференции „Уголовно-процессуальная справедливость” – Рига, 2005, с.205.

- ¹¹ А.Емузов. Особенности процессуального доказывания в условиях состязательности по УПК РФ // Российский судья, 2005, №3, с.22.
- ¹² Л.Екимова. Состязательность при рассмотрении судом ходатайств органов предварительного расследования // Правовая защита частных и публичных интересов по уголовным делам. Материалы V Международной межвузовской научно-практической интернет конференции. – Челябинск, 2008, с.196.
- ¹³ Там же.
- ¹⁴ М.Маковей, С.А. Разумов. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 5 „Право на свободу и личную неприкосновенность”: Прецеденты и комментарии. – Москва, 2002, с.102.
- ¹⁵ Там же, с.103.
- ¹⁶ Там же.
- ¹⁷ V.Berger. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. – București: Institutul român pentru drepturile omului, 1998, p.121, Hotărârea din 30 martie 1989, cazul *Lamy contra Belgiei*.
- ¹⁸ С.Насонов. Состязательность процедуры («equality of arms») рассмотрения судом ходатайства об избрании в качестве меры пресечения заключения под стражу. <http://sergei-nasonov.narod.ru/links2.html-13.02.2010>
- ¹⁹ См: *Țurcan și Țurcan c. Moldovei* // Hotărârile și Deciziile Curții europene a drepturilor omului în cauzele moldovenești. Vol.VI, 1 iulie 2007-31 decembrie 2007, с.297-314.
- ²⁰ Там же.
- ²¹ См.: *Mișuc c. Moldovei* // Hotărârile și Deciziile Curții europene a drepturilor omului în cauzele moldovenești. Vol.VI, 1 iulie 2007-31 decembrie 2007, с.349-366.
- ²² С.Насонов. Состязательность процедуры («equality of arms») рассмотрения судом ходатайства об избрании в качестве меры пресечения заключения под стражу. <http://sergei-nasonov.narod.ru/links2.html-14.02.2010>
- ²³ Порядок собирания доказательств, предусмотренный национальным правом, должен соответствовать основным правам, признаваемым Европейской конвенцией: праву на личное достоинство, праву на личную неприкосновенность, праву на неприкосновенность частной жизни, праву на тайну переписки и телефонных переговоров, на неприкосновенность жилища, праву на защиту. Нарушение этих прав в каждом конкретном случае собирания доказательств может привести к признанию Европейским Судом несправедливости судебного разбирательства по конкретному делу. Так, по делу Австрия против Италии было отмечено, что, основываясь на признаниях, полученных от обвиняемого с помощью истязаний, суд нарушил положения п.2 ст. 6 Конвенции. (См.: Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Комментарий к статьям 5 и 6. – Москва, 1997, с.124.)
- ²⁴ В решении по делу Доорсон против Нидерландов был сформулирован критерий «решающей степени», согласно которому использование доказательств, полученных с нарушением закона, влечет признание нарушения права заявителя на справедливое судебное разбирательство только в том случае, если они были «единственными или в решающей степени» основанием приговора. Использование незаконно полученных свидетельских показаний само по себе не является нарушением ст.6, но, как указал Суд в деле Шенк (*Scenk*) против Швейцарии (Судебное решение от 12 июля 1988 г.), это может вызывать нарушение принципа справедливости судебного разбирательства при рассмотрении фактических аспектов конкретного дела. В указанном деле, касающемся использования магнитофонной записи, добытой незаконным путем, поскольку она была произведена без согласия или разрешения судебного следователя, Суд не усмотрел нарушения ч.1 ст.6, поскольку представители защиты имели возможность оспорить факт использования записи и, кроме того, имелись иные доказательства, подтверждавшие вывод о виновности обвиняемого. (См.: Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. Т.1. – Москва: НОРМА, 2001, с.605, п.48).
- ²⁵ *Напротив, по делу Ван Мехелен (Van Mechelen) против Нидерландов, Европейский Суд, судебным решением от 23 апреля 1997 г. счел использование показаний анонимных свидетелей нарушающим указанное право, поскольку «единственным доказательством, на которое полагался суд, были показания анонимных офицеров полиции».* (См.: Европейский Суд по правам человека. Избранные решения. Т.2. – Москва: НОРМА, 2001, с.440-454.)
- ²⁶ Эта Конвенция и Протоколы № 1 и 2 к ней были ратифицированы Республикой Молдова на основании Постановления Парламента РМ №1238-ХІІІ от 09 июля 1997 г. Опубликовано в Monitorul Oficial al Republicii Moldova №48 от 24 июля 1997 г.
- ²⁷ В 2007 году Европейский Суд по правам человека вынес 9 решений против Молдовы в связи с нарушением ст.3 Европейской конвенции о правах человека «Запрещение пыток». <http://www.ishr.md/index.php?lang=ru-15.02.10>; в 2008 – 5 решений в связи с нарушением ст.3 ЕКПЧ и в 2009 – 14 решений против Молдовы в связи с нарушением ст.3 ЕКПЧ <http://lhr.md/2/101.html>.

AFORISME ȘI MAXIME CELEBRE

Dreaptă este legea în care
blindețea și asprimea stau
în aceeași cumpănă.

Oamenii care amar de vreme
sînt hrăniți cu fărîmiturile drep-
tății încep a se mulțumi cu ele.

Împăcarea între doi soți
după un lung război arată ca
și frunzele toamnei, care sînt
frumoase, dar totuși căzînde.

Vrednică este bătrînețea care poa-
te lupta, dar îi este rușine să-i învingă
pe tineri.

E bine să învețe un popor
de la altul, nu e bine să în-
vețe un popor pe altul.

Nu cîți străini, ci cîtă
înstrăinare este în țară
trebuie să ne sperie.

Povara gloriei și
povara invidiei sînt
la fel de grele.

Legea poate atît
cît poate poporul,
nu mai mult.

Cugetarea adevărată e ca raza
tainică a stelei, care e mulțumită
că străpunge bezna, chiar dacă nu
o poate distruge definitiv.

Sînt oameni care
îi împing pe alții din
urmă, fără să știe – și
unii, și alții – încotro
merg.

Legea este
cel mai serios
lucru după
iubire.

Orgoliul este singurul animal pe
care-l hrănește omul fără să aibă de
pe urma lui vreun folos.

Prostului nu-i
poate face ni-
meni nici un rău,
dar nu merită să
fii prost pentru
atîta lucru.

Prea multe legi atrăgă-
toare și prea multe femei
frumoase strică buna
rînduială a unei cetăți.

Legile drepte ale unui
stat sărac nu pot învinge
într-un război, dar lumea le
va slăvi ca pe-o izbîndă.

Grigore VIERU

PREZENTARE DE CARTE

Mihaela VIDAICU

Aspectele juridico-penale ale eutanasiei: Monografie. – Chișinău: Sirius, 2009. – 240 p.

Viața umană constituie una dintre valorile sociale considerate de o importanță primordială atât din punct de vedere juridic, cât și general uman. Protecția vieții umane constituie una dintre obligațiile principale nu doar ale statului, ca exponent al democrației, justiției și garant al drepturilor omului, dar și ale întregii societăți, ca sursă necesară a vitalității și teren de promovare a interesului social. Indubitabil, prejudicierea vieții umane și periclitarea sanctității acesteia va provoca degenerarea idealului social și va fi apreciată ca un comportament deviant ce necesită o penalizare pe măsură.

Lipsirea de viață a unei persoane, chiar și în condițiile existenței unui consimțământ valabil exprimat, nu poate fi concepută și acceptată ca un comportament absolut justificat, deoarece consimțământul victimei în dreptul penal are un regim separat, iar cu referire la infracțiunile contra vieții – unul special. În acest context, eutanasia se prezintă a fi un subiect destul de complex și discutabil în teoria dreptului penal, datorită

specificului său. Pentru Republica Moldova eutanasia reprezintă o componentă de infracțiune prevăzută de dispoziția art. 148 CP RM, având un caracter foarte îngust de aplicabilitate la momentul actual. Nu putem nega faptul că în Republica Moldova, ca și oriunde în lume, există bolnavi în stadiul terminal al bolii, care ar prefera moartea în locul durerilor insuportabile, dar, spre deosebire de alte state, aici fiind interzisă, această procedură aproape că nu este folosită.

De menționat în acest context că studiul de față readuce în discuție un subiect destul de controversat nu doar pentru doctrina penală din Republica Moldova, dar și pentru dreptul penal contemporan în general. Datorită inexistenței unei poziții unitare față de aprecierea juridică a eutanasiei, autorul face referire la principiile de bază ale răspunderii penale pentru o asemenea faptă atât în Republica Moldova, cât și în alte state, încercând și o analiză multilaterală a argumentelor care vin să sprijine o poziție sau alta.

În lucrare, Mihaela VIDAICU reliefează particularitățile infracțiunii de eutanasiu prevăzute de art. 148 CP RM și își axează investigația pe:

- stabilirea și analiza evoluției istorico-juridice a conceptului de eutanasiu în dreptul penal și determinarea etapelor care au contribuit la incriminarea sau dezincredinarea acesteia în legislațiile diferitelor state;
- analiza punctelor de vedere cu privire la definirea conceptului de eutanasiu, precum și determinarea trăsăturilor specifice acestuia;
- explicarea noțiunii de eutanasiu și stabilirea criteriilor de clasificare, precum și determinarea conținutului diferitelor forme ale eutanasiei, atât din punct de vedere legislativ, cât și doctrinar;
- stabilirea coraportului dintre eutanasiu și dreptul la viață prin prisma legislației penale și a instrumentelor internaționale cu privire la protecția juridică a drepturilor omului;
- identificarea particularităților dreptului la moarte și argumentarea inoportunității recunoașterii unui astfel de drept în contextul existenței legale a dreptului la viață;
- identificarea obiectului juridic și a obiectului material ale infracțiunii de eutanasiu și stabilirea importanței constatării momentului morții în cazul aprecierii consumării acestei componente de infracțiune;
- explicarea noțiunilor de „boală incurabilă” și „suferințe fizice insuportabile” ca semne ale faptei de eutanasiu;
- determinarea locului și rolului consimțământului victimei în dreptul penal, precum și stabilirea necesității și caracteristicilor acestuia în cazul infracțiunii de eutanasiu;
- argumentarea necesității recunoașterii motivului infracțiunii de eutanasiu ca semn obligatoriu al laturii subiective a acesteia;
- analiza coraportului dintre noțiunea de eutanasiu și noțiunea de suicid asistat, precum și identificarea trăsăturilor specifice ale eutanasiei în raport cu alte infracțiuni conexe acesteia;
- stabilirea atitudinii diferitelor state față de răspunderea pentru infracțiunea de eutanasiu, precum și
- determinarea argumentelor aduse pro și contra legalizării eutanasiei.

Obiectivele menționate *supra* reprezintă o sinteză a unor reflecții ale autorului asupra problemei eutanasiei în dreptul penal. Lucrarea conține aprecieri proprii privind subiectul tratat și se evidențiază prin analiza multilaterală a concepțiilor și teoriilor existente. Astfel, monografia elaborată de Mihaela VIDAICU este o investigație integră după conținut a unei probleme care ridică multiple polemici, dar care este aproape neglijată sub aspect doctrinar în Republica Moldova. Este o cercetare reușită, științific bine fundamentată, a infracțiunii de eutanasiu în dreptul penal contemporan.

Sergiu BRÎNZA,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
șeful Catedrei Drept Penal și Criminologie,
Facultatea de Drept, USM

Council of Europe
European Commission

Conseil de l'Europe
Commission Européenne

*Prezenta publicație este finanțată de Comisia Europeană și Consiliul European.
Opiniile expuse în publicație nu reflectă poziția oficială a Consiliului European
sau a Uniunii Europene. Consiliul European și Comisia Europeană
nu-și asumă responsabilitatea pentru conținutul publicației.*